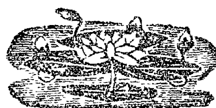

హృద్యము

గ్రంథకర్త:

కీర్తిశేషులైన

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

పబ్లిషర్సు:

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్స్,

ప్రొప్రయిటర్సు:

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

సరస్వతీ బుక్ డిపోవారి స్టేజీ నాటకములు

బళ్ళారి ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు గారివి.

చిత్రనళీయము	రు 1-8
విషాద సారంగధర	1-8
పాదుకా పట్టాభిషేకము	1-6
ప్రమీలార్జునీయము	1-2
ప్రహ్లాద	1-2
చంద్రహాస	1-2
బృహన్నల	1-2
మోహినీ రుక్మాంగద	1-2
పాంచాలీ స్వయంవరము	1-2
ముక్తావళి	1-2
చిరకారి	1-2
సావిత్రి చిత్రాశ్వము	1-2

బళ్ళారి డి. గోపాలాచార్యులు గారివి,

రామదాసు	రు 1-4
రామకబీర్	1-4
సుభద్రార్జునీయం	1-2
ప్రేమచంద్రయోగి అను అప్పఘోష్ విజయం	1-2

బళ్ళారి పండిత కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారిచే రచియింపబడినవి.

సంపూర్ణ మహాభారతము	1-4
కృష్ణ లీల	1-4
లవకుశ	1-4
మేవాడ శౌర్యాగ్ని	1-4

బిరిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవిగారివి

సత్యహరిశ్చంద్రీయము	రు 1-4
సాత్రాజితీయము	1-0
బుద్ధిమతీవిలాసము (శ్రీయాళ)	1-4
ఉత్తర రాఘవము	1-2

ఆకెళ్ళ సత్యనారాయణ కవిగారివి

జయంతజయపాలము	రు 0-12
తెనాలిరామకృష్ణ (చిం॥సో)	0-8

కొప్పరపు నారాయణరావు గారివి

చింతామణి	రు 1-4
మధుసేవ	1-2
పద్మవ్యూహం	1-2
చిత్రాభ్యుదయం (సారంగధర)	1-0

ముత్తరాజు సుబ్బారావు గారివి

శ్రీకృష్ణతులాభారము	రు 1-4
కచదేవయాని	0-12
రణతిక్కన	0-12
భక్తమార్కండేయ	0-12

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారివి

కల్యాణ రాఘవము	రు 1-2
వనవాస రాఘవము	1-4
విజయరాఘవము	1-4
పాదుకా పట్టాభిషేకము	1-4
విప్రనారాయణ	1-4
రాధాకృష్ణ	0-12

వలయువారు:— కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్స్,
ప్రొప్రయిటర్సు: సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

శ్రీ

పూర్ణిమ

(ఏడంకముల నాటకము)

గ్రంథకర్త,

శ్రీ కీర్తిశేషులైన పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

ప్రకాశకులు:

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్,

ప్రొప్రయిటర్సు: సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

రెండవ కూర్పు 500

తెనాలి లక్ష్మీ పవర్ ముద్రాక్షరశాలాముద్రితము

1943

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు

విజయరావు	—	భట్టిరాజ్యపురాజు
దేవరాజు	—	ఇతని కొమారుడు కథానాయకుడు
సోమనాథదేవుడు	—	వరాహపుర రాజు
శ్రీకంఠదాసుడు, కుమారసింగు	—	సేనానాయకులు
చంద్రశేఖరుడు	—	పురోహితుడు.
భైరవుడు, భీముడు, శత్రుంజయుడు, కేశవుడు	—	4 గురు దొంగలు
వీరసేనుడు, భవానీదాసుడు	—	వరాహపురపు భటులు
భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి	—	దేవరాజు భటులు

స్త్రీలు

శారద	—	విజయరావు భార్య
సర్వమంగళ	—	సోమనాథుని కుమార్తె, దేవరాజుభార్య
కాత్యాయని	—	పురోహితుని భార్య
పద్మిని	—	సర్వమంగళ దాసి.

శ్రీ రా మా.

పూ ర్ణి మ.

నాం ది.

మ. పగలన్ హ్రస్వములన్మహాహవముల న్బాపార్తులన్నిందు నీ
జగతిన్ద్రోఁచెడు మున్మరీచికలఁ దృ ష్ణల్వేవునంచేగి, పె
న్దగతాపంబునఁజిక్కి డీలుపడు న జ్ఞ శ్రేణి రక్షించుత
ద్భగవద్రాఘవవారివాహము సుధీ ప్రావృట్ప్రయోధారలన్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—నటీ-ఇట నటప్రసక్తియే యున్నది! పారిపార్శ్వకా!

పారి—(ప్రవేశించి) బావగారు నటిని మాని నన్నుఁ బిలిచినా రెందుచేతనో!

సూత్ర—బావా!

గీ. వీర్యవంతులు పురుషులు వినిన నాడలు
జల్లుమనునట్టి బీభత్స చండకృత్య
ములను, శోకావహాపు గృత్య ములనునిండు
నాటకంబిది, నటిఁబిల్వ నాకుఁ దగదు.

పారి—అట్టినాటకము రచించినవా రెవ్వరు?

సూత్ర—బహుసరసనాటకరచనాపటిష్ఠులగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పారి—గీ. తెలిచినది మొదలు ల్మానసెడు పఱకుఁ గడుపు
చెక్కలుగ నవ్వు పుట్టించు చిత్రనాట
కములు చేసిన యతఁడు దుః ఖభయజనక
నాటకం బెట్లు రచియించి నాఁడో చెపుమ!

సూత్ర—ఆయనగ్రంథకలాపములోఁ బ్రధానరసము హాస్యరసమన్న మాట నిజమే కాని, తదితరరసములు లేవా? శ్రీమద్రామాయణ నాటకములలో శాంతకరుణరసములు లేవా? ప్రచండచాణక్యములో భయానకరౌద్రములులేవా? రాధాకృష్ణ నాటకమున భక్తిరసము వెల్లివిరియుటలేదా?

పారి—ఉన్నది. ఇప్పుడాయన కేబదినాల్గు కాదా?

సూత్ర—ఏబదినాల్గునకు నీనాటకమునకు సంబంధమేమి?

పారి—గీ. కాంచుటకు రెండు ♦ కన్నులే కలిగినట్టి
పూర్వవయసునఁ గాన్పించు ♦ పోలికఁ బ్రకృతి
కానిపింపదు నాలుగు ♦ కనులతోడ,
వర్తనము సేయు నుత్తర ♦ వయసునందు.

సూత్ర— జగత్తు దుఃఖభూయిష్ఠమని యుత్తరవయసులో స్పష్టమగుననియా నీయభిప్రాయము? కావచ్చును. కాని, కవులకును జ్ఞానులకు నది తత్పూర్వమే గోచరించును. ప్రకృతి యథార్థరూపమే అది.

పారి—కనుక నీనాటకము కష్టక్లిష్ట ప్రపంచనాటకముయొక్క ప్రతిబింబమా?

సూత్ర—ఆ! అట్లే—కాని,

ఆ. పాత్రపాళి దివ్య ♦ పాత్రంబుగల దొండు,
పాత్రచరితలందుఁ ♦ బరమపావ,
నంబు నద్భుతంబు ♦ నారీసుశీల ప్ర
కాండమైన చరిత ♦ గలదు బావ!

పారి—దర్శనిశాంధకారములోని తారాదీప్తివలె నదియేది?

సూత్ర—శారదా సహగమనము.

పారి—అయ్యయ్యో! కృతయుగపుమాటలు వినఁబడుచున్నవే! ఆత్మహత్య సుకుమార శరీరల యాత్మహత్య- అతిఘోరమును, దుర్భర దుఃఖాపాదకమును గాని, చూచువారికి సుఖప్రదమెట్లగును?

సూత్ర—మహానుభావులు సుగుణసంపద వారికష్టముల మూలముననే మనకు బయలుపడును. చూడు?

గీ. నలిగి పత్రములు, సువాస ♦ నలను జిమ్ముఁ
బగిలి యత్తరుపాత్రంబు ♦ వలపు గుప్పు
శుక్తి విచ్చి మౌక్తికమును ♦ జూపునట్లె
మృతిఁ బతివ్రతామహిమను ♦ సతివెలార్చు.

పారి—సరేకాని, పేరుచెప్పకుండగనే పెద్దనాటక మాడుచున్నావే!

సూత్ర—నాటకనామమా? పూర్ణిమ.

పారి—శోకవిషయసంకుల మైన నాటకమున కాహ్లాదసూచకమగు నామమిచ్చినా వేమి? వ్యతిరేక లక్షణ చేతనా?

సూత్ర—నాటకనామకరణములు చెప్పెదను విను.

సీ. కవిరచించినరూప ♦ కములలో వియ్యాది
యెంచిచూచినఁ బదు ♦ నేనవయది
పదునేనుమాసముల్ ♦ బ్రదికిరి పెండ్లిపి
మ్మటఁ బతియును సర్వ ♦ మంగళయును,
బెండ్లికిరండని ♦ పిల్చి వియ్యంకుని
బారిగొన్నదిన మది ♦ పూర్ణిమాసి,
నారీశిరోమణి ♦ శారద సహాగమ
నంబును బున్నమ ♦ నాఁడు జరిగెఁ,
గీ. బౌర్ణమను శత్రురక్తత ♦ ర్పణమునయ్యె
దేశికుండు కాత్యాయని ♦ దేవరాజు
సర్వమంగళ తత్పిత ♦ సర్వసైన్య
మును గతించిన దినమును ♦ బూర్ణిమాసి.

సారి—ఆహా ! ఏమిచిత్రమరణములు !

(తెరలో)

ఆహా ! ఎమి చిత్రమరణములు! భవానీదాసుఁడా ! నీ ద్వారమునొద్ద నందరును గడతేరినారా ?

సూత్ర—అదిగో! మనవారందఱు నాటకప్రదర్శనోన్ముఖులై నట్లున్నారు. ఇఁక మనము పోదము రా. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

కూచి నరసింహము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురము.

ప్రవేశము—ఇద్దఱుభటులు—వీరసేనుఁడు, భవానిదాసుఁడు చెరియొక ద్వారమునఁ గత్తులతోఁ గాపుగాయుచుందురు.

వీర—భవానీదాసుఁడా! ఏమిచిత్ర మరణములు! నీద్వారమునొద్ద నందఱును గడతేరిరా?

భవా—నేను దప్ప నీద్వారము నొద్దనో?

వీర—(లోనికిఁ జూచుట నభినయించి) ఓ—గొడ్డళులతో నఱుకుచున్నారు. గునపములతోఁ బొడుచుచున్నారు. నోళ్ళలోఁ దుపాకులు పేల్చి చంపుచున్నారు. చంపఁదగిన వారందర చచ్చినట్లున్నారు. ఇదివఱకుకంటెఁ గలకలము కొంత శాంతించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని యెవ్వఁడో యొకడు కళేబరములక్రింద నిదివఱకు దాగియున్నవాఁడు కాఁబోలు నిప్పుడు పైకిలేచినాఁడు! ఏద్వారమున వచ్చునో భద్రముగ నుండుము.

భవా—ఏద్వారముననున్నది? మృత్యుద్వారముననే వచ్చును. రానీ.

(నేపథ్యమున)

గీ. విజయరాయఁడు మనరాజు ♦ వీరకాఁడు
సంఘమరణంపుఁ బెండిలి ♦ సంబరమున
నస్త్రపువసంతములఁ జల్లు ♦ లాడుకొనుచు
మిడుకుచున్నాఁడు చంపుఁడీ ♦ మెదలకుండ.

వీర—భవానీదాసా! మనరాజుగారి భటుఁడెవఁడో హెచ్చరించుచున్నాఁడు. ఇతఁడే యీ శ్రాద్ధపుఁ బెండ్లికొడుకు తండ్రి. పెండ్లికొడుకును జంపుటకంటె వియ్యంకునిఁ జంపుటలో నెక్కువ ఘనత యున్నది సుమా.

భవా—ఎందుచేత?

వీర—తిరుగ నిట్టి నిర్భాగ్యపుఁ బెండ్లికొడుకులఁ గనకుండఁ జేసినవాఁడు లోకోపకారికాఁడా!

(నేపథ్యమున)

నాయనా! దేవరాజా! ఎచ్చటనున్నావు?

భవా—(విచారముతో) తండ్రీ! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

వీర—ఓరి నీగొంతుకొయ్య. రానియేడువు నిట్లె తెచ్చుచుంటివి. నీవు రాజుగారి నటకసమాజములో బూడిదఁబూసికొనఁదగిన వాఁడవురా !

(నేపథ్యమున) ఎక్కడ ? ఎక్కడ ? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(విజయరావు రక్తవస్త్రధరుఁడై ప్రవేశించును.)

భవా—చంపు. చంపు. (విజయరావు మీదఁబడి నఱుకఁ బోవును.)

విజయ—(భవానీదాసుని చేతిలోని కత్తిని దీసికొని) చంపుమని నాకు హెచ్చరింప నేల? అభ్యంతరమేమి! ఇదిగో—(కత్తివిసరును.)

భవా—హా ! చచ్చితిని. (నేలఁ వ్రాలును)

వీర—(తనద్వారమును వదలివచ్చి) భట్టికుల రాజవధమునకు వీరసేనుఁ డర్హుఁడు. కాచికో (విజయరావును నఱుకఁబోవును.)

(దేవరాజు వీరసేను ద్వారమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—భట్టికుల రాజవధమా ? అందులకు నీ వర్హుఁడవా ? తిరుగు పశువా! తిరుగు.

(అని నఱుకును.)

వీర—హా ! చచ్చితిని. (నేలఁ వ్రాలును.)

విజ—నాయనా ! దేవరాజా! నీవేనా? బ్రతికియుంటివా? తండ్రీ! నా ప్రాణములు పోకముం దొక్కసారి నన్ను బిగఁ గౌఁగిలించు కొనుము.

దేవ—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! మనయందలి చిరకాలక్రోధముచే నీవరాహపురరా జెట్లుజేసెనో! తనకూఁతును నాకిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని మనల నందఱ నిటకుఁ బిలిపించి, హా! ఎంతపని చేసినాఁడు! మూఢులమై నమ్మి వచ్చితిమికదా! మనతో వచ్చిన యెనిమిది వందలజనము మృతినొందినట్లున్నది. మనమిద్దఱ మిప్పటికి జీవించియున్నాము.

విజ—నాయనా! నేనుగూడ మృతినొందినట్లే యెంచుము.

దేవ—(తొందరతో) తండ్రీ! ఎందువలన?

విజ—గుండెలలోఁ బల్లెపుఁబోటు తగిలినది. ఇఁక నొకటి రెండు గడియలకంటె నెక్కువకాలము జీవింపను. కాని, నాయనా! నీమాటయేమి?

దేవ—నేనుగూడ మీసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడుతును.

విజ—నాయనా! అందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

దేవ—పితృవిశ్లేషదుఃఖము లేకుండుట గొప్ప ప్రయోజనము కాదా!

విజ—నాయనా! మనమిచ్చట విశేషించి మాటలాడుట కవకాశము లేదు. నే నింక బ్రదుకను. నీవు మరణసాహసికుఁడవై యుండఁ దగదు.

గీ. తనయుమృతిఁ జూడకుండఁగఁ ♦ దరలిపోవు
తండ్రికంటెను భాగ్యవ ♦ తరుఁడు లేఁడు
నాకు నీవొక్కఁడవె వంశ ♦ నాశనంబు
నాకొఱకు నీవు చేసికో ♦ న్యాయమగునె?

దేవ—అటులైన నన్నేమి చేయుమంటివి?

విజ—ఇదియే సమయము. శీఘ్రమున నెట్లకైనఁ బాఱిపోయి ప్రాణములు గాచికొనుము.

దేవ—ఉత్తమ క్షత్రియోచితమైన వృత్తిని మీరవలంబించి, సామాన్య బ్రాహ్మణోచితమైన పనిని నన్నుఁ జేయుమందురా?

విజ—ఆవశ్యకమైనప్పుడు చేయనే చేయవలెను. దానివలనఁ దప్పులేదు.

గీ. కాలి దిగఁగూలనున్నట్టి ♦ యాలయమును
వెలుపునను వీడిపోవఁ గా ♦ తరతకాదు
దానిలోపలనే నిల్చి ♦ దగ్ధమగుట
పరమనిశ్చలధైర్యవి ♦ స్ఫురణకాదు.

గీ. కాళ్లు బొండలోపలదూర్చి ♦ గంతులిడుట
జుట్టొకనిచేతిలోఁ బెట్టి ♦ మిట్టిపడుట
శూరచిహ్నముగా దెట్టి ♦ దారి నైన
వెలిఁబడుటయే మహాధైర్య ♦ కలన తండ్రి!

గీ. వాలు తరవారి విరిగెను ♦ బడితెయైనఁ
గరమునను లేదు, వైరివ ♦ ర్గమును నీవు
కొఱికి చంపంగఁదలఁచితో ♦ బఱికిచంపఁ
దలచితివొ మంత్రములఁ జంపఁ ♦ దలఁచినావొ!

గీ. మేఘములు గాఢగర్జతో ♦ మీఁదఁబడఁగ
సూర్యుఁడంతటివాఁడు ము ♦ సుంగువడఁడె
యదనుదప్పిన సాగరుఁ ♦ డంతవాఁడు
కిక్కురనకుండ వెనుకకుఁ ♦ జిక్కఁబోఁడె!

గీ. వ్యర్థబాధనుఁ దలయొగ్గి ♦ పడెడివాఁడు
కాతరుఁడె, కాని పోటుమ ♦ గండు గాఁడు
చచ్చుటయె ధైర్యనిశ్చయ ♦ సంజ్ఞయైన
గోఁతఁగూలిన పడతియే ♦ గొప్పగాదె!

గీ. సమయవిజ్ఞతయే ధైర్య ♦ సారమునకు
సారమైయుండు, నింతని ♦ శ్చయముసుమ్ము
ఛాయకత్తిని మెదటిపై ♦ సానబట్టు
వాఁడు వీరాధివీరుఁడై ♦ ప్రబలువాఁడు.

దేవ—తండ్రీ! మీరు సెలవిచ్చిన యంశములన్నియు బోధములైనవి.

విజ—బోధమైనప్పు డింక మాటలాడక పొమ్ము. హా!

గీ. పూలపాటులు బల్లెంపుఁ బోటులయ్యె!
గాఢపరిరంభములు కత్తి కసికులయ్యెఁ
బరిణయపుశాలయయ్యెను మరణశయ్య
మంగళపుటారతులు కాటి మంటలగును.

నాయనా! మన కిప్పుడు దినములు బాగుగనున్నవి కావు. మంచిదినములు వచ్చుదనుకఁ, బ్రచ్ఛన్నుఁడవై వేఁచియుండవలయును. అట్లుండుట పిఱికితనము కాదు. అట్లు సేయుట సర్వజీవ సామాన్యము.

గీ. ఆకురాలున మోడైన యవనిజంబు
సమయమును వేఁచి యుండదే చచ్చినట్టు
లదనుకై పొంచి మడఁగియు నడఁగియుండి
పెద్దపులి గంతు వేయదే యెద్దుపైకి?

గీ. కాలిక్రిందను బడియుండు గడ్డిమొదలు,
ధగధగని మింట వెలిఁగెడు తారవఱకుఁ
బద్మభవసృష్టివాస్తవ్య వస్తువితతి
మంచిసమయముకై నిరీక్షించుఁగాదె

నాయనా! మొగి మట్లు చిట్లింపకుము. పొమ్ము. వేగఁ బొమ్ము. తండ్రి! చెప్పిన మాట విను.

గీ. తండ్రిమాటలు సుతునకుఁ దప్పకుండ
వినఁదగినవంచుఁ బండితు లనుచునుండఁ
దండ్రి యవసాన వాక్యాళి తనయునకు న
వశ్యకర్తవ్యమని చెప్ప వలెనె వత్స!

విజ—నీయందలి యనురాగమిచేతనే నిన్నుఁ బొమ్మని చెప్పుచుండుటలేదు. నీవు బ్రతికియున్న యెడల, నీదురాత్మునిపై—నీచండాలునిపై — నీ వరాహపుత్ర రాజాధమునిపై — బగఁదీర్చుకొనఁ గలుగుదువనియెంచి, నిన్నుఁ బొమ్మంటిని. తెలిసినదా?

గీ. గయను, నీవిచ్చుతర్పణ కమలధార
నాకు ముట్టదంచును నీవు నమ్మవలయు
నితరనిహాద్రకర్తర్పణ మిచ్చినపుడె
సుతుఁడ వీవని నాయాత్మ కుతుకమందు.

దేవ—ఈకటికవానిపైఁ బగఁదీర్చుకొనుటకే నేను బ్రతికియుండుట కొప్పుకొంటిని. ఆపగఁ దీర్చుకొనికాని, నాప్రాణముల విడువను. వీరాగ్రేసరులగు తండ్రిగారి పాదములతోడు భవాని పాదపద్మములతోడు.

(నేపథ్యమున) భవానీదాసుఁడా!

విజ—ఆఁ! ఎందులకు ?

(నేపథ్యమున) విజయరావు కడతేరినాఁడా ?

విజ—కడతేఱుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

(నేపథ్యమున మఱియొక కంఠరవముతో)

సీ. పచ్చని పట్టుదోవతి ♦ కచ్చబిగియింపు
పైకోఁత మగఱాల ♦ పటకవాఁడు
ఉసిరికపండ్లంత ♦ పసిమి మేల్పూసల
రవణింపు కం ♦ ఠాణివాఁడు
మామిడాకునఁ జుట్టి ♦ మణిబంధమునఁగట్ట
రహిమించు పసపుతో ♦ రంబువాఁడు
తాండ్రబెత్తంత పె ♦ ద్దదియైనబలుపచ్చ
సిర్పేషుక్రిందబా ♦ సికమువాఁడు
గీ. పీన్గుపెంటలసిబ్బంది ♦ పెండ్లికొడుకు
దేవరాజేఁడి ? ఏఁడి ? యా ♦ దేవరాజు
వెదకుఁడీ కంచుదివిటీల ♦ వెలుఁగుతోడ
తోడనే బలిపెట్టుఁడీ ♦ దుర్గగుడికి.

విజ—అతఁడు వరాహపురసేనాధిపతివలె నున్నాఁడు. నీవిచ్చట నుండఁదగదు. నీ పెండ్లికొడుకు దుస్తుల నాకిమ్ము. మరణదేవతా పరీరంభ సంరంభముననుండు నాకా వేసము తగియుండును. ఇమ్ము.

(దేవరాజుదుస్తుల తాను తొడిగికొనెను.)

నీవు భవానిదాసుని వస్త్రములు దొడిగికొని కత్తి చేతఁబట్టుకొని వెలుపలికిఁబొమ్ము. నిన్నట్టివేసమున నీపూర్ణచంద్రకాంతిలోనైన నెవ్వరడ్డు పెట్టరు.

దేవ—(భవానిదాసుని వస్త్రములఁ దొడిగికొని) తండ్రీ! నేనింకఁ బోవలసినదేనా?

విజ—నాయనా ! (నమస్కరించును.)

గీ. దర్భశయ్యనుఁ బెండ్లిము ♦ స్తాబు నాకు
ప్రభుసుతుండవు భటుని డ ♦ వాలి నీకుఁ

గూర్చిన విధాతచర్యకై ♦ కుందనేల ?
ఈ ప్రపంచంపు ధోరణి ♦ యింతె తలఁచు.

గీ. వీరవరుకంఠమునఁదర ♦ వారికోఁత
భీరుగళమున సితపుష్ప ♦ విజయమాల
శేముషీమంతు పెట్టెలోఁ ♦ జెదలపుట్ట
వాలుతలవాని మొలను బ ♦ ంగారుకట్ట.

గీ. పరమదాతకు నుభయ ♦ పార్శ్వముల దిట్లు
లెపుడయిన నిచ్చిన నినుతుల్ ♦ కృపణునకును
భక్తునింటను శ్రాద్ధాల ♦ బహుళతయును
నాస్తికునియింట నిత్య ♦ కల్యాణకలన.

గీ. సత్యశీలాఢ్యునకుఁ జెఱ ♦ సాలత్రోపు
అనృతవాదికిఁ దూఁగుటు ♦ య్యాలకైపు
మెత్తనగువానికంటికిఁ ♦ జిత్తవాన
మటికసాయిమీసాలకు ♦ మల్లెనూనె.

గీ. ప్రేమను విషంబు విషములోఁ ♦ బ్రేమభరము
కలిమిలో లేమి లేమిలోఁ ♦ గలిమి బలిమి
ఉన్నదియె లేదు లేనిదే ♦ యున్నదిట్లు
లోడితెఱఁగుఁ దోఁచు నెన్నియో, ♦ నుడువఁదరమె.

దీనికేమి నాయనా! ఒక్కమాట.

గీ. తండ్రియున్నప్పుడే కన్న ♦ తల్లి తండ్రి
కంటె గౌరవపూజ్యతా ♦ కలితయనఁగఁ
దండ్రిమరణించు తరువాతఁ ♦ దల్లినెంత
భక్తిఁబూజింపవలయునో ♦ పలుకనేల ?

నాయనా! ఇఁక నీవు పొమ్ము.

దేవ—తండ్రీ ! నన్నొకసారిఁ గౌఁగిలించుకొనరా?

విజ—ఇఁక వెఱ్ఱిపడకుము. ముద్దులువలదు. కౌఁగిలింతలువలదు. నమస్కృతులు వలదు.

విజ—గీ. అరినిగ్రుద్దినగ్రుద్దు నా ♦ కగునుముద్దు
కత్తితో శత్రుకోఁత నా ♦ కౌఁగిలింత

యహితు నెత్తిపై ద్రొక్కు నా ♦ కగును మ్రొక్కు
కొడుక! మా యాత్మ కిదె ప్రీతిఁ ♦ గూర్చునయ్య.

(నేపథ్యమున) అదిగో తుడుపులరాయఁడు పెండ్లికొడుకు. పాడు. పాడు.

విజ——నాయనా! నన్నుఁ జూచి నీవనుకొనుచున్నాఁడు. నీవింకఁ బో.

(దేవరాజును ద్రోసివేయును. దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పాడుపాడుమన్నవాఁడేకాని పాడుచువాఁడెవ్వఁడగపడఁడేమి ? ఓ రాజాధమాధమా ! ఎంతపని చేసితివిరా ! నీ కూఁతుకై తెచ్చిన యుళక్కిమగఁడు నీకును నీ రాజ్యమునకును నిజమైన మగఁడైయుండును. కాచికో.

గీ. మగతనంబున, రణమున ♦ మారొక్కనంగ
సంగదార్ఢ్యము చాలక, ♦ యాఁడుబిడ్డ
మిసమిసగు క్రొత్తప్రాయంపు ♦ మెఱుఁగుటంగ
కముల పొంగునుజూపి యా ♦ కర్షణంబు
చేసితివి, తార్పుకాఁడ ! ఛీ! ఛీ! దురాత్మ !
బుగ్గమీసలపోడిమి ♦ బుగ్గిచేసి
నగరుమగువల మానంబు ♦ దగులఁబెట్టి
రాచపాడిసానుల గాగ ♦ రానుగప్పి
బ్రతికియుంటివి, చెనఁటి! నీ ♦ బ్రదుకుమండ
కత్తిధారఁ దురాసైన ♦ గదుపలేక
కాంతపేరున మముఁ జంప ♦ గల్గినావు
మాకుఁ బ్రాణము మఱి నీకు ♦ మాన మంత
తొలఁగిపోయెను బ్రదుకేల? ♦ తులువ! పంద
సాలెపురుగైన నీకన్న ♦ మేలుకాదె
అపజయముగొప్ప, మాయాజ ♦ యంబుకంటె
జయముకంటెను న్యాయమౌ ♦ చావె ఘనము
ఇంతలోఁ దీఱెనని యెంతు ♦ వేమొ చక్ర
వృద్ధితోఁ బగదీఱెడు ♦ వేళవచ్చుఁ
గాలికిందని యాగ్నేయ ♦ గోళ మిట్టె
పగులనున్నది కాచికో ♦ పాపి! నీచ !

హా! ఎట్టుప్రేలుచున్నాను. పగదీర్చుకొనుటఁగూర్చి ఎట్టిరజ్జులు పలుకుచున్నాను! సగము చచ్చిననాకది యెట్లు సిద్ధించును!

గీ. కృపణుని యనుగ్రహము పుంస్త్వ ♦ హీనువలపు
మొఱకుసోమరిచదువు కా ♦ తరునియాజ్ఞ
జరఠునాశయు కంపవ ♦ తకురుని గుఱియు
శక్తిహీనుని పగయు ని ♦ ష్ఫలములగును.

అయిననేమి? నాపుత్త్రునిలో నేను జీవించియుందును గాన నేనుఁ బగఁదీర్చుకొనినట్లే కావచ్చును.

గీ. అస్మదీయనాటికఁ దుది ♦ యంకమైన
దవనిపతినైన భరతవా ♦ క్యంబు లేదు.
నాదునౌరసపుత్త్రుని ♦ నాటకమున
కిదియె మొదటిదౌనంకమై ♦ యొసఁగుఁగాదె.

సేనాధిపతినైనఁ జంపి ప్రాణముల విడుతును నాకింక విచారమేల? నాకొడుకే బ్రాహ్మణులయింటనైనఁ దలదాచుకొని బ్రతుకఁగలఁడు. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమునఁ బురోహితుని యిల్లు.
ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుఁడు, కాత్యాయని.

కాత్యా—ఆ కార్య్యకరణ మెందుచేత?

చంద్ర—ఎందుచేతనో చెప్పలేదా? అతఁ డెవఁడో తెలిసినదా?

కాత్యా—తరువాతఁ దెలియకేమి?

చంద్ర—ఎవరని తెలిసినది? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

కాత్యా—విజయరాజుకొడుకు-దేవరాజు-రాత్రి జరిగిన గొంతుకోత పెండ్లిలోని పెండ్లికొడుకు.

చంద్ర—అందుచే మనశత్రువు. ఇన్నియుఁ దెలిసియుండి యాతని మనయింటిలో నింక నేల యుంచితివి? వాని నిటుపిలువుము.

కాత్యా—నాథా! నన్ను క్షమింపుఁడు. ఇన్నియుఁ దెలియుటచేతనే యాతని నింక నుంచితిని. వాని నిప్పుడు పిలువ వలదు. మన మాలోచించుకొందము.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! తెలియుటచేతనే యింక నుంచితివా!

M. కాత్యా—ఔను నాథా! మనకొక్క కొడుకైన లేఁడుగదా.

చంద్ర—నే నడుగునదేమి? నీవు చెప్పునదేమి?

కాత్యా—నాథా! మొఱడులమై, మొండులమై, గతిమాలినబ్రదుకు కీశూన్య గృహమున బ్రదుకుచుంటిమిగదా, ఏమి వినియోగము! రాజపౌరోహిత్యమున మీకు గౌరవమున్న నేమి, రసవాదశాస్త్రసిద్ధిని ధనమున్న నేమి, యీగౌరవము నీధనమును లేని సామాన్యులకున్న సౌఖ్యములో, సంతుష్టిలో మనకు సహస్రాంశమైన నున్నదా?

చంద్ర—లేదు. లేకపోవుట యీనాఁటిది కాదు. ఆతని నింక నింటనుంచియేల వుట్టిముంచితివని నేననఁగ, వుట్టనికొడుకునుగూర్చి నీవు చెప్పనేల?

కాత్యా—అమ్మా యని యాతఁడు నాకాళులపైఁ బడినాఁడు. అమ్మా యనిన పిలుపు నాచెవినిఁ బడఁగనే నాయెడ లుప్పొంగిపోయినది. నాయనా! ఏమి కావలయునని యడిగితిని. దాహము-దాహము. అని యాతఁడనినాఁడు. ఇచ్చిన తీర్థమును త్రావి ఆపన్నుని రక్షింపుమని యాతఁడు ప్రార్థించినాఁడు. నీప్రాణమునకు నాప్రాణమునడ్డు జేసెదనని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని.

చంద్ర—తా నెవఁడో మొదట నీతోఁ జెప్పకుండ మోసముచే బాసచేయించుకొనినాఁడా!

కాత్యా—అతఁడు చెప్పుట కవకాశమేది? పరుగెత్తుకొనుచు, రొజుకొనుచు వచ్చినాఁడు. నేనడుగుటకు మాత్ర మవకాశమేది? అమ్మా! రక్షింపుమనఁగ నాగుండె కరఁగి పోయినది. ఒడలు నీరు విడచినవి.

చంద్ర—నడిరాత్రికదా, గదిలోనున్న నీకాళ్ళపై నాతఁ డెట్లుపడినాఁడు?

కాత్యా—నాకప్పటికింక నిద్రపట్టనేలేదు. కడుపునొప్పిచేబాధపడుచుండుటచే గదా కోటలోనికి రాలేకపోయితిని. ఏదో పెద్ద గోలవినఁబడినది. కొంపలు కాలుచున్న వేమో యని యులికిపడి లేచి వీథితలుపు తెఱచితిని. వెలుతురు లేదు. కాని పెద్ద యాక్రందనము వినబడుచుండెను. అది కోటవైపున నుండి వచ్చుచుండెను. నిశ్చేష్టురాలనై కొంతసేపు నిలువఁబడితిని. ఇంతలో నెవ్వరో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్లు లలికిడి యయ్యెను. మీరు కోటనుండి యంత తొందరతో నేల వచ్చుచున్నారో యని గుమ్మము ముందునకు వచ్చి నిలువఁడితిని. అంతట దివ్యమంళవిగ్రహముతో నొక బాలుఁడు అమ్మా! యని—

చంద్ర—అయ్యయ్యో !ఎంతతప్పుపనిఁ జేసితివి ?

కాత్యా—అతిథిపోషణము తప్పని సెలవిచ్చుట న్యాయమా?

చంద్ర—అతిథి ! ఆతఁడు మన కరియా ! అతిథియా?

కాత్యా—తపస్సంపన్నులగు మీకు శత్రువు లెవ్వరున్నారు ? ఆతఁడు మనకేమి యపకార మొనర్చినాఁడు ?

చంద్ర—మనకపకార మొనర్చినవాఁడేకాని, మనకు శత్రుఁడు కాఁడా ?

గీ. ధర్మసుతుసొత్తు మాయజూ ♦ దమున శకుని,
గెల్చెనేకాని నాకొంపఁ ♦ గూల్చినాఁడె ?
రామచంద్రుని తమ్ముని ♦ రావణుండు,
కొట్టెనేకాని సీతమ్మఁ ♦ గొట్టినాఁడె ?
గుజిసిమామూదుసాహెబు ♦ ఘూర్జరాజ్య
దేశసోమనాథేశ్వర ♦ దేవలింగ
భంగమొనరించెఁగాని నా ♦ పాకలో వి
భూతిపండును ఛేదింపఁ ♦ బూనినాఁడె?
మనమహారాజవరులకు ♦ మతమునకును
బాధయొనరించు మనుజుఁడే ♦ వైరిమనకు,
మేలొనర్చెడు నాతఁడే ♦ మిత్రవరుఁడు
ప్రాక్తనాచారమిదియె యి ♦ ప్పటిది యదియె
ధరణిపతి సేవకులకు స్వా ♦ తంత్ర్యమిల్ల
నారి బాహ్యాంతరింద్రియ ♦ వారమెల్ల

యనియైన నాలోచించినాఁడా! పెండ్లివారి రక్తమున దడిసిన కళ్యాణగృహము గడిగిన శుద్ధియగునుగాని యిందువలనఁ దనవంశమునకుఁ గలిగిన మచ్చ ప్రళయమువఱకు నిల్చి యుండదా! ఇంత దిక్కుమాలిన మోసమెందులకు? యుద్ధమునకుఁ బిలువరాదా? న్యాయముగా హోరాహోరీనిఁ బోరి కదనసీమను వారి మస్తకలు గోసినయెడల ప్రస్తుత రాజులశిరములూఁగునే! పూర్వరాజుల యాత్మ లుప్పొంగునే; చేతగాని పెద్దమ్మ. చెనఁటి.

చంద్ర—తప్పు. తప్పు. పోషించు ప్రభువును దూషింపఁ గూడదు. ఇంతకు నాతఁడు మనకేయపకృతినిఁ గావింపలేదు. తన శత్రువులను దాను జంపుకొన్నయెడల నీకుఁ గోపమెందులకు? శత్రువులను జంపుటయే రాజులకుఁ బ్రధానముగాని యెట్లు జంపిన సరే!

గీ. ధర్మయుద్ధంబులందైన ♦ మర్మకలన
యున్నదచ్చటచ్చటఁబూర్వ ♦ యుగములందు
మబ్బులందు రావణి నిద్ర ♦ మబ్బులందు
ద్రౌణి, పాండవాగ్రజుబొంకు ♦ రాముకొంగు.

గీ. మర్మమునకుఁ గల్గు ♦ మహితరక్షణశక్తి
వర్మమునకు నెట్లు ♦ పరిఘవిల్లుఁ
జిత్తమునకుఁ గల్గు ♦ మొత్తనౌ వాడిమి
చాయకత్తి కెట్లు ♦ సంభవించు ?
బాణపరిపాటికంటెఁ దు ♦ పాకిగుండు.
పాటుకంటెను ధీధాటి ♦ ప్రబలతరము
ధామ్మను ఫిరంగిగుండ్ల మం ♦ టలను లేదు
మొదటిచలువనే యున్నది ♦ కదనజయము.

గీ. కల్లయతులలాతాములఁ గత్తిదాఁచి
కపటవైద్యుల సీసాల ♦ గరళముంచి
దొంగగుబ్బల ప్రక్క ♦ పిస్తోలుగూర్చి
కొలఁకులను విషూచి పు ♦ ర్వులను జేర్చి
వంటశాలలో నాసు ♦ పత్రులందు
మఖములందు దేవాలయ ♦ మండపములఁ
గాటియందుఁ గన్నెఱికపు ♦ గదులయందు
రణజయముఁ గాంతు రిప్పటి ♦ రాజసుతులు

బాహుబలపరీక్షావృత్తి ♦ భండనంబు
బొల్లి వేసంపుదొంగదో ♦ బుచ్చి కాదు
గోత్రములయు దొంగయూబుల ♦ గొడవగాదు.
ప్రాకృతికశాస్త్రవైదుషీ ♦ పటిమకాదు
నాగరకత హెచ్చె ♦ నరులధర్మము చచ్చె
మాయమీాఱె దేహ ♦ మహిమలాఱె
ఆత్మగురుతతగ్గె ♦ నపరచింతలు ప్రగ్గె
ఆశనిండె చిత్త ♦ మాత్రిమండె
అట్టిదిట్టిదియమ్యె నీ ♦ యవసరమున
నింతకంటె నాగరికత ♦ హెచ్చునెడల
నెవరియింటనువారుండి ♦ యేదొయొక్క
గాలి నుప్వా... జ...సుంతేఁ ♦ గాల్తురేమొ!

మాయయనునది యిప్పుడు జనపతి సామాన్యముగా నుండుటచేత నీవు మన రాజును నిందించుటతప్పు. జగదాస్తిక్యమునకు మాయయేకారణముకాదా! శత్రువుల చర్మము లొలిపింపుమందువా! లేక శత్రువులొనర్చు చేష్టలకు శాంతివహింపుమందువా!

గీ. వలపునకుఁ గట్టుపడుసాని ♦ పడుచుఁబోలె
పారమార్థికుఁడగు న్యాయ ♦ వాదిసరణి
అరులయెడ శాంతభావంబు ♦ నెఱపురాజు
చేతిచమురు భాగవతపుఁ ♦ జిందులాఁడు.

కావున, రాజేంద్రుల కెట్లైనను శత్రుమారణ మవశ్య కర్తవ్యము.

కాత్యా—కావచ్చును. కాని యతిథిరక్షణము బ్రాహ్మణుల కంతకంటె నవశ్య కర్తవ్యముకాదా!

చంద్ర—ఏమి! అబ్బ! ఎంత చిక్కుఁ దెచ్చిపెట్టితివి. నీ కీస్వాతంత్ర్యమేల?

కాత్యా—అతిథిపూజాస్వాతంత్ర్యము నా కీనాఁటిదా! నాకొక్కతెకే యట్టి స్వతంత్రతయున్నదా! గృహిణులంద ఱట్లాచరించుచుండుట లేదా?

చంద్ర—గృహిణులందఱు నీవలె నేశత్రురాజపుత్రుల కాతిథ్యమిచ్చుచున్నారా? అతిథి పాత్రుఁడగునో కాదో చూచుకొననక్కఱలేదా?

కాత్యా—అతిథి కాకలియే యర్హత. అతఁడు శత్రురాజపుత్రుఁడని నాకు ముందుగా నెట్లు తెలియును?

చంద్ర—పోనీ! తెలిసిన తరువాతనైనఁ బశ్చాత్తాపము నొంది యాతనిఁ బొమ్మని చెప్పలేకపోయితివా!

కాత్యా—నాథా! పశ్చాత్తాపపడుటకు నేనేమి పాప మొనర్చితిని?

చంద్ర—పాపముకాదా! మనము రాజసేవకులమై యుండియు నిట్లు చేయ వచ్చునా?

కాత్యా—రాజసేవ పేరుఁగాని నాకేమి? నేను మీసేవకురాలను. మీయాజ్ఞాను సార మాచరింతును. ఇప్పుడు పొమ్మని చెప్పు నా?

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పునాయని నన్నడుగ నేల? నీ కేల తెలియదు?

కాత్యా—నాథా! నాకుఁ దెలిసినయెడల నే నేల యాతనిఁ జేర్చియుందును? పొమ్మని సెలవిచ్చినయెడల నట్లు చెప్పుదును.

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పు.

కాత్యా—మీసెలవైనదని చెప్పు నా?

చంద్ర—అదిగో! నాసెలవనుట యెందులకు? ఆతనిఁ జేర్చుటకు నేను సెల విచ్చితినా! ఇప్పుడు పొమ్మనుటకుమాత్రము నాసెలవేల కావలెను? నీవు స్వతంత్రించి తెచ్చితివి. స్వతంత్రించియే పొమ్మనుము.

కాత్యా—పుణ్యమొనర్చుటకుఁ బురుషునియాజ్ఞ యక్కఱలేదుకాని; పాప మొనర్చునప్పుడే భర్త సెలవు.

చంద్ర—పాపమైన నగుఁగాక. ఆతని వెడలగొట్టవలసినదే. ఆతని నింటఁ బెట్టుకొనుట యొకటి, చూరికి నిప్పు పెట్టుకొనుట యొకటియునా? ఆత్మవినాశక మైన యీయత్నము మనకేల? ఈసంగతిఁ దెలిసినయెడల రాజు మనల నుప్పుపాతఱ వేయింపఁడా!

కాత్యా—మనకు లేనిపోని సందేహమేకాని, మనయింట నెవ్వరున్నారో రాజున కెట్లు తెలియును!

చంద్ర—అట్లెప్పుడును దలఁప వలదు.

గీ. గాలిచొరనట్టి చోటులు ♦ గలవుకాని
అతని చెవినిఁ జేరని రహ ♦ స్యములు గలవె!
అత్తకోడండ్ర దెప్పులు ♦ నాలుమగల
గుసగుసలు నాఁడుబిడ్డల ♦ రొనరొనలును
బాలిపంపుల భ్రాతల ♦ పట్టుదలలు
ఓడికోఁడండ్ర ♦ వెడవెడ కోడిగములు
మొదలుగా నన్నిసంసార ♦ ములను గల్గు
ఛిద్రతతియిట్టి యాతని ♦ చెవినిఁ జేరు
వీరయితు క్షేత్రమేదియో ♦ యెఱుఁగకున్న
నేభటుని సాని యేదియో ♦ యెఱిగియుండు

తనదువ్యవహారదోషముల్ ♦ గనకయున్నఁ
బరుల వ్యభిచారదోషంబు ♦ లెఱఁగియుండు
దాసి గదిలోన గాయకుఁ ♦ దన్నననుచు
గురువుగా రింటిలోఁ గల్లు ♦ కుండయనుచుఁ
జెవికొఱుకువారుఁ దార్పుడు ♦ సేయువారు
కొండెకూఁతలవారును ♦ గోడెకాండ్రు
బానిసలు రాజుమెప్పుకై ♦ పలుకుచుంద్రు
కలికి పలుకుల కులుకుల ♦ కవితకంటె
నధికముదమున వినుచుండు ♦ రవనిపతులు
వైరుల రహస్యములు తెలుప ♦ వలయు చారు
లట్లుసేయుట కసమర్థు ♦ లౌటవలన
నిట్టికొండెంబులనె మాటఁ ♦ గట్టి యతని
యెదుటఁబెట్టఁగ వినకుండ ♦ నేమిసేయు.

ఇట్టి మాటలఁ జెప్పువారిని గద్దించిన యెడల శత్రురహస్యములు చెప్పవలసి వచ్చి నప్పుడు కూడ వారు దరిచేరరేమోయని రాజు సందేహపడును. కావున దేవరాజిక్కడ దాఁగెనను సంశయము రాజున కెట్లు తెలియునని నీవనుకొనఁదగదు. ఎట్లయినఁ దెలియును. గోడలుచెప్పును. గాలిచెప్పును. లేనివే యున్నట్లు రాజుచెవినిఁ బడుచుండఁగా, నున్నవి యాతనిచెవిఁ జేరకుండునా? గోటిపోటు, కత్తిపోటుగా నాతని చెవిని బడుచుండునే చీమచిటుకు, సీమతుపాకిదెబ్బగా నాతనికి వినఁబడునే! అట్టిస్థితిలో నీవుచేసిన యీ ప్రబలపాపము—

కౌత్యా—నాకిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో, పాపమో; తెలిసియో, తెలియకయో చేసితిని. నీవు దయయుండునెడల దేవరాజును రక్షింపవేఁడుచున్నాను.

చంద్ర—అయ్యయ్యో! అన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించు మహారాజునెడలఁ గృతఘ్నుండనై యుండునా! అది మహాపాపము కాదా!

కౌత్యా—అతిథినిఁ జంపుట మహాపుణ్యమైన యెడల నటులే కానిండు.

చంద్ర—ఆతనిని మనము చంపుటయేమి? వదలివేయుదము.

కౌత్యా—ఆతఁడీ గుమ్మము దాఁటుసరికి వెఱ్ఱికుక్కను గొట్టినట్లందఱు తలకొక జాయి ఇవ్వి యాతనిని జంపకుండనుందురా! ఆతని రక్తముతో మన ముంగిలియే కాదు. మనమందఱిగతియుఁగూడ నపవిత్రమగుట కేమైన సందేహమా! మనకు శత్రువైనను నాతఁడు మహారాజపుత్త్రుఁడుకదా! రక్షింపుమని మన శరణు జొచ్చినవాఁడు కదా! మనచే నభయప్రదానమొందినవాఁడు కదా! అట్టివానిని రక్షించుభారము వింధ్య

పర్వతమువలె మనసెత్తిని బడియుండఁగా పెంటకుప్పనువలెఁ జీపురుతో నాతనిని వీధిలోని కూడ్చివేయుమనుట న్యాయమా !

చంద్ర—ఆతఁడు మన కేమి రాజా! ఆతనిఁగూర్చి మనకుఁ జింతయేల ?

కాత్యా—ఆతఁడు మనరాజని చెప్పలేదు. ఆతఁ డతిథి. అతిథి మహావిష్ణువనికదా మీవంటి పెద్దలు చెప్పుదురు.

చంద్ర—రాజుగూడ నట్టివాఁడే, అయినను నా కాతఁ డతిథికాఁడు.

కాత్యా—ఆహా ! నాథా ! ఎంతమాటాడినారు ! నా కతిథియు మీకతిథి కాకపోవుటయునా ? ఎన్నడులేని దిప్పుడు నీవు నేను భేదము చేయుచున్నారే? ఎంత వింతగ మాటలాడుచున్నారు ! నేను మీ సహధర్మచారిణినే ! అర్ధశరీరిణినే ! నేను మీలోని దానినే ! నాదియనున దొకటియున్నదా ! అంతయు మీదే ! సంసారాను రాగమేకాక శాస్త్రసత్యముకూడ నంగీకరింపని నీవు నేను భేదమును విసర్జింపుఁడు. లేనిపిల్లలకొరకే యేడ్చుచుండఁగా నిట్లునన్నుఁ బరాభవించుట మీకుఁ దగునా ?

చంద్ర—నేను నిన్నెట్లు పరాభవించితిని ! ఆతఁడు నీ యతిథియని యంటిని. అంతమాత్రమునకే యింత యుపన్యాసమేల ?

కాత్యా—సరే! ఆతఁడు నాయతిథియే. మీరాతనిని రక్షింప నక్కఱలేదు. ఆతనిని మీయింటినుండి గెంటివేయవచ్చును. వీథిలోని రక్షకభటులచేతఁ జంపింపవచ్చును. మీయతిథి కాకపోవుటచేత మీరింతయుఁ జేయింపవచ్చును. మీకది ఘనకార్యమే కావచ్చును. కాని నేను మీ యిల్లాలినిగదా! నిత్యాగ్నిహోత్రములందు మీ ప్రక్కను గూరుచుండి సాహాయ్య మొనర్చుదాననుగదా! మీ యుచ్చిష్టమును భుజించుచున్న దాననుగదా ! మీరే దైవమనియెంచి పూజించుచున్నానుగదా! అట్టినామాట, మీరు కొంతయైనఁ జూడనక్కఱలేదా ?

చంద్ర—నీమాట యేమున్నది?

కాత్యా— ఆతనిని నేను రక్షింతునని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని. నామర్యాదను మీరు కాపాడనక్కఱలేదా? నాసత్యమును రక్షింపనక్కఱలేదా? రసకుంభముచే మీరుచేసిన బంగారమంతయు నానెత్తిని బెట్టుమనలేదే. ఆ శాస్త్ర రహస్యమేదో చెప్పుమని మిమ్ము దేవురింపలేదే. అపన్నుఁడై, నాశరణమువేఁడిన రాజ బాలకునకుఁ దలదాఁచుకొనుటకు రవ్వంత నీడనిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా! అమ్మా యని పిలిచినందుల కాతనినిఁ గన్నకొడుకుగా భావించి యొక్క పూటయైనఁ గడుపార నన్నము పెట్టుకొన నిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా ? ఇంతేకాదా!

చంద్ర—ఇంతేకాదా, ఇంతేకాదా యని నంగనాచివలె మాటలాడుచున్నావు.

గీ. అరికినిచ్చిననీడ ర ♦ వ్వంత యైన
వంశమున నెల్లరకును శా ♦ శ్వతపు బీడ
వైరికొసఁగిన యన్నము ♦ వట్టిదైన,
స్థిరవినాశనమగు వంశ్య ♦ నరులకెల్ల.

కాత్యా— అటులైన నాతని నింటనుండి యిప్పుడే వెడలఁగొట్టవలయునని మీయభిప్రాయము కాదా?

చంద్ర—అదిగో! తిరుగ నామాటయే యేల పలికెదవు?

కాత్యా—మీరామాటయెవ ననఁగూడదు కాని, నేనాపనినిఁ జేయవలయునుగాఁబోలు. అభయమీయని మీరే యామాటఁ గంఠోక్తిగాఁ బలుకుటకు సందేహించుచుండఁగా నభయమిచ్చిన నోటితో నావలికిఁ బొమ్మని నేనుఁ జెప్పవలయునుగాఁబోలు! పోకపోయినయెడల మెడబట్టి గెంటవలయునుగాఁబోలు. నాశాశ్వతదుర్గతిని మీరు గణింపకుండినను నాకుఁ జింతలేదు. నాయాత్మను దరింపఁజేసినను మీరే! హరింపజేసినను మీరే! మీకు సర్వదా దాసురాలను. సరే! మీరు సెలవిచ్చినట్లాతని నావలికి వెళ్ళఁగొట్టితిననుకొనుఁడు. తరువాత?

చంద్ర—ఇంకఁ దరువాత నెక్కడ?

కాత్యా—ఇక్కడితరువాతమాటయే యడుగుచున్నాను (పైకిఁజూపి) అక్కడి తరువాత యేదో వేదములే చెప్పుచుండుటచే నందఱకుఁ దెలియునుగాదా?

చంద్ర—ఊస్. ఇక్కడితరువాత నిఁకేమున్నది? ఆతఁడు పోవును. మనము నిర్బాధకముగా నుందుము.

కాత్యా—సరే! మనము శాశ్వతముగా జీవింపవచ్చును. కాని యాతఁడు—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అతిథినిఁ జంపించి యాతని యాయుస్సును నేను బోసికోవలయునని యిట్లు చెప్పుచుండుటలేదు. అతిథిపూజా మహాత్మ్యము నీయంత నాకును దెలియును. అతిథినోటియన్నముఁ బడగొట్టి నాకడుపు నిండించుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. అతిథిరక్తముఁ ద్రావునంతటి నరాశనుఁడను గాను. అబుద్ధిపూర్వకముగనైన నతిథికిచ్చు ధాన్యపుమల్లంతబాధ ధవళగిరియంత పాపమని యెఱుఁగుదును.

కాత్యా—(చేతులు జోడించుకొని) చాలు నాథా! చాలు! ఇఁకఁ గావలసిన దేమి? కృతార్థురాలనైతిని.

చంద్ర—ఉండు. ఉండు. ఇంకను జెప్పవలసియున్నది. కాని రాజకృతఘ్నుతా పాపము దానికంటె మహా ఘోరమని భావించుచున్నాను. భయపడుచున్నాను. పరితాప పడుచున్నాను.

గీ. ఉర్విపాపంబులన్నియు ♦ నొకచిప్పఁ
గుప్పగాఁబోసి వేఱొక ♦ చిప్పలోప
లను గృతఘ్నుతఁబెట్టి తూ ♦ చినను ముంటి
మొన కృతఘ్నుత ప్రకనే ♦ మొగ్గుగాదె
తెలనడిమిపోటు పూపాటు ♦ దానిముందు
దావకీలప్రాలేయము ♦ దానిముందు

క్రొంచుఁగరళంబు సంజీవి ♦ దానిముందు
దారుణక్రూరగతి దయ ♦ దానిముందు

కౌత్యా—నాథా ! మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా మనవిచేసికోవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించుచున్నాను. క్షమింపుఁడు. కృతఘ్నతయని ప్రత్యేకముగా నొక్కపాపములేదు. అన్ని మక్కగోడుగులు, మొండిచేతులు, పెంటనుండి మొలచినట్లు లన్ని పాపములు కృతఘ్నతనుండియే బయలుదేరినవి.

కౌత్యా—భూమినుండి మొలవని చెట్లైననుండవచ్చును గాని కృతఘ్నతనుండి యుద్భవింపని పాపములేదు. చెట్టుబలాబలములు క్రింది పెంట బలాబలములఁబట్టి యుండునట్లు పాపముల హెచ్చుతగ్గులు కృతఘ్నతావిషయములగు వస్తువుల హెచ్చుతగులఁబట్టియు దగరమారములఁబట్టియు నుండును. జీవతత్త్వమంతయు నొక్కటియేయగుటచేఁ గాలి మడమతోఁ జీమను జంపుటయుఁ గత్తిపాడుపుతో మనుష్యునిజంపుటయుఁ గృతఘ్నతనుండి పుట్టినపాపములే కాని చీమకంటె నరుఁ డుత్కృష్టజీవమగుటచేతను, జీమను నరులకును గలమారము హెచ్చగుటచేతను, నరహత్య యధికపాపమని యెంచుచున్నారు. అట్లే గురుద్రోహ మంతకంటె నధికమైనది. రాజద్రోహము నట్టిదే. కాని, యతిథిద్రోహము, వేదద్రోహము; దైవద్రోహము, రాజద్రోహమునఁ గొంత పౌరుషమైన నున్నది. కాని యండఁజేరిన యతిథిని ద్రోహముచేయుటలో నున్న యధమాధమత్వము—

చంద్ర—చెవులు గింగురుమనునట్లు పలుకుచున్నావు. పండితునిబిడ్డ వగుటచేఁ దలతిక్కయుపన్యాసము లారంభించితివి. ఈతఁడతిథియని యంటివి. ఏలకాదనవలయు నని నేనూరకుంటిని. ఈతఁడు శరణార్థి కాని యతిథికాఁడు. ఈతఁడెవ్వఁడైనను నీతనికిఁ జేసిన యనాదరణము కృతఘ్నత యెట్లగును? ఈతఁడు వెనుక మనకేమిమేలు చేసినాడు? అది మఱచుట కృతఘ్నతయగును. రాజునెడల మనముచేయు దోషమట్టిదా ! నిజమైన కృతఘ్నత అది.

కౌత్యా—అదియా మీ యభిప్రాయము ? దేవరాజును రక్షించినయెడల మీకుఁ గృతఘ్నతాదోషము లేనేలేదని నేను నిరాఘాటముగాఁ జెప్పఁగలను.

చంద్ర—ఆఁ ! లేకపోవుట గూడనా ?

కౌత్యా—లేదు. మీరు పురోహితులుకాని సేనాధిపతులుకారు. మీపని గంటముతో కాని కత్తితోఁగాదు. మీకుఁబంచాంగ సంబంధముకాని శస్త్రాంగసంబంధము లేదు. మీది యాగమంత్రముకాని యాహవతంత్రముకాదు. మీవృత్తి పవిత్రముకాని యపవిత్రముకాదు. మీరు రాజునకు నంతశ్శత్రుఖండన మొనర్పఁదగువారుకాని బాహ్యశత్రుఖండన మొనర్చువారుకారు. రాజేంద్రునకు మీరు మోక్షలక్ష్మిని గూర్చువారు కాని; విజయలక్ష్మిని గూర్చువారుకారు. అట్టిచో మీరెక్కడ, యుద్ధవీరులెక్కడ? మీపనియేది ? వారిపనియేది ? వక్రించిన గ్రహములను శాంతిఁజేయుట మీపనికాని పారిపోయిన శత్రువును జంపించుట మీ పనియా? మీరు చేయఁగూడనిపనిని చేయకుండిన యెడల మీకు దోషమేమున్నది? మీకుఁ గృతఘ్నత యెక్కడిది? సేనాధిపతి చేయ

వలసిన పనిని జేయలేకపోతినని మీకు విచారమెందులకు ! మీపని సేనాధిపతియెప్పుడైనఁ జేయుయత్నించునా ! గడచిన సంవత్సరమున వర్షక్షామము కలిగినప్పుడు సహస్రఘటాభిషేకము మహాదేవమూర్తికిఁ జేయకపోవుటచే నేను రాజుగారియెడలను కృతఘ్నుడనైతినని సేనాధిపతి శ్లోఘించినట్లు మీరు వినియుంటిరా? ఎవరివిధివారిది; మీరు సద్బ్రాహ్మణులు–బ్రహ్మనిష్ఠాపరులు–సత్యమూర్తులు–అతిథిసంతర్పణము మీకువిధి. ఆయతిథి మహారాజునకు విరోధియైన సరే, మనకు విరోధియైనసరే, లోకమునకు విరోధియైనసరే వైదికకృత్యమునకు వైరమునకు నేమిసంబంధము?

చంద్ర—నీఘోరమీ శబ్దాలంకారప్రధానయగు కవితవలె చెవికిమాత్రమే నచ్చుచున్నదికాని చిత్తమునకు నచ్చుటలేదు. దర్భలుబట్టు పురోహితులైనను రాజభటులే; ఖడ్గములనుబట్టు యోధులైనను రాజభటులే. భటత్వ మందఱకు సామాన్యమే! అందఱును రాజునెడలఁ గృతజ్ఞతఁ జూపవలసినవారే! ఔను! కాదామరి – కొట్టుపెట్టినవానిని రోకటఁ బొడువవచ్చునా! కాని, ఈసంగతియు నాలోచనీయమే. మనము బ్రాహ్మణులము–అతిథిసంతర్పణము ముఖ్యముకాదని నేనుచెప్పను. అందులో పాపము–మహారాజు–మనల నమ్మివచ్చినవాఁడు–మహాపదలో మునిగియున్నవాఁడు–సగముప్రాణముతో చేతఁబ్రాలిన చిలుకను బిల్లివాతఁ బెట్టుట తప్పని యెఱుఁగనా! హరహరా! రాజున కీతఁడు శత్రువేల యయ్యెను? శత్రువే కాకుండినయెడలఁ దలపైఁబెట్టుకొందుమే! కన్నుల కద్దుకొందుమే! అయ్యయ్యో! శత్రువైపోయినాఁడు ఎంతసంధిఁ దెచ్చిపెట్టితివే నీవు–హు–నీవు–హు–నీవు–హు–

కాత్యా— (చేతులు జోడించుకొని) ప్రాణప్రియా! నావలన నేమినేరము కలిగెను? క్షమింపుఁడు దాసురాలను.

చంద్ర—నీ వలన నేరము కలుగలేదు. నావలననే నేరము కలుగనైయున్నది. నిన్ను నేను క్షమించుట కాదు. అందులకు భగవంతుఁడు నన్ను క్షమింపవలెను.

కాత్యా—మీవంటి సద్బ్రాహ్మణునకు నేరమేమి మహాత్మా!

చంద్ర—నే నీ యతిథిని వదలకొంటిని. అతని నిప్పుడే పొమ్మని చెప్పుము.

కాత్యా—అభ్యంతరమేమి! కాని, ఒక్క యతిథిని వదలుకొనుటతోడనే మన బ్రదుకు కడతేరునా! మీకిఁక బ్రాహ్మణత్వ మక్కఱలేదుకావున దానిని వదలుకొనవలెను. ఇఁక యజ్ఞోపవీతముతోఁబనిలేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. దయాధర్మశౌచములను వదలుకొనవలెను.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఏమనుచున్నావు?

కాత్యా—ఉత్తమగతులన్నియు నీవు వదలుకొనఁదగినవేకావా!

చంద్ర—వదలుకొని నేను నరకమునకుఁ బోయినప్పుడు "నీవు నీరాజు నెడల కృతఘ్నత నేల చూపితి"వని యమధర్మరాజు నన్నడుగ ననురాగవతియైన భార్య చెప్పిన మాట దాఁటలేక నేను రాజద్రోహ మొనర్చితినని చెప్పవలసినదా మఱి?

కాత్యా—ప్రాణప్రియా! మాటకుమాట యంటినని నన్ను నిందింపకుఁడు. "నీవు నీయతిథిని రక్షింతువని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణము చేసితివే! ఏల రక్షింప

లేకపోయితి"వని యాధర్మరాజే నన్నడుగ నాభర్త నాసత్యమును గాపాడలేకపోయి నాఁడని చెప్పవలసినదేనా?

చంద్ర—పోనీ! ముందెప్పుడో చెప్పవలసినమాట లిప్పుడేల! ఇప్పుడు చెప్పవలసిన మాటలు కొన్ని యున్నవి కాన దేవరాజు నిటకురమ్మని చెప్పుము.

(కాత్యాయని నిష్క్రమించి దేవరాజుతోఁ బ్రవేశించును)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమున నుండును.)

కాత్యా—వత్సా! దేవరాజా! మీనాయనగారికి నమస్కరింపుము.

చంద్ర—నాకు నమస్కారము వలదు. నమస్కరించినయెడల నే నాశీర్వదింపవలసివచ్చును. మారాజునకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీకు విజయోస్తు ! అని నే నాశీర్వదింతునా? వలదు. చేతులు జోడింపవలదు.

దేవ—బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించుట మాకాచారము కావున నేను నమస్కరింపవలయును గాని మీ యాశీర్వాదప్రతిఫలమును గోరికాదు. గురుమహాత్మా ! నమస్కారము. నానుదిటిగీత యెట్లున్న నట్లగును. మీయాశీర్వాదమును నే నపేక్షింపను.

చంద్ర—ఆహా ! ఏమి ! వినయములో గర్వము. గర్వములో వినయము. వైరాగ్యములో వాంఛ. వాంఛలో వైరాగ్యము కాని క్షత్రియత్వములోన బ్రాహ్మణత్వము కూడ నేమి ?

దేవ—ఇది మాయమ్మగారు ప్రసాదించిన స్వరూపము.

కాత్యా—ఎందులకైన మంచిదని కొండెసిగయూడ్చి జారుసిగఁ బెట్టించితిని. మెడలోని బంగారు మెఱుఁగుఁ బూసల కంఠమాల తీయించి రుద్రాక్షలపేరు వైచితిని. దారపు యజ్ఞోపవీతమునకుఁ దోడుగ మీరు తర్పణకాలమందు ధరించు పట్టు యజ్ఞోపవీతమువంటి యొక క్రొత్తదానిని వైచితిని. క్షత్రియ సంబంధమగు వెనుకబిగి నడికట్టు తీయించి యంగవస్త్రపుకట్టిప్పించితిని. ఫాలమున రక్తచందనమును గడిగించి విభూతిని ధరింపఁజేసితిని. మీయుంగరముగూడ—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వమిప్పించితివా ? సెబాస్! వసిష్ఠునికంటెఁ బ్రబలతరవ్యక్తివిపలె నున్నావు. మహాఘోరతప మనేకశతహాయనములు గాధినందనుఁడొనర్చినగాని వసిష్ఠుఁడాతని కిప్పింపఁజాలని యసాధారణ బ్రాహ్మణ్యము నీతని కవలీలగా నిప్పించినావు !

చంద్ర—పట్టుజన్నిదపు మెఱఁగుతో, జారుజుట్టు మెఱుఁగుతో, బిళ్ళకచ్చ బెడఁగుతో, బ్రాహ్మణత్వము శుద్ధక్షాత్రము మీది కవతరింపఁ జేసితివి.

దేవ—మహాత్మా ! అధిక్షేపణమేల ? బ్రాహ్మణస్వరూపమే యవతరించినది కాని బ్రాహ్మణత్వ మవతరింపలేదు. అవతరింపదు. క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వ మంత శీఘ్రముగా సిద్ధింపదని నే నెఱుఁగుదును. అంతయేల ? జన్మ బ్రాహ్మణులకే తఱచుగా బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి లేదుకదా? ఇఁక మాలెక్కయేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమునకు బ్రాహ్మణత్వమునకు మాయముత్తెమునకు మంచిముత్తెమునకున్న యంతరముకంటె నెక్కువ యంతర మున్నదని యెఱుఁగుదును.

గీ. హృదిని సాత్త్వికగుణ మధి ♦ ష్ఠింపకున్న
బొట్టుపై వెల్లనగు నూలు ♦ పోగులేల!
షడ్రిపులగొంతు నరిఁబెట్ట ♦ జాలకున్న
నఱుత బిరుసైన రుద్రాక్ష ♦ సరములేల
బూదికంటెను నే నధ ♦ ముఁడ నటంచు,
బుద్ధిలేకున్న నుదుటఁ ద్రి ♦ పుండ్రమేల
తొయ్యలులపైకిఁ జిత్తంబు ♦ దుముకునపుడు
పృష్ఠమున బిళ్ళకచ్చ ♦ బిగింపులేల !
ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ♦ ద్విజుఁడుకాఁడు,
వానిఁజంపినయాతఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డ ♦ బ్రాహ్మణుండు
పరులు తానన[illegible]వాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు.

చంద్ర—(తనలో) ఆహా ! హృదయశూలములగు మాటల నాడినాఁడే ? 'ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ద్విజుఁడుకాఁడు' నేను ద్వేషరాగ సంయుక్తుడను. 'ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డబ్రాహ్మణుండు' నేను ప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. మీఁదుమిక్కిలి అతిథిప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. 'పరులు తాననుకొనువాఁడే బ్రాహ్మణుండు' పరాహం విభేదన మొనర్చినవాఁడను నేను.(ప్రకాశముగ) కాని దేవరాజా ! నీకీమంచి మాట లెవరుచెప్పిరి.

కాత్యా—నాయనా! ఇప్పుడుమాత్రము నీవు పెద్దవాఁడవా!

దేవ—అమ్మా! పెద్దవాఁడనే. చిన్నవాడనై యుండగ మాగురువుగారు బోధించిరి.

గీ. తల్లియనఁటిచెట్టుఁ ద ♦ రుణత వర్ధిల్లు
పెద్దచెట్టులైనఁ ♦ బిల్లలగును
దల్లిచెట్టు కాలధర్మ ♦ మొందిన వెనుకఁ
బిల్లచెట్టులైనఁ ♦ బెద్దచెట్లై
తండ్రి జీవించియున్నంత ♦ దనుకఁ దెల్లఁ
బడిన మీసాలసుతుఁడైన ♦ బాలకుండు
తప్పటడుగులు వేసెడు ♦ తనయుడైనఁ
బెద్దవానిగఁ జేయును ♦ బితగతించి.

చంద్ర—నిజమే కాని దేవరాజా! మాకుఁ దప్పుమాట రావలసిన దుర్యోగ

ముండి నీతప్పటడుగు మాయింటిలోఁ బడినది. మా కింక నిక్కడి రాజుచేనైన శిక్ష తప్పదు; అక్కడి రాజుచేనైనఁ దప్పదు. కాని మాదుర్గతికై నీవు విచారింపఁగూడదు. నీవు మాకు శత్రుఁడవు. నీతండ్రి మృతికై నేనావంతయైనఁ జింతనొందఁ దగదు. అది నాకు రాజకృతఘ్నతయగును. దేవరాజా! మా కెట్టి సంధిఁ దెచ్చితివి? ఈగ్రామమున నెన్నియిండ్లు లేవు. మాయిల్లే నీకుఁ గనఁబడెనా? బ్రాహ్మణులము. పురోహితులము. రాజ విశ్వాసపాత్రులము. ఇప్పటివఱకు సత్యవంతులము. ఒకనికంట బడకుండ నొకనికోటఁ బడకుండ జీవయాత్రఁ జేయుచున్నాము. నీమూలమున వినయవతియైన యిల్లాలితోఁ గలహించితినే? ఇఁక మాయిల్లు వృద్ధినొందునా? ఏమి దేవరాజా! నీవు—

దేవ—మహాత్మా! నావలన మీకుఁ గష్ట మక్కఱలేదు. మాయమ్మగారాదరించుటచే నింతవఱకుంటిని. నే నిప్పుడే పోయెదను.

చంద్ర— నీవు బుద్ధిపూర్వకముగ మా కీ యపకృతిఁ జేసితివని నే నంటినా! నావలన మీకుఁ గష్ట మక్కఱలేదంటివి. వచ్చినకష్ట మేదో రానేవచ్చినది. దీనిని నీవు నివారింపఁ గలవా! బ్రహ్మదేవుఁడు నివారింపఁ గలఁడా!

దేవ—స్వామీ! మీకు వచ్చిన తొందఱ యిప్పటి కేదియు లేదు. నన్ను క్షమింపుడు నేను మీకు శ్రమమిచ్చితిని. అమ్మా పోవుదును. మీరు నన్ను బుత్రునికంటె నెక్కువగాఁ గాపాడినారు.

చంద్ర— ఆమె పుత్రునివలె నిన్నుఁ గాపాడినదా? శత్రువువలె నేను వెడలఁ గొట్టుదునని నీయభిప్రాయమా! నేను వెడలఁగొట్టఁదగినవాఁడనే యని నీవనుకొంటివా? కాకులకు బల్యన్నమిచ్చినవాఁడను-కుక్కలకు బలిపెట్టినవాఁడను-మహారాజ పుత్రుఁడవైన నీకాతిథ్య మీయకుందునా! నీవు మారాజునకు శత్రుఁడవే? నీ ప్రాణములు దీసికొనుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండ నేను నిన్నుఁ గాపాడవలసినదా? అది కృతఘ్నత కాదా? నేనే సేవకుఁడనై నీవే నారాజవైన యెడల నీవు నన్నుఁ గూర్చి యెట్లనుకొందువు? సేవకవృత్తి రాజక్షేమముకొఱకే కదా? పరరాజుల నింటఁబెట్టుకొన్న పురోహితులకు—

దేవ—మీరు నన్నింటఁ బెట్టుకొనవలదు, ఇదివఱకుఁ జేసిన యాదరణమునకే నేను గృతజ్ఞుఁడనై యున్నాను. స్వామీ! దయయుంచుఁడు. అమ్మా! సెలవు.

చంద్ర—ఉండు దేవరాజా! ఉండు. వెళ్ళవలదని నేను జెప్పువాఁడనుగాను. ముఖ్యముగా వెళ్ళవచ్చును. కాని నీవు వీథిలోనికి బోవగనే యెవ్వరైన రాజభటులు నిరాయుధుఁడవైన నిన్నుఁ బట్టి వధించినయెడల నట్టిపాపము నాదైయుండదా? బ్రతుకు యోగమున్నవారు బ్రతుకుదురు; చావనున్నవారు చత్తురు. అందులకు విచారించువాఁడనుగానుసుమా! అందులో నీకొఱకు నేనుబొత్తిగావిచారింపఁదగదు. కాని నీవధమువలన నాకుఁ బాపమేలరావలయును! నీవు వీథిలోనికిఁ బోవుటచేతనే గదా వారు నిన్నుఁ జంపుదురు? నీ కర్ఘ్యపాద్యము లీయవలసిన నేను—హు. అతిథివైన నీరక్తముతో హర హరా!

దేవ—ఈ బ్రాహ్మణ వేషమున నన్నెవ్వ రానవాలు పట్టలేరు. అదిగాక

నాయొద్ద భటుని దున్నున్నది. నా కెంతమాత్రమును భయములేదు. సెలవిండు.

కాత్యా—ప్రాణనాథా! మనగతి యెట్లున్న నట్లగును. ఉండుమని బిడ్డతోఁ జెప్పుఁడు.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఎంతమాట? ఉండుమని చెప్పనా! ఆతనికి నేను దోడుపడి మాయచే మనరాజును వధింపుమని బోధింపనా! ఆతని సింహాసనముపై నితని గూర్చుండఁ బెట్టింపనా! ఇఁక ముందీతనికిఁ బౌరోహిత్యముగూడ నారంభింపనా?

దేవ—మహాత్మా! భవిష్యత్తున నేని యెట్లగునో యెవ్వరికిని దెలియదు. కాని యిప్పటికి క్షమించి నాకు సెలవీయవలయును. నేను బోవుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! అగును. పొమ్మనకుండ నే పోవుట తగునా?

దేవ—ఉండుమని చెప్పకపోవుట పొమ్మనుటవంటిది కాదా? స్వామీ! అది గాక పొమ్మని కంఠోక్తిగాఁ గఠినోక్తిగాఁ జెప్పవలయుండవలసినపని యేమున్నది?

చంద్ర—అతిథివి కాదా! వచ్చుటకే నీయిష్టము కాని, పోవుట నీయిష్టమను కొంటివా? అదిగాక కంఠోక్తిగాఁ గఠినోక్తిగాఁ జెప్పవలయుండవలసినపని యేమున్నదం టివి. నీస్థితినిఁబట్టి నాస్థితినిఁబట్టి యట్లు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవలసినపని యున్నదందువా లేదా! నీవే పురోహితుఁడనుకో-నేనే దేవరాజును. అట్లునీవందువా లేదా? ఆలోచించు కొని చెప్పుము. అట్లూరక చూచుట కాదు. తీరికగా నాలోచించుకొనుము.

దేవ—మహాత్మా! పొమ్మని చెప్పవలసినదే. తప్పకుండఁ బొమ్మని చెప్పవలసినదే! కావున నేను బోవుచున్నాను. అమ్మా! దయయుంచుము (పోఁ బోవును.)

చంద్ర—(అడ్డువచ్చి) అర్ధరాత్ర మింటికి వచ్చిన యతిథిని—ప్రాణము లఱ చేతిలోఁ బెట్టికొని పారిపోయివచ్చిన యతిథిని—ఆదరింతునని యాసపెట్టి యింత సేపు నాభార్య పుత్రవాత్సల్యముతో నాదరించిన యతిథిని—బట్టపగలు దాహాతీర్థమైన నీయ కుండ నడివీధిని శత్రుమధ్యమునఁబడునట్లు మెడబట్టి గెంటిన రౌరవాదినరకములు నామె డకుఁ జుట్టఁబెట్టి నీవు తుట్టున బరుగెత్తెదవా! నామాటయేమియో చెప్పి మఱిపొమ్ము. నీవు మాయింటఁ బ్రవేశించినందులకు మాకుత్తరగతు లూడుటయే ఫలమా?

దేవ—దోష మేమున్న నదియంతయు నాది. మీరు నన్నుఁ బొమ్మనలేదు. అర్థి నిరాకరణదోషము మీ కేదియులేదు. నాయంతట నేనుఁ బోవుచున్నాను. తెలిసినదా స్వామీ!

చంద్ర—నాకు నచ్చలేదు. లేదు. నీయంతటనీవుపోవువాఁడ విదివఱకే పోలేక పోతివా; ఇంత సేపేలయుంటివి? ఇన్ని వేసములేల వేసితివి? నన్నుఁ జూచుటకేల వచ్చి తివి? నాదర్శన మేమి చంద్రశేఖరదర్శనమా?

(నేపథ్యమున) చంద్రశేఖరస్వామీ! చంద్రశేఖరస్వామీ!

కాత్యా—ఎవరువారు?

(నేపథ్యమున) సేనాధిపతి భటులతో దర్శనార్థమై వచ్చి యున్నాఁడు.

కాత్యా—సరే! తలుపుదీసెద నుండుఁడు.

చంద్ర—నాయనా! దేవరాజా! నిన్నుఁజంపుటకై వచ్చియున్నారు. జడుపకుము.

నా ప్రాణములు నీకిచ్చెదను. నేనింతటితో రాజద్రోహిని. రాజద్రోహిని. ఇఁక నెన్ని యసత్యము లాడవలయునో, యెన్ని పాపములు చేయవలసియుండునో; యీ రహస్యము మాత్రము దాగదు. రాజు నన్ను సాధించును. ఈయిల్లుదగులఁబెట్టించును. రాజుచేతిలో నాకుఁ జావు నిశ్చయము. పరాభవమునకు లక్ష్యపెట్టక, ప్రాణాపాయమునకు జంకక పాపమునకు వెనుదీయక, నిన్నుఁ జేపట్టితిని. నీకభయమిచ్చితిని. నీవు శత్రుఁడవే యగుదువు. కాని యభ్యాగతుఁడవైతివి. శరణార్థివైతివి. నాభార్యశపథమును నేను జెల్లింపక తప్పదు. రాజవైన నీవలనఁ బ్రతిఫల మేమైన నపేక్షించి నేనిట్లుచేసితివనుకొంటివేమో? నాకట్టియాసలేదు. నేను రసవాదసిద్ధుఁడను. నాకు సమృద్ధిగ బంగారమున్నది. నీ విక్కడ నుండి పోయినపిదప రాజు మిమ్మేమిచేసిననుసరే; ఏమో చెప్పబోవుచున్నావు. ఏమియు బ్రతివాక్యమాడకు. అడకుము—ఇఁక నేను దలుపుఁ దీసెదను. (తెరవంకఁజూచి) కౌత్యాయనీ! ఎందుకైన మంచిది. నీవు దేవరాజును వెంటఁబెట్టుకొని లోనికిఁ బొమ్ము ఊఁ. కాదు. నేనే లోనికిఁబోవుదును. మీరే యిచ్చట నుండుఁడు. చూడు కౌత్యాయనీ ఇటురా (చెవిలో నేదియో చెప్పుట నభినయించును)

కౌత్యా—చిత్తము,

చంద్ర—దేవరాజా! నీ వూరకే చూచుచుండవలయును గాని యేమియు మాట లాడఁగూడదు సుమా.

దేవ—చిత్తము.

చంద్ర—(నిష్క్రమించును.)

కౌత్యా—(తలుపుతీయుట నభినయించి) శ్రీకంఠదాసా లోనికి రమ్ము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—భటులారా! మీరు గుమ్మములోనే యుండుఁడు. అమ్మా! స్వామిగా రేమి చేయుచున్నారు?

కౌత్యా— మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచుఁ బూజాశాలలో నున్నారు.

శ్రీకం—అప్పుడే రెండుయామములు దాఁటినదికదా! అవి యెప్పటికిఁ బూర్తి యగును?

కౌత్యా—ఇప్పుడే పూర్తియగును.

శ్రీకం—ప్రతిదిన మీసరికి భోజన మొనర్చుచుండెడువారు కాఁబోలును. ఈదిన మింత యాలస్య మేల చేసితిరి?

కౌత్యా—నాయనా బుద్ధిహీనులకార్యారంభములవలె బ్రాహ్మణుల భోజనము లెప్పుడు వేళదాఁటిన తరువాతనే కదా! అందులోఁ బురోహితునింటి భోజనములు జెప్పనేల? అందుపై నీదినమున నీచిన్నవాని తండ్రి మృతతిథికూడను.

శ్రీకం—అటులైన స్వామిగా రింతటఁ బైకి రారుకాఁబోలు. ఆచిన్నవాఁ డెవరమ్మా.

కౌత్యా—ఆతఁడు మాపినతండ్రిగారిపుత్రుఁడు. పనియున్నయెడల స్వామిగారు

పైకిరాకుందురా? వచ్చి తిరుగ స్నానముచేసి యర్చన నారంభింతును. లోనికిఁ బోయి యాయన నిటకు రమ్మని చెప్పనా?

శ్రీకం—అమ్మా! అటులే కానిండు. (కాత్యాయని నిష్క్రమించును)

శ్రీకం—(తనలో) ఆహా! ఏమిది? ఏమిది? ఇదేరంగు. ఇదే పొడుగు. దాదాపుగా నిదేలావు. ఏమి యీతఁడతఁడే యైయుండునా?

గీ. దీర్ఘనేత్రాంతముల క్షాత్ర ♦ తేజమేమి!
ఫాలభాగంబున విభూతి ♦ పట్టెయేమి!
వడితిరుగుకండపలకల ♦ వక్షమేమి!
సవ్యభుజపీఠమునఁ బట్టు ♦ జందెమేమి!
సింహశాబకసమమధ్య ♦ సీమయేమి!
తలకు నడుమను వ్రేల్మిడి ♦ పిలకయేమి?
ప్రకటమోకాళ్ళ నంటెడు ♦ బాహులేమి!
దర్భముడి యనామికమున ♦ దనరుటేమి!
(ఉంగరమున బాగుగా నిదానించుచున్నాఁడు.)
గోముఖములోపల ఫిరంగి ♦ గుండుపడియె!
వ్యాఘ్రపోతము హరుని దే ♦ వళముదూరె!
బాపురే బాపనయ్యల ♦ బావయేడ!
క్షాత్రనిక్షేపరూక్షవి ♦ గ్రహము నేడ!

అయినను దొందరపడక నిదానింపవలసియున్నది.

దేవ—(తనలో) ఆహా! ఎంతమంచిసమయము సిద్ధించినది! సేనాధిపతి యొక్కఁడు మా యెదుటఁ బడినాఁడు. ఇప్పు డీతని నవలీలగఁ జంపక యూరకుండఁ దగునా? తగదు. చంపవలసినదే! కాని తండ్రిగారు తొందరపడక తగిన సమయముకై వేచియుండి శత్రుమారణము చేయుమని సెలవిచ్చిరి కాదా! ఇప్పుడు నేను దొందరపడి యీ సేనాపతిని జంపినంతమాత్రమున వినియోగమేమున్నది? గుమ్మములోని భటులే వచ్చి నన్ను జంపుదురు.

గీ. ఇతని హృద్రక్తతర్పణ ♦ మిచ్చినపుడె
సుతుఁడవీవని నాయాత్మ ♦ కుతుకమందు.

అని తండ్రిగారు సెలవిచ్చినారు కాదా! ఆపని యెట్లు జరుగఁగలదు! అదిగాక రాజశిక్షకైన జంకక యసత్యపాపమును గడింపక నన్నుఁ గాపాడిన యాబ్రాహ్మణ దంపతుల కుపద్రవము నా మూలమున గలుగును. మాటలాడవని కూడఁ జంద్రశేఖర స్వామితోనంటిని. మాటలాడకుండ శత్రుమారణ మొనర్పవచ్చునుగాని యందువలన ననేకబాధలున్నవి. కావున దొందర యెంతమాత్రముకూడదని తోఁచుచున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము గృహాముల ♦ వజ్జఁజేరు
భూమివరునకు క్షాత్రవి ♦ స్ఫూర్తితగ్గు
నందువై బ్రాహ్మణుని వేష ♦ మవధరించు
క్షత్రవరునకు వేఱేది ♦ శాంతికంటె.

శ్రీకం—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి సుగుణసంపన్నుఁడు. రాజవిశ్వాసఖుని. ఇతఁడు దేవరాజేయైనమొదల నాతఁడీతనిని జేరనిచ్చియుండునా? ఎంతమాట! నాయూహాము తప్పు. ఒకనిని బోలినవాఁడు వేఱొక్కఁడుండుట యింత విపులసృష్టిలో నాశ్చర్యమేమి? బ్రహ్మక్షాత్ర తేజోవిభేదమును గూర్చి కూడ యంత చింత యక్కఱ లేదనుకొందును.

గీ. ఆస్యశాతత్వధాళధ ♦ శ్యప్రశస్తి
బ్రాహ్మణులకంటె రోహిలాల్ ♦ ప్రబలతరులు
క్షత్రవీరులకంటె నాఫ్ ♦ ఘనులు ఘనులు
వేఁడి చలువల బెడఁగుకై ♦ చూడనేల?
మనస్సులో నింద్రధను స్సున్న ♦ మానవునకు
నొడలి వర్ణంబు నల్లగా ♦ నున్న నేమి?
మదిని మసిబొగ్గు గనియున్న ♦ మానవునకు
ఫాలమున భానుఁడుదయింప ♦ ఫలముగలదె?

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—(ప్రకాశముగా) స్వామిగారూ! నమస్కారము.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! విజయోస్తు! ఆలస్యమైనందులకు క్షమింపవలెను. కాని నాతో నీకిప్పుడు కలిగిన తొందరపని యేదియో చెప్పెదవుగాక.

శ్రీకం—మీ యొక్కరితోడనే కాదు. గ్రామమందలి యందఱ గృహస్థులతోఁ బనియుండియే తిరుగుచున్నాను.

చంద్ర—అదేమి ?

శ్రీకం—రాత్రి జరిగిన కళ్యాణపు గొంతుకోఁత యంతయు మీకుఁ దెలిసిన యంశమే. పెండ్లికొడుకు కెచ్చటికో పాఱిపోయినాఁడు. ఆతఁడు దూరమునకుఁబాఱిపోవుట కింక నవకాశము లేదనియు, గ్రామములో నెవరియింటిలోనైన దాఁగియుండెనేమో, ప్రతి గృహమును స్వయముగాఁ జూడుమనియును నాకు మహారాజుగా రాజ్ఞాపించిరి. అందుచే నిట్టుషఃకాలమునుండియుఁ దిరుగుచున్నాను. రాజాజ్ఞ ననుసరించి మీ యింటికిఁగూడ వచ్చితిని.

చంద్ర—(నవ్వుచు) తుదకు మాయిల్లుకూడ చూడక తప్పినది కాదా?

శ్రీకం—తప్పినదికాదు. తుదకే-తుట్టతుదకే-ఇచ్చటకు మర్యాద ననుసరించి

వచ్చితిని. ఇది సందేహాస్పదమైన గృహము కావుండుటచే మొగముఁజూపి పోవలయునని వచ్చితిని గాని, సందేహము మీయింటిలోనే కలిగినది. క్షమింపవలయును.

చంద్ర—క్షమించుటకు నిచ్చట వసుమతీపతి, యచ్చటఁ బార్వతీపతి తప్ప మఱియెవ్వరు సమర్థులు? శ్రీకంఠదాసా! మేము రాజాజ్ఞకు విధేయులము. నీయిష్టము వచ్చినట్లు గృహమంతయు శోధించుకొనుము. రమ్ము. లోనికిరమ్ము. గదులు, వసారలు దొడ్డియంతయుఁ జూచి వత్తము రమ్ము.

శ్రీకం—లోనికేల? లోనికేల?

చంద్ర—నీకు సందేహ మక్కఱలేదు. మేము నీతోనుండఁగ శోధించుట కిష్టము లేకున్నయెడల వెలుపలికిఁ బోదుము. బావా! శంకరశాస్త్రీ! మీయక్కను రమ్మని చెప్పుము. మనము వెలుపల నిలుతము.

శ్రీకం—ఆమె రానేల? మీరు వెలుపలకుఁ బోనక్కఱలేదు. అయ్యా! ఈయనను గూర్చియే నాకు సందేహముగా నున్నది.

చంద్ర—ఇతనిఁ గూర్చి సందేహమేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజేమో యని సంశయ పడుచున్నాను.

చంద్ర—సెబాస్. బావా! అదృష్టవంతుఁడవు! భటులు లేరు. రాజ్యములేదు. పైసమైనఁ జీతలేదు. అట్టి నీవు మహారాజసుతుఁడగు దేవరాజవైతివి. గొప్పవారనియని పించుకొనఁదలఁచి యెందఱో తలఁగొట్టుకొని యేడ్చుచుందురు. అట్టిబాధ యేదియు లేకుండ యెంతపేరు నెత్తిఁ గట్టికొంటివి? మహాభాగ్యవంతుఁడవు. మా మహారాజుగారి చేతిలో నుత్తరక్షణమున నీ పత్తరలోకము సిద్ధించును. నడు. శ్రీకంఠదాసా! వీనినిఁ గొనిపొమ్ము. మాకు బావలకు లోపములేదు. ఇంక నాల్గురున్నారు. ఒక్కఁడు విడుదల యైన నగుటయే.

శ్రీకం—స్వామీ! నేను పరిహాసోక్తిగాఁ బలికితి ననుకొనుచున్నారుకాఁబోలు. ఈతఁడు దేవరాజని నాకు సందేహముగా నున్నది. అట్టి సంశయములను మీరు నివృత్తి చేసినఁ గాని యీతనిని మహారాజున కగపఱచి యీతని శిరమును ఖండింపవలసివచ్చును.

చంద్ర—ఏమి శ్రీకంఠదాసా! అట్లు మాటలాడుచున్నావు? నా యోగ్యతను గూర్చి సంశయము నేఁటికి సంభవించినదా? నా కృతజ్ఞతను గూర్చి సందేహము నేఁటి కంకురించినదా? సంశయనివృత్తి యిప్పుడు నీకేమిటఁ గావలయునా? కాని యెడల మాబావను జంపి బ్రహ్మహత్యను గట్టుకొనఁ దలఁచితివా! తండ్రి శ్రాద్ధమునకై మా యిల్లు చేరిన యుత్తమాతిథిని జంపుట యెందులకు! నేను లేనా! నన్నే చంపి నా శిరమును దీసికొనరాదా? చిరకాల సేవాఫల లాభము నాకు నీవలఁగూడ గలుగును.

శ్రీకం—స్వామిగారు! శాంతినొందుఁడు! మీ కృతజ్ఞతను గూర్చి సందేహము లేదు. ఇతని రూపమును గూర్చియే సందేహమున్నది.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! అంతవింతగ మాటలాడుచున్నావు. నేను డ్రాఁగు బోతునని నీకు నమ్మకము లేదుగాని నాచేతిలోనిది కల్లుకుండయేమో యని సందేహమా!

శ్రీకం—స్వామీ! నా కిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో పాపమో కాని యీతనిపై

నాకు సందేహము కలిగినది. ఈతఁడు మీ బావకాఁడేమో యని నాసందేహము. బావ యని ఋజువు పఱచుకొనుఁడు. నే నావలికిఁ బోవుదును.

చంద్ర—ఇతఁడు నాబావ కాడని మొదట నీకు సందేహమేల కలుగవలెను? నీ యిష్టానుసారము నీకు సందేహములు కలుగుటా! అవి తీర్చువరకు మాకు గృహ శోధయు, బంధుబాధయునా! బాగుగానే యున్నది.

శ్రీకం—అయ్యా! రాజాజ్ఞపై నడుగుచున్నాను.

చంద్ర—రాజుగారు నిన్నడుగుమనినారు కాని, యసందర్భముగా నీవు పొందిన సందేహములను మమ్ము దీర్చుమనినారా! తీర్పకున్నయెడలఁ బురోహితబ్రాహ్మణుని బావతోఁగూడ శిరచ్ఛేదమును జేయుమనినారా! బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడు, నా శాఖవాఁడు కానివాఁడు నాకు బంధువుఁడు కానివాఁడు నాయింటి కేలవచ్చును? అతఁడు బావయని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మవలసినదే గాని సందేహింపవలసిన పని లేదే! ఈతఁడు బావయని నేను ధృవపఱచుకొన నక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. బంధుత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. ప్రస్తుత పరిస్థితి యొప్పుకొనుచున్నది. ఈతఁడు నా బావకాఁడని ఋజువుచేసికొనుభారము నీది.

శ్రీకం—అపరరాత్రమున దేవరాజు పాఱిపోయినాఁడు. ఎక్కడవెదకినను గానఁ బడఁడు. ఇతఁడు దేవరాజువలె నున్నాఁడు. అందుచే నేను సందేహపడుచున్నాను.

చంద్ర—అపరరాత్రి చంద్రుఁ డస్తమించినాఁడు. ఎక్కడ వెదకినను గానఁ బడఁడు. ఇతఁడు చంద్రునివలె నున్నాఁడు. కావున నితఁడు చంద్రుఁడు. ఇది సరిగా నున్నదా!

శ్రీకం—అయ్యా! మీబావ యెప్పు డిక్కడకు వచ్చినాఁడు?

చంద్ర—ఎప్పుడు వచ్చినాఁడని చెప్పిన నీకు నమ్మకము? అపరరాత్రియే—దేవ రాజు పాఱిపోయినప్పుడే వచ్చినాఁడనుకొందము. దేవరాజు పోకకు మా బావ రాకకు యేమిసంబంధము? అమ్మవారి జాతరకు నాఁడుబిడ్డ సమర్తకేమి సంబంధము?

శ్రీకం—కాని దేవరాజునకు మీ బావకుఁ బోలికచే సంబంధమున్నదికాదా?

చంద్ర—ఉండఁగూడదని యెక్కడనైన శాసనమున్నదా యేమి? ఏనుఁగునకుఁ బందికి కుక్కకు సింహమునకుఁ బులికి పిల్లికి నున్నదేది? పోలికయే లేనివస్తువుల నీవు ప్రపంచమందుఁ జూపఁగలవా యేమి? సృష్టిలోఁ బోలికయే సర్వసామాన్యము. భేదమే యరుదుకాదా! భగవంతుఁడు చేసిన యీపనికి మా బావను జంపఁదలఁచుకొం టివా! సేనాధిపతీ! నీ చర్యకు నర్థమేమియు నగపడుటలేదు. నీ సందేహమునుబట్టి దేవ రాజును నీవు బాగుగా నెఱుఁగనట్లు కనఁబడుచున్నది. నీ కంటె నాతనిని నేనే బాగుగా నెఱుఁగుదునేమో! ఇతనికి దేవరాజు లక్షణములులేవు. ప్రభుత్వ లక్షణములే యున్న యెడల మా బావకుఁ బౌరోహిత్యపుఁ గానెందులకు? ప్రాచీనావీతిమంత్రమెందులకు? ఇతఁడు మా బావయని యింతకంటె నెక్కువగా నేనేమి చెప్పఁగలను? ఇదిగో అక్క గారి నడుగు.

శ్రీకం—ఆమె నడిగినాను. సోదరుఁడనియే యామె చెప్పినది.

చంద్ర—ఇఁక నేమి! అంతకంటె నామె మాత్రమాతని మొఖముమీఁద శంకర శాస్త్రి కాత్యాయని సోదరుఁడన్న పేరు కనఁబఱుపఁ గలదా? నీవు విశ్వసింపవలసినదే గాని యింతకంటె నిర్ధారణ యేమిచేయఁ గలవు ?

శ్రీకం—నాకు సంతుష్టికరమైన నిర్ధారణమార్గమున్నది. అట్లు మీరాచరింతురా?

చంద్ర—కాని, శ్రీకంఠదాసా! ఏదోయొకటి నిర్ధారణ చేసికొని కాని నీవు వెళ్ళఁదలచుకొనలేదా యేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజని సందేహము నాకున్నది. ఈతనిఁ దీసికొనిపోయి రాజునెదుటఁ బెట్టఁగానే యుద్ధ సమయమున విశేష పరిశీలన మక్కఱలేకుండుటచే నీతని వధింపుమని ప్రభుఁడాజ్ఞాపించును. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగునెడల బ్రాహ్మణ వధ పాపము నాకు సంభవించును. పోనీ, మీ మాటను నమ్మి యాతని నిచ్చటనే యుంచి నేను బోవుదుననుకొనుఁడు. మీయింటిలో దేవరాజు దాఁగియున్నాఁడని కర్ణా కర్ణికగ రాజు వినినయెడల నాతఁడు ముందు నాతలఁ గొట్టును. బ్రహ్మహత్య కొప్పు కొందునా! ఆత్మహత్య కొప్పుకొందునా! ఏదోయొక హత్యకొప్పుకొనుటకైన ముందు నామనస్సునకు జాలినంత నిదర్శన మేదియున్నది? అందుకొఱకే నే నొకమార్గము చెప్పుదును. మీ కిష్టమైనయెడల నట్లాచరింపుఁడు. కాదేని నా యిష్టము వచ్చినట్లు నే నొనర్తును.

చంద్ర— నీ మార్గ మేదో చెప్పుము.

శ్రీకం—ఈతనితో మీరుకలిసి భోజనము చేసినయెడల నేను మాఱుమాటాడ కుండఁ బోవుదును.

చంద్ర—(నవ్వుచు) శ్రీకంఠదాసా! గొప్ప యాలోచన చేసినావు. దొంగ బావకొఱకు నిజమైన బ్రాహ్మణత్వము భగ్నపఱచుకొననుగదా యని నీ వూహించితివి. బాగుగనే యున్నది. కాని యింతకంటె మంచి యూహమును నేను జెప్పనా!

శ్రీకం—మంచిదైనయెడల సెలవిండు.

చంద్ర—నాభార్యపంక్తి నాతఁడు భుజియించును. సరియేనా!

శ్రీకం—మీరైన సరియే, నామెయైన సరియే.

చంద్ర—అదియు నిదియు నొక్కటియేకాదు. ఆమెతో భుజియించుటయే నాతో భుజించుటకంటె సర్వవిధముల నెక్కువది.

గీ. వంకదాఁటులలో మగ ♦ వారు ఘనులు
వంశమర్యాద యెన్నఁడు ♦ వదల దబల
ఇంటి పరిశుద్ధి యెల్లప్పు ♦ డింతివలన
నిలఁబడునుగాని మగవాని ♦ వలనఁగాదు
ఆఁడుదాని యాచార మా ♦ హాత్మ్యమునను

బురుషుకానికూళ్ళును వింత ♦ పోకడలును
బైటనేకాని యింటిలో ♦ పనికిరావు
కాన నిప్పటికిని జాతి ♦ ఘనతదక్క
కట్టుకొడఁద్రెంపి చెలరేఁగి ♦ కాంతనడువ
దేశదుస్థితిసంజ్ఞగాఁ ♦ దెలియవలయు
నిట్టి దుర్దశ మనకు లే ♦ దింతవఱకు
భావిగతి యేదొ యెవ్వరు ♦ పలుకఁగలరు
ఎంతచెడినను మనస్త్రీలె ♦ యిలను గలుగు
నబలలం దుత్తమోత్తమ ♦ లనుట తగును
దేశశుభగత మగవాని ♦ తెలివిబట్టి
నిలువ దబలయోగ్యతబట్టి ♦ నిలుచుగాదె.

శ్రీకం—స్వామీ! భవిష్యదంశమునుగూర్చి యిప్పు డిన్నిమాటలేల?

చంద్ర—చెవియొగ్గి వినుచున్నావు కావునఁ జెప్పితిని. ముందుమాటలు నాకు మాత్రమేల? ఇప్పటి పనియేదియో అదియేచూతము. బావా! మీ యక్క నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము.

శ్రీకం—ఆయన లోనికిఁ బోనేల? మీరు పిలిచినయెడల నామెవత్తురు.

చంద్ర—(నవ్వుచు) నేనాని! ఇంతలో నాతఁ డెక్కడికైనఁ బాఱిపోవు ననియా? కాత్యాయనీ!

(కాత్యాయని ప్రవేశించును.)

కాత్యా—స్వామీ! యేమి సెలవు?

చంద్ర—వంటయైనదికాదా?

కాత్యా—అఁ!

చంద్ర—సరే; నీవు నీ తమ్మునితోఁ గూరుచుండి యిప్పుడు భోజనము చేయవలయును. కాని, శ్రీకంఠదాసా! వీరు మీ యెదుట భుజించువారు కాదుగదా! మీకు నమ్మిక యేలాగున?

శ్రీకం—మేము మీ పంక్తిలోఁ గూరుచుండఁ గూడదు కాని, భిన్నపంక్తిలోఁ గూరుచుండవచ్చును గాదా! అట్టిచో నిలువఁబడి చూచుటకుఁ దప్పేమి?

చంద్ర—ఇది కష్టక్రియాచారముకాని మఱియొకటికాదు. ఈ విషయమున మాకంటె దాక్షిణాత్యబ్రాహ్మణులు కొందఱు నియమవంతులు. పోనిమ్ము! కాత్యాయనీ! నీవును నీ సోదరుఁడును గలిసి యిచ్చట భుజింతురుగాని పదార్థముల నిటఁ దెమ్ము.

కాత్యా—స్వామీ! మేమేల ముందుగా భోజనము చేయవలయును? ఈ దినమున మాపినతండ్రిగారి మృతతిథికాదా!

చంద్ర—ఓహో ! మఱచితిని. పెద్దచిక్కే వచ్చినదే ! శ్రీకంఠదాసా ! ఏమి చేయుదము ?

శ్రీకం—రొట్టెయేతినవలయునన్న మాట యక్కఱలేదు. శంకరశాస్త్రి చేతితో నిచ్చిన నీరము నామె రవంత త్రాగినఁ జాలును.

చంద్ర—అభ్యంతరమేమి ? కాత్యాయనీ! నీవు లోనికిఁబోయి యుదకపాత్ర మిటు తెమ్ము.

కాత్యా—(పోవును)

చంద్ర—సేనానీ ! అనావశ్యకమగు పనిని మాచేఁ జేయించుచున్నావు కదా !

కాత్యా—(ప్రవేశించి) స్వామీ ! ఇదిగో జలకలశము.

చంద్ర—శంకరశాస్త్రీ ! నీవీకలశమును బట్టుకొని మీ యక్క చేతిలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బోయుము—ఊఁ ! (దేవరాజు పోయును)

చంద్ర—కాత్యాయనీ! పుచ్చుకో. కేశవాయస్వాహా (దేవరాజు మరలపోయును.)

చంద్ర—నారాయణాస్వాహా ! (కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)
(దేవరాజు మరల పోయును.)

చంద్ర—మాధవాయస్వాహా ! (కాత్యాయని పుచ్చుకొనును)

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా ! ఇంకసరేనా ?

శ్రీకం—స్వామీ ! సంతోషమే ! శ్రమను మన్నింపవలెను. నమస్కారము. పోవుచున్నాను.

చంద్ర—సరే;

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—అబ్బ—అబ్బ—ఇప్పటికైనది.

చంద్ర—ఆ ! అయినది. రాజుతో సంబంధము తెగుటయైనది. కృతఘ్నతావృత్తి కారంభమైనది. అసత్యప్రలాపమున కంకురార్పణమైనది. ప్రశాంత జీవనమునకుఁ బరశురామప్రీతియైనది. కష్టాంతనాటకమునకుఁ బ్రథమాంకమైనది. ఇప్పటికెంతయైనను! నిఁకఁగావలసిన దింతకంటె లక్షాంశము లెక్కువగనున్నది.

దేవ—అయ్యా! మందభాగ్యుడనైన నావలన మీకింత తొందర కలిగినందులకుఁ గడుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

చంద్ర— దేవరాజా ! విచారింపకుము. నీవు మాయింటికి రావలయునని రాలేదే? నిన్ను రమ్మని మేముపిలువలేదే? అందుచే నీతప్పేమున్నది! మాతప్పేమున్నది? ఎవ్వరును విచారింపవలసిన పనిలేదు. కాని యిప్పుడీమాటలతోఁ గాలము వృథాపోనీయఁగూడదు. నీ విక్కడనుండి శీఘ్రముగా నింకఁ బోవలసియున్నది. నిన్నుఁ గాపాడుటకు నే నసత్యమాడితిని. రాజాగ్రహమునకు, రాజశిక్షకు భయపడికాదు. నీవెటులైన శీఘ్రముగాఁ బోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనుము. నీ ప్రాణసంరక్షణమైన తరు

వాత రాజువలన మాకుఁ బ్రాణాపాయమైనసరే; ప్రొద్దు ప్రంకవచ్చుచున్నది. మీయమ్మ పెట్టిన దేదో దయయుంచి భుజించి యామెయొద్ద సెలవుతీసుకొనిపొమ్ము. నేనింక స్నానమునకై పోవుచుందును. నీవు వెడలునప్పు డొక్కసారి నన్నుఁజూచి మరిపొమ్ము.

దేవ—స్వామీ! ఆమాట చెప్పవలయునా! కాని తిరుగ నెప్పుడెచ్చట మనము కలిసికొందుము?

చంద్ర—తిరుగ నేల కలిసికొనవలయును?

దేవ—మృతిలోపునఁ దిరుగ మనము కలిసికొనుట సంభవింపనే సంభవింపదా?

చంద్ర—ఈ లోపున గలిసికొనుటలెంత? విడిపోవుటలెంత? గాలిలోని రేణువులకంటె మనము ఘనులముకాము. నాయనా! నేను పోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—అమ్మా! మీ కటాక్షమువలన బ్రతికితిని. అయినను బ్రతికియుండిన సంతోషములేదు. నేను దండ్రిలేనివాఁడను. మీరును నాయనగారును నాయొద్దనుండి నా సేవ నంగీకరించి—

కౌత్యా—దేవరాజా! ఈమాటలేల? పోనిమ్ము. ఆఁకలిఁ గొనియుంటివి. భుజింతువుగాని రమ్ము.

దేవ—(తనలో) శీఘ్రముగ నడవిదారిఁబట్టి తుదకెట్టులైన నారాష్ట్రమును జేరవలయును. అక్కడ రాష్ట్రగతి యెట్టున్నదో! మాతల్లిగారి నచ్చట విడిచివచ్చితిని. ఆమె యెట్లున్నదో! ఎంతదురవస్థవచ్చెనో!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

తృతీయాంకము,

ప్రదేశము—మహారణ్యము - కొండగుహ.

ప్రవేశము—పురుషరూపమున నున్న శారద, భీముఁడు, శత్రుంజయుఁడు, భైరవుఁడు, కేశవుండను నలుగురు దొంగలు, నడుమను గాళికేశ్వరివిగ్రహము.

భీము—బాబూ! మీరొప్పుకొనక తప్పదు.

భైర—భీమన్నా! ఒప్పుకోకపోవునెడల యీబుఱ్ఱ - యీపీఁకె - యీతలపండు టెంకకుటెంక. తొక్కకుతొక్క, లాగివేయనియెడల నాపేరు భైరవన్నగారు కారని ఒట్టుపెట్టుకో.

శత్రు—దౌడపండ్లు విఱిగినవనుకో. ఎ. ఎ. (యెక్కిలి) అంతే. ఎ. ఎ. చెడఁద్రాఁగి, దొంగ, దొరల వారలేమండ దండాలుపెట్టు దొరగారికి. దొరగారనగా నెంతవారమనుకున్నావు. కాళికమ్మగారి నుంచుకొనుటకుఁ దగినవాఁడు.

కేశ—చీ. తుంట్లమీఁద లెంపలు వేసికో. కాళమ్మ అనఁగా మనతల్లిరా లంజకొడుక! ఎక్కిళ్ళు వచ్చునట్లు చెడఁద్రాగి తగుదునమ్మ యని తగవుదిద్దవచ్చినావా.

శత్రు—ఎ. ఎ (ముష్టిచే కేశవునిఁ బెదరించును)

శార—మిత్రులారా! మీకు నాయందుఁగల దయకు సంతసించితిని. కాని నేను మీకుఁ బ్రభువుగా నుండుట కంగీకరింపను.

భీము—అదెందుచేతనో? అదే నాతో మనవి చేసికోవలెనన్న మాట.

భైర—అసబబేమిటో, అసందర్భమేమిటో, అవాకబేమిటో, అదర్యాప్తేమిటో, అరాకడేమిటో, అఁ. అఁ.

శత్రు—హూష్. ఉండరా. పెద్దవు బయిలుదేఱినావు. ఎ. ఎ. కొమ్ములేనుఁగులు వంటి ఖమాయిషుదార్లుండగా నా మోకాలంతలేవు. ఛూ. శూరుఁడైనవాఁడు త్రాఁగినప్పుడుతప్ప మఱెప్పుడు నోరు తెరవనేకూడదు. పెట్టు దండాలుపెట్టు దొరగారికి. ఎ.ఎ.

కేశ—ఓరిభీమన్నా! నీవు, ఓరిభైరవన్నా నీవు, ఓరి శత్రుంజయా! నీవు, ఓరి కేశవన్నా! నేను, ఈ[illegible]ము, యీపదిమందో చేయవలసినదేమనఁగా మనదొర పులినోటిపాలఁబడిపోయినాఁడు గనుక—ముందుకనఁబడిన బాటసారిని కొత్తదొరగాఁ జేసికోవలెనని అనుకొన్నాము గనుక—భీమన్నా! సరిగాఁజెప్పినానా? అది-అదిగో-అవి-వాతిలోట్టిపోయినప్పుడు కొట్టలోట్టె వచ్చినట్లు వెన్నపూసవంటిమాటచెప్పినానా? [illegible] హా. హా. హా. (గట్టిగా నవ్వును)

శార—సోదరులారా! ఊరకుండుఁడు. నేను మీకుఁ బ్రభుత్వమొనర్చుస్థితిలో లేను. గొప్ప యాపదలో నున్నాను.

శత్రు—కల్లు దొరకలేదు కాఁబోలు. ఎ. ఎ.

శార—అది యేదో మీకుఁ దెలుపనక్కఱలేదు. నాకు సెలవిచ్చునెడల నేను ముందునకుఁ బోవుదును. మీలో నొకరినిఁ బ్రభునిగాఁ జేసికొనుఁడు.

భీమ—ఆ. పప్పుడికినది కాదన్నమాట.

కేశ—దొరా! నీచేతిమీఁదుగా నన్నుఁబెట్టు. నీపాదాలతోడు. ఎంతఠీవిగా-ఎంతడాలుగా-ఆపాళీముగ గంపసిడి ద్రిప్పినట్లు-అదే! హె. హె. హె. (నవ్వును)

శత్రు—దొరా ! కడుపునిండినప్పుడే అధికారము. ఎ. ఎ. అయిదుపాయలకే ఎ. ఎ. గ్రుడ్లు తేలవేసి తొత్తుకొడుకా! ఛూ. ఛూ. నాకాలిక్రిందబలాదూరు. పెట్టు దండాలు దొరగారికి.

భైర—నాకడుపులోఁ గల్లుచుక్క యుండఁగ నిట్రాతిమీఁద కూర్చుండుమను ఎవనినైనసరే తమాషా. భైరవన్నతడాఖా హె. హె. హె. నేను నవ్వినాననఁగా నేడ్చినానన్నమాట.

శార—(తనలో) వీరునన్ను వదలునట్లులేదు. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా ! మీలోమీకు సఖ్య మిప్పుడు కుదురునట్లులేదు. మీ రింకఁ ద్రాగకుండునట్లు మీతోఁ గొన్ని నీతివాక్యములుచెప్పి.—

శత్రు—ఆయీఁతవాక్యాలలో యేమైనాకల్లున్నదా? అది ముందుచెప్పు.

భీమ—దొరనోటికడ్డురాకురా. ఉక్కిరిబిక్కిరి కాఁడఁటరా. దొరా! నీఖుషీ యేలాగునో అలాగునఁగాని. అడ్డువచ్చినవారిని జవా.

శార—నాయనలారా ! మీరింక ద్రాగుట మానివేయవలయును.

భైర—మానివేయకమాకేమి. త్రాగవద్దని కాళికమ్మ మూతిమీఁదగొట్టిచెప్పు. మీకందఱకు బుద్ధిరానియెడల నేను-భైరవన్న-నామట్టుకు నేను-గొంతుముడివరకు వచ్చిన తరువాతగాని మానను.

శత్రు—ఓరి పిటికిపెద్దమ్మా! ఓరిపిటికిపెద్దమ్మా ముక్కుచివఱకు ఇంకొకలొడి తెడు స్థలముండఁగా ఛూ. ఛూ. దద్దమ్మలు. ఎ. ఎ. దేశానికప్రతిష్ఠ.

శార—మీరు త్రాఁగుటమాననియెడల మీకుఁ బ్రభువుగానుండుట కంగీకరింపను.

కేశ—దొరా! నీవుకూడ త్రాఁగరావఁటయ్యా? నిన్ను వద్దన్నయెడల మూఁతి మీసము గరిగమ్మనుపెట్టి గొరిగించి-అడ్డే!

భీమ—గొప్పవారికీకల్లు పనికిరాదురా. వారికి షరాబ్.

శత్రు—కడమకల్లులు కడుపునుంటయేగాని నాకునచ్చలేదురా. ఎ. ఎ. ఈత కల్లు-ఒక్కరోజుమాఁగిన యీఁతకల్లున్నదే దానిఘసంము మజా-దానివడి-ఎ. ఎ. అన్నము దిన్నట్లేరా చలువకుచలువ సంపెంగపూవువాసన కాదటరా. ప్రాణము లేచిరాదఁటరా.

భైర—ఒక్కొక్కనోటి కొక్కరుచి. ఒక్కొక్కకంటికొకచూపు. ఒక్కొక్క బుద్ధికొక కవిత్వము.

భీమ—ఓరీ డొక్కచీల్చి రొలుగొట్టనియెడల గాళికమ్మబుజ్జి గొరిగించినంత

ప్రమాణము. ఈబాబు మనకువొర. ఆయనకాళ్ళమీఁద ఊఁ_చూడకుఁడు; భైరవన్నా! ఏఁదీ! నీవుకట్టినపదముపాడు. శత్రుంజయా! నీవేడుపారంభించు. కేశవన్నా! నీవు నవ్వు. నేను నోరు తెఱచుకొని యుందును.

శత్రు—(ఎక్కిలితో ఏడ్చును)

కేశ—(నవ్వును)

అందఱు—(శారదకాళ్ళపైఁబడి) రక్షించు. రక్షించు.

శార—మీరు నాకాళ్ళపైఁ బడవలదు. (తనలో) ఈదినమున మిగులబడలి యుంటిని. ముందునకుఁ బ్రయాణమై పోవఁజాలను. అందువలన నిచ్చట నేయుందును. అదిగాక వీరునన్ను వదలరు. కపటివఱకు బ్రతికియున్నయెడల నప్పటికర్తవ్యమేదో చూచుకొనవచ్చును. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! నేను మీకు బ్రభువుగా నిచ్చట నుండుట కంగీకరించితిని. నేనుఁజెప్పినట్లు మీరు వినకతప్పదు.

అందఱు—ఓ. ఓ. సెబాస్. సెబాస్. (చప్పట్లు)

శార—కాని నాయిష్టమువచ్చినప్పుడు నేనుబోవుదును.

భీమ—దానికేమిలేదొర! ఇక్కడిజీలుగుకల్లు రుచిమరగిన తరువాతమాత్రము జీవాలతో నీగుహదాటి పోఁగలవఁటయ్యా.

శార—నేను గొంచెమలసియున్నాను. ఆచెట్టుక్రింద శయనింతును. మీరిప్పుడేమి జేయుదురు.

కేశ—పంఁదిమాంసమో, పిట్టమాంసమో కల్లులో నంజుకొనుటకుఁ దీసికొని వత్తుము. (శారద నిష్క్రమించును)

భీమ—ఈరోజున మనకు మంచి లాభము కలుగవలెనని కాళికమ్మకు పదము పాడవలెను. భైరవన్నకవీ! ఏదీ నీవుకట్టినకైతము గట్టిగ నేద్వారా.

అందఱు—(పాడుదురు)

పదము - నాదనామక్రియ - ఆది.

కరుణించుకాళమ్మతల్లి, మాకుగడుపులునిండఁగ గల్లిమ్ముతల్లీ ॥కరుణి॥
చల్లగరక్షించుతల్లీ, రాతిరిచద్దన్నముకంటెను చలువైనతల్లీ ॥కరుణిం॥
పగవారిఁజంపుముతల్లీ, మంచికోడికత్తికంటె పదనైనతల్లీ॥కరుణిం॥
బాటసారులతలఁగొట్టీ, పైసాహరియించువిద్దెలో పాండిత్యమిమ్మ॥కరు॥
కవులలోపల భైరవన్న, కవిగట్టిననాముతాడికల్లువంటికవిత॥కరుణిం॥
కాళికమ్మతల్లీకీజయా. కల్లుకుండకూ జయా.

భీమ—అమ్మవారు ప్రత్యక్షదేవతరా. మీసిగలు దరుగా; పాట నోటివెంట బైటపడుసరికి బాటసారి కంటబడినాఁడురా; వహావ్వా! అదిగో! అటు.

భైర—ఏఁడీ? ఏఁడీ?

క్షేమ—అదిగో గ్రుడ్డిపెద్దమ్మ—కడిమిచెట్టుక్రింద నిలువఁబడి యటునిటు చూచుచున్నాఁడు.

కేశ—సరి—సరి—ఇకఁ జప్పుడు వలదు. నే నిక్కడ నుందును. మీరు తలకొక దిక్కునకుఁ బొండు. ఓరీ శత్రుంజయా! నీకు కైపు వదలినదా లేదా? కైపున్నంత సేపు చేతికి చింకముండదుసుమా—వానిని గట్టిగఁ బట్టుకొనవలెను.

శత్రు—అద్దే—ఇప్పటి కల్లునీళ్ళకు మునుపటి కైపుసాగసు లేదురా—ఒక్క సారి బుస్సుమని దిగజారి పోవును—అదికాక కైపనునది సాఁగుబడిలో నున్నది.

ఘోర—అదిగాక పైస చేతిలోఁ బడుసరికి పిచ్చియే యెగిరిపోవునుగదా—కైపు లెక్కయేమి; కర్ణము చాలక యొక్క లెంపకాయ వాఁడు గొట్టుసరి కన్ని కైపు లుడాయించును.

శత్రుం—ఘా—కైతము చెప్పవాఁడెప్పుడు పిటికి పెద్దమ్మయని యొట్టుపెట్టుకో-మనము ముగ్గురమున్నాముకదా—ఒక్కఁడు లెంపకాయకొట్టు లేమి.

కేశ—ఆతఁడిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు-మీరు పొండు. (ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—మహారణ్యమున నెన్నిపగళ్ళు తిరిగితినో, యెన్ని రాత్రులు తిరిగితినో లెక్క లేకుండనున్నది. ఇచ్చట నరణ్యభాగము మిగులఁ బలుచనగా నున్నది—నేలపై గడ్డియైన దట్టముగాలేదు—సరికదా—అచ్చటచ్చట మాడియున్నది. అడవి జంతువులు కూడ బహు విరళముగా నున్నట్లున్నవి. ఆహాహా!

గీ. నవ్యసుందర వృక్షముల్ ♦ నఱికివైచి
బహువిచిత్రంపు జీవముల్ ♦ భంగపఱచి
తనదుసౌఖ్యంబునకుఁ గొన్ని ♦ తావులందు
జాతిపేరైన లేకుండఁ ♦ జంపె నరుఁడు
పచ్చికలమిసమిసఁబట్టి ♦ పసులజాడ
వృక్షసాంద్రత్వమును బట్టి ♦ పక్షిజాడ
మేలునెలవులస్థితిఁబట్టి ♦ మెకపుజాడ
పాడుదలఁబట్టి నరుజాడఁ ♦ జూడఁదగును.
అగ్నిగాలినచోటైన ♦ నంకురించు
కత్తివ్రేటైనఁ జిగురించు ♦ గాని నరుఁడు
కాలిడినచోటు స్థిరముగాఁ ♦ గాలిపోవు
సృష్టిసౌందర్యమారక ♦ శ్రేష్ఠుఁడతఁడు.

ఇతరజాతిహత్యే యటుంచెగా స్వజాతిహత్యలో సహజపండితాగ్రగణ్యుఁడు. పాములకు లేనికోపము, కోడిపుంజులకు లేనిక్రోధము, శార్దూలములకు లేని క్రౌర్యము,

నుడుములకులేని పట్టుదల వానికున్నది. అదిగాక యన్నిజంతువులనుమించిన మాయ యున్నది. హా—కల్యాణమున కాహ్వానములేమి? కాటికంపకములేమి. హాతండ్రీ! కారుణ్యరాశీ! నీవుపరలోకమున కేగితివి. నన్నుగూడ నీవెంటరానిచ్చితివి కావు. తల్లిగా రెట్లున్నారో తెలియదు. హరహరా! ఎంతదుర్గతిపట్టినది!

కేశ—(ఎదుటఁ గత్తి భుజముమీఁదనుంచుకొని నిలువఁబడును)

దేవ—ఓయయ్యా! నీవెవడవు? మాటలాడవేమి? నీ వెవఁడవు? ఎందులకు నాయొద్దకువచ్చినావు?

కేశ—నే నెవఁడనైన నీకేమి? నీతో సంబంధమునకు రాలేదు. మాకుఁ గావలసినది కాసు—నీయొద్ద నేమున్నదో బుద్ధిగలిగి యిటుపెట్టు—లేనియెడల నిదిగో కత్తి—గాడిదెనైనఁ జంపుటకుఁ జాలియున్నది.

దేవ—నాయనా! అడుగకుండ నే నొకనికిఁ గానీయవలసినవాఁడను. అడిగిన తరువాతనైన నీయఁదగినదికాదా! అందులో నీయకుండినయెడల తలఁ బగులఁగొట్టెదనని బెదరించిన తరువాతనైన నెవరు లక్ష్యముచేసినను చేయకున్నను నీయవలసినదే కదా—కాని నీకీయఁదగినది నాయొద్ద నేమియులేదు, వ్యర్థాశుఁడవై నీవు మరలిపోవలసివచ్చెను గదా యని విచారించుచున్నాను. లేదనుట యలవాటులేని నానోటను లేదనుమాటను దిరుగననిపింపక పొమ్ము.

కేశ—నీప్రాణముబుచ్చుకొనకుండ నేను బోవువాఁడనుగాను. లేనిపోని వెఱ్ఱిచదువులు చదువక—తెగసాగక—యున్నదేదో యీవలఁబెట్టు. ఇదిగో గద—నీవంటివారితలల నెన్నోపాడిచేసినది. పిడుగుపాటునకైన వెనుకపాటున్నదికాని దీనికితిరుగలేదు—ఒక్కవ్రేటు పదునారు తునుకలు. హ. హ. (కత్తిత్రిప్పును)

దేవ—(నవ్వుచు) నావంటివారి తలలనెన్నో పాడిచేసినదంటివి. అసత్యము—నీవంటివానితలను నేనుగొట్టియుండలేను. నావంటివాని తలను నీవుగొట్టియుండవు. లేనిపోనిమాటలాడక నీదారిని నీవుపొమ్ము.

కేశ—నెత్తిమీఁదగుడ్డ అక్కడపెట్టు—తొడుగుకొన్న అంగరఖ అక్కడపెట్టు—అదిగో—అదిగో—లేదు లేదని బీదయరపు లరచెదవా—దొంగమాటలాడెదవా—వ్రేలిని బంగారపుచుట్టున్నదే తీసియిచ్చెదవా చంపనా? (కత్తియెత్తును.)

దేవ—ఈయుంగరము నాదికాదు. నేనీయఁదగినది నాయొద్ద నేదియు లేదంటిని. నే నసత్యమాడలేదు.

కేశ—(దేవరాజు చేయిపట్టుకొని యుంగరములాగికొనఁబోవును)

దేవ—పో. పో. దూరముగఁబో—బ్రతికియుండుట కిష్టము లేదాయేమి?

కేశ—నాకుగాదు—నీకు ఇకఁజావు. (కత్తియెత్తి నెత్తినిబెట్టును)

దేవ—(తప్పించుకొని, కత్తిలాగుకొని) నీ వొక్కఁడవు నన్నుఁ గొట్టఁజాలవు. నీ కత్తి నీకిచ్చెదను. ఇష్టుఁడైన బుద్ధిగలిగి పొమ్ము.

కేశ—(ఈలవేయును)

దేవ—నీవారిని బిలుచుచున్నావా?

కేశ—పిలువకమానుదునా-నిన్ను ముక్కలక్రిందఁ గోయింపకూరకుందునా-కట్టిలాఁగుకొంటివా-హుఁ-హుఁ (అని మీఁదికివచ్చును.)

(భీమన్న, భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

కేశ—ఓరీ! నీవు జుట్టుబట్టుకొని గుంజు—నీవు గుండెలలోఁబొడుము. చూచెదరేమి?

భీమ—(అపవారించి) కేశవన్నా! రాకడయేమైన నెదురెత్తుగావచ్చినదాయేమి? కొంచెము పకడుగా నున్నట్లున్నదేమి?

భైర—(అపవారించి) అసలు నాకువిశదమైనదికాదు-బాపనవాని కీనిలబాటేమి? ఈమొరాయింపేమి? ఈ బింకమేమి? నాకు సందేహముగా నున్నది. కత్తిగాని చిన్న తుపాకిగాని చొక్కాచాటున లేదుగద-కొంచెము నిదానింతము.

కేశ—(అప) ఛీ-పిఱికిపందా-నీకట్టి నాకిమ్ము-(భైరవన్న కట్టిఁదీసికొనును)

దేవ—అదిగో నన్ను గొట్టుటకుఁ గాఁబోలు కట్టితీసికొనుచున్నావు. నామాట విని కొట్టకుము-నీవు కొట్టినయెడలఁ దిరుగ నిన్ను గొట్టవలసి వచ్చును. అది నాకిష్టము గాదు-దురభ్యాసమునకో, కడుపు కక్కుర్తిచేతనో మీరీవృత్తినవలంబించినారు. న్యాయమైన జీవన మున్నయెడల మీరిట్టి హేయమైన పనినిఁ జేయరు.

భైర—తమ్ముఁడా! నీవు మాటలాడకు నేను మాటలాడెదను—అయ్యా! దొంగ వృత్తి నీచమనుచున్నావు. దొరవృత్తి ఘనము గాఁబోలు. మేమొక్కనిసొత్తే హరింతుము గాని దొరలు—బాబులు—నిక్షేపరాయలు—ప్రజలందఱి ధనమొక్కమాటే హరింతురు. మేమొక్కనికొంపఁ గాల్చుసరికి దొరలు దేశాలు బూడిదెజేయుదురు—మేమొక్కనిగొంతుక నొక్కుసరికి జాతుల జాతుల గొంతుకలన్నియు దొరలు నొక్కుదురు. దొరల దొంగతనాలముందు మాదొంగతనాలెంత! న్యాయమైన జీవనమఁట!—దొంగతనమే న్యాయము—ప్రపంచపు బొంగరము దొంగతనపు జాలిమూలముగాఁ దిరుగుచున్నది. హే-హ్హే-హ్హే. (అప) కేశవన్నా! సరిగాఁ జెప్పినానా-తూలేమిలేదుగద-కైపు దిగినతరువాతమాత్రము బుఱ్ఱగుంజునకు నాకవిత్వమునకు భేదము బ్రహ్మదేవుఁడు తీయలేఁడు.

కేశ—(అప) బుఱ్ఱలుపగులుటకుసిద్ధముగానుండిమెత్తుకొనుచుండఁగా బుఱ్ఱగుంజు కవిత్వమని యేడ్చెదవేమిరా, నీకవిత్వము కాలిపోను (ప్రకాశముగా) అయ్యా! మమ్ము తప్పించుకొనిపోవుట నీతరముకాదు. నిన్ను బుట్టించిన బ్రహ్మదేవుని తరముకాదు—తెగసాగక యాయుంగర మిక్కడపెట్టు—పెట్టు కిక్కురుమనకుండ—పెట్టుమనగాను.

(మీఁదికి వచ్చును)

దేవ—అక్కడనే యాఁగు. ఈయుంగరము మాగురువుగారిది. నాప్రాణములు దీసికొనకుండ దీనిని మీరు తీసికొనలేరు.

భైర—అంతకంటె నేమియు సొత్తులేకుండ నేల ప్రయాణమైతివని పొడుపొడు. పట్టిచేతు లాడించుకొని వచ్చినయెడల మావంటివారి మర్యాద లెట్లుజరుగుననుకొంటివి? మా కేమి మళ్ళా, మాన్యాలా? పదిమందీ బాటసారుల సంచిదులుపైనఁగాని యొక్క

పూట సాపాటులేదుకదా? మేమేమి పస్తుందుమనుకొంటివా? భాగ్యవంతులవలె మా కేమి తినలేని రోగాలనుకొన్నావా?

కేశ—ఆయుంగర మిచ్చెదవా లేదా? ఇదిగో వేయుచున్నాను. (కఱ్ఱ త్రిప్పును)

భీమ—చూచెదవేమి, కొసి!

కేశ—(దేవరాజు నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

దేవ—(తనకఱ్ఱచే నాదెబ్బ నాపుకొనును.) మఱియొకసారి చెప్పచున్నాను. మీరు బుద్ధిగలిగి పొండు. మీకు ధనమిచ్చి సంతోషపెట్టలేకపోయితినని విచారించుచున్న నన్ను మిమ్ము హింసించునట్లుకూడఁ జేసికొనకుఁడు.

భీమ—నీ విచ్చుట, మేము పుచ్చుకొనుటా? మే మేమి బాపనముండా కొడుకుల మనుకొన్నావా? జబర్దస్తీని బుచ్చుకొందుము. తమ్ముఁడా! రా!

కేశ—భైర—(కలిసి దేవరాజుపైఁ బడుదురు.)

దేవ—(వారినిద్దఱను చెరియొక గ్రుద్దుగ్రుద్ది, నేలఁబడఁగొట్టును.)

భీమ—కేశ—హా! హా! (నేలఁ ద్రాలుదురు.)

భైర—(తనలో) అయ్యో! దున్నపోతులవంటి ముండకొడుకులు నేలఁబడినారు. నేనొక్కఁడ నేమిచేయఁగలను. ఆయెక్కిళ్ళతొత్తుకొడు కెక్కడఁ గనఁబడఁడే!

దేవ—అబ్బీ! నీ కేమియు భయములేదు. వారు చచ్చిపోలేదు. మీకు హాని చేయుటకు వచ్చినవాఁడను గాను. మీ వలన హానిఁ బొందువాఁడను గాను. నే నడిగిన యంశములు మాత్రము సరిగా నీవు చెప్పకుండినయెడల నీప్రాణములు దక్కవు. నీవింతకు ముందు దొంగతనమని దొరతనమని మంచి యుపన్యాస మిచ్చితివి. నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు. ఇచ్చటికి భట్టీకులమువారిరాజ్య మెంతదూరమున నున్నది?

భైర—దాదాపుగాఁ బదియామడల దూరమున్నది. నీ వక్కడకుఁ బోవలయునా యేమి?

దేవ—అవును.

భైర—అక్కడి కిప్పు డెందులకు? ఆరాజు, రాజుకొడుకు పెండ్లికి వరాహపురమునకుఁ బోయినారు. అక్కడకుఁ బోయిన యెడల నేమైనఁ దొరకఁగలదు. ఏవో కొన్ని కింవదంతు లున్నవికాని, అవి నిజమని నేను నమ్మను.

దేవ—మీరున్న యీస్థలము భట్టిరాజ్యములోనిదా? వరాహపురవు రాజ్యము లోనిదా?

భైర—దేనిలోనిది కాదు. ఇది మా సొంతరాజ్యము. మమ్ము నొక్కివేయవలయునని యెన్నిరాజ్యాలవారో తంటాలు పడినారు. మేము వారి కందలేదు.

దేవ— (తనలో) ఇట్టి దొంగలున్నారని నేను కర్ణాకర్ణికగ వినియుంటిని. (ప్రకాశము) అబ్బీ! సొంతరాజ్యమనఁగ నాకుఁ దెలియలేదు.

భైర—మాకును రాజు, కోట, పందులు, పండితులు, కుక్కలు, సంగీతపాటకులు, కవులు, గాడిదెలు, కొళికమ్మ, కల్లుపాక, అన్నియు నున్నవి. అన్ని వ్యవహారాలు, క్రమము తప్పక యన్నమాటకాని జరుగుచునే యున్నవి. ఎక్కడికి-చిన్నకుఁ

చిన్న, పెద్దపెద్ద, రథపుచక్రము దిరిగినదే, రాట్నపుఁజక్రము తిరిగినదే! అదిచక్రమే! యిది చక్రమే. అలాగే గౌరవానికి, మర్యాదకు నన్ని రాజ్యము లొకటే?

దేవ—అబ్బీ! నీవు చదువుకొంటివా?

భైర—చదువుకొన్నయెడలఁ గవిత్వములో నెందులకుఁ దిగుదును? మాలోఁ గొందఱు చదువువచ్చినవారున్నారు. కాని యందఱుమగవారు. ఆఁడుపురుగునైనఁ జేర నీయలేదు. వారితో బాధలు పడలేక—

దేవ—మీరందఱెందఱున్నారు?

భైర—దాదాపుగా నాలుగువందల జనమున్నాము. అయ్యో! నేను జెప్పిన మాటలు వారికి వినఁబడి యుండవుకద?

దేవ—వినఁబడవు. నీవు చెప్పినట్లు వారితో నేను జెప్పను. నీ కాసందేహ మక్కఱలేదు.

భైర—నిన్నుఁ జూడగానే కవిత్వపుఁ బసిచేత మీ గొప్పతనమును గనిపెట్టినాను.

దేవ—(తనలో) నే నొక్కఁడను. మీరనేకులున్నారు. నరహత్యకు సందేహించువారుకారు. ఇంకను మారాజ్యము పదియామడ యున్నదఁట! కష్టమోర్చినవారి యామడ సుకుమారికి రెండామడలు. ఇదివరకే నిక్కిలి యలసియున్నాను. కావునఁ గలహము మాని వీరికి వశుఁడనై వీరి రాజునుజూచి యాతనియొద్ద నొక్క గుఱ్ఱమునడిగి పుచ్చుకొని మా యూరు చేరవలెను. (ప్రకాశముగా) అబ్బీ! ఆపంటలోని నీరము దోసిటితోఁ దెచ్చి వారి మొగమునఁ జల్లుము.

భైర—(అటు చేయును)

భీమ—కేశ. –(లేతురు.)

భైర—(వారిని పట్టుకొని) నాయనలారా! తొందరలేదు. ఒక్కనిముసము సంబాళించుకొనుఁడు.

కేశ—పెద్దమ్మ! నీవొక్క వ్రేటు వేయలేకపోయినావా? ఇంతసేపు బ్రతికి యుండి నీ వేమి యేడ్చుచున్నావు? ఆకల్లుతిత్తిగాడెదికొడు కేడీ?

భీమ—మనము ముగ్గురము మోటత్రోవుగా మీదఁబడుదము. ఊ–కానీ–ఊ–కానీ.

భీమ–భైర–కేశ–జయా! కాళికమ్మతల్లీ! జయదుర్గమ్మతల్లీ!

(దేవరాజు మీదఁ బడుదురు.)

దేవ—ఇదిగో నాచేతికత్తి నావల బాఱవైచెదను. మీరునన్ను గొట్టకుఁడు. వశుఁడైనవాని నేలకొట్టుదురు.

భీమ—ఈ బుద్ధి వెనుకనే యేలరాకూడదు! (కొట్టును.)

కేశ—హు–ఏమనుకొంటివో? పిడుగులు గురిపింతును. కొండలు పిండిచేయుదును. (గ్రుద్దును)

భీమ—కట్టు. చేతులు విఱిచికట్టు. (దేవరాజు భుజములు కట్టివేయుదురు)

దేవ—సరే; కట్టితిరి. బాగుగనే యున్నది. ఇటుపిమ్మట నన్నేమి చేయఁదలఁచినారు.

కేశ—కాళికమ్మకు బలి నిచ్చెదము.

భీమ—సెబాస్! మనకుఁ గ్రొత్తరాజు వచ్చినందుల కుత్సవముగా నుండును.

దేవ—(తనలో) గుఱ్ఱమును, దారిజూపువాని నొకనిని వీరిరాజు నడుగఁదలఁచి వీరికిట్లు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జిక్కుకొంటిని. ఇది బుద్ధిలేని పనియేమో! గుఱ్ఱములేకున్న యెడలఁ గుంటుకొనుచునో దేకుకొనుచునో యెప్పటికో యొకప్పటి కిల్లు చేరుకొందునుగాని గుఱ్ఱముకొఱ కిట్లు జేయుటవలన బ్రాణమునకే మోసము వచ్చునేమో! ప్రాణము పోయినయెడలఁ దండ్రిగారియాజ్ఞ నెట్లు నిర్వహించుకొనఁగలను. అయినను ఆత్మరక్షణకై మొలను బాకున్నదిగదా? పోనీ, వీరికిఁ జిక్కకుండఁ బోవలెనన్న నాతరముకాదే? ఎంతసేపని యెందఱితోనని పోరాడఁగలను. ఎన్నిరోజులనుండి నిద్రాహారములు లేవో యెఱుఁగను. ఇట్టి స్థితిలో నింతకంటె నేమిచేయవలసినది? ఏమో?

గీ. మంచిచెడ్డలఁ గొంతయో ♦ జించి యేదొ
పద్ధతినిబూని భాగ్యదే ♦ వతకుఁదుదకు
వదలవలెఁగాని యెపుడదే ♦ పనిగ మెదడు
చింపుకొని త్రొక్కులాటలఁ ♦ జెందఁదగునె
ఏదియెటువచ్చునో బుద్ధి ♦ కెఱుకపడునె
ఎఱిఁగియుండియు నట్లను ♦ ష్ఠింపఁదరమె
ఎఱుఁగుదుము మంచిదెదో యాచ ♦ రించినామె
ఎఱుఁగుదుము చెడ్డదెదో త్యజి ♦ యించినామె
అంతిపురిఁ బెండ్లికొడుకేడ ♦ నడివి నిప్పు
డిచటికాళికి వేటపోఁ ♦ తేడ నకట
వింతభాగ్యదేవతగంగ ♦ వెఱ్ఱులందు
సుడిఁబడుచుఁ గొట్టుకొనిపోవు ♦ బుడమియంత.

భీమ—పద. పద. అమ్మవారిగుడికి—(లాగును)

(నేపథ్యమున)

నేను రాకుండనే యమ్మవారిగుడికా— (శత్రుంజయుడు ప్రవేశించును.)

భీమ—ఓరి ని గొంతుక గొయ్య—ఇంతవఱ కెక్కడనుంటివి?

శత్రుం—ఒకనిమీఁద ముగ్గుఱు కలియఁబడుటయే మగతనమునకుఁ గానిపనియై నప్పుడు నేనుగూడ నేమొగము పెట్టుకొని రావలసినది! చాలు-చాలు-ఈమాత్రపుఁబని కంతగించుకొంటిరి.

కేశ—సరే! మాకు శౌర్యములేదు. పోనీ; కాని, నీవు ముందుగాఁ బరుగెత్తి

మనరాజునొద్దకుఁబోయి "శౌర్యముగల బాటసారి యొకఁడు దొరకినాఁడు; బ్రాహ్మణుఁడువలె నున్నాఁడు. అతనిని బట్టుకొనుట మిగులఁ గష్టమైనది. కాళికమ్మవారి కాతనిని బలియిచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాము. మీసెలవు కావలెను" అనిఁ జెప్పి సెలవిచ్చినట్లు లేదైన నానవాలు తెమ్మన—పొమ్మన—(శత్రుంజయుడు నిష్క్రమించును)

భీమ—ఇదిగో! మేమిలోపల నితనిని గుడియొద్దకుఁ దీసికొని పోవుదుము—అక్కడ నీవు మమ్మ గలిసికొనుము. వినఁబడినదా?

(నేపథ్యమున) అద్దే!

కేశ—(అప) భీమన్నా! భైరవన్నా! ఒక్కనిని బట్టుకొనుటకు ముగ్గుఱకుఁ జావు తెంపులైనవి. అందులో బ్రాహ్మణుని బట్టుకొనలేకపోవుట వంశానికంతకు నప్రతిష్ఠ కాదా—ఈకల్లుమాలమున మనమిట్లుపాడైతిమినుమా, మానినయెడలమంచిదేమో.

భీమ—(అప, భైరవునితో) నీవేమి యాలోచించుచున్నట్లున్నావు!

భైర—(అప) బలికంటె గాలపుసిడియాడినయెడల కవిత్వమున కెక్కువరంగుగా నుండునేమో యని చూచుచున్నాను-అదిగో! అమ్మవారిగుడి—జయా — కాళికమ్మ తల్లికి జయా—

(తెరయెత్తగ వెనుక కాళికమ్మ గుడి.)

అందఱు—జయా, కాళికమ్మకు జయా—

భీమ—బలిపోతునకుఁ బూలదండలుగట్టి పసపురాయుము.

కేశ—(అట్లు చేయును)

భీమ—భైరవన్నా! నీవు వేటకత్తిని చాఁపఱాతిమీఁద నూరి రవంత పసపును, గుంకుమమును దానిమీఁదఁ బూజచేయుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—బాపనయ్యా! ఈ ఱాతిమీఁద నమ్మవారివంక మొగము పెట్టుకొని కూర్చుండుము.

దేవ—(అట్లు చేయును)

భైర—సోదరులారా! ఇతనిని జంపినందువలన మనకు లాభమేమి?

కేశ—నీవు కవిత్వము చెప్పినందువలన మాకు లాభమేమి?

భైర—మీకు లాభము లేకపోయినను లోకమునకు ముందు లాభించును. ఆసంగతి నాకుఁ దెలియునులే. దానికి దీనికి సాటిదెచ్చితివేమి? బాపనయ్యా! ఒక్కమాట. ఈయుంగరముకొఱకుగదా యింతతగవు. అది మాకిచ్చి నీదారి నీవు పోరాదటయ్యా?

దేవ—నే నిప్పుడిచ్చుట యెందులకు? నాతల తెగినతరువాత మీరే తీసికొనవచ్చును. ఇంతలోఁ దొందరయేల?

కేశ—చూచితివాపట్టు-తేరాకత్తి- (కత్తిపుచ్చుకొనును)

దేవ—నన్నుఁ జంపుటకు మీరాజుసెలవేది? అదిరాకుండఁ గత్తియెత్తినయెడల మీ ముగ్గుఱనుగూడ మెఱపుమెఱసినంతలో నీకత్తితోడనే నఱకెదను జాగ్రత్త.

శత్రుం——(ప్రవేశించును) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. అఁగుఁడని రాజుగారు మనవి చేయుచున్నారు.

భీమ——నీ మొగము! సెలవిచ్చినా రనరా.

కేశ——ఆయనను రమ్మని చెప్పితివారేమి ? బలికాలమందు రాజుగారు వచ్చుట యాచారములేదే——వారిసెలవు మాత్రమే యాచారముకదా !

శత్రుం——క్రొత్తరాజుగనుక మొదట నన్నియు స్వయముగానే చూచుకొనవల యునని దేవులాడుచున్నాఁడు.

దేవ——

సీ. మహిమస్వరూపోగ్ర ♦ మాంసభోజనరక్త
జాతప్రపాన సం ♦ ప్రీత, మాత ?
జ్వాలాసముజ్జ్వల ♦ చ్చండనేత్రత్రయా
భీకరవదన సం ♦ స్ఫీత, మాత !
ప్రబలదంష్ట్రాంకూర ♦ బహుళసౌదామనీ
పుష్కలగాత్రజీ ♦ మూత, మాత !
ప్రమథాధిపతితాండ ♦ వ ప్రపోషక ఘోర
సారసంగీతని ♦ ష్ణాత, మాత !
శీతభూధరరాజ సం ♦ భూత, మాత !
ఘనదయాపుష్ట భక్త సం ♦ ఘాత, మాత !
క్షత్రసుతశౌర్యరక్షణ ♦ ఖ్యాత, మాత !
పాహి మాంపాహి పాహిమాం ♦ పాహి పాహి.

(శారద ప్రవేశించును)

శార——(తీవ్రముగా) అఁ అఁ, ఎవరది? ఎవరది? ఎవరిదాకంఠధ్వని ? భటులారా! మీరు దూరముగఁ బొండు. (వారు నిష్క్రమింతురు)

నాయనా! దేవరాజా! ఏమి? ఒక్కఁడవేవచ్చితివేమి ? అయ్యో! అయ్యో—— (గడ్డము పైకెత్తిపట్టుకొని) నాయనా మాటలాడవేమి ? మీతండ్రిగారేరి ? నాయనా! అట్లు కన్నీరు పెట్టుకొందువేమి? మీనాయనగారు సుఖముగా లేరా? ఏమిమునిఁగిన దోయి నాయనా! (ఏడ్చును.)

దేవ——అమ్మా——అమ్మా (ఏడ్చును)

శార——హా ప్రాణనాథా——(మూర్ఛిల్లిపడును.)

దేవ——హా తండ్రీ! _ హా సుగుణసముద్రా!_హా ఆదిత్యప్రతాపా! హు_హు- మోసముచే నిన్నా పాపాత్ముఁడు హరింపఁగలిగెనుగాని బహిరంగయుద్ధమున నిన్నెవ్వఁడు తాకఁగలఁడు.

శార—(తలయెత్తి) ఏమంటివి ? ఏమంటివి ? మోసమా ? హా ప్రాణనాథా! నిన్నుఁగూర్చి యెంతమాట వినుటకు బ్రదికియుంటిని. హా! పరమేశ్వరా!

(తిరుగ నేల వ్రాలును.)

దేవ—అమ్మా!_ఆశ్వాసిల్లుము—తల్లీ!_ఆశ్వాసిల్లుము.

శార—నాయనా! మోసమంటివి. నా ప్రాణములు పోకముందు నా మోసమున కేమి కారణమో నా చెవినివైచెదవా ?

దేవ—మోసమునకుఁ గారణమును నేనే. నా మాయపెండ్లియే యాతనిమరణమును దెచ్చెను. పెండ్లి పెండ్లియని మమ్ముల్ల పిలిపించి యా కటికవాఁ డందఱుగొంతును కోయించినాఁడు. ప్రాణములు దక్కించుకొనక తప్పదని బలాత్కారమునఁ దండ్రిగారి చేత సంఘమరణశాలనుండి పైకిఁ ద్రోసివేయఁబడి యొక బ్రాహ్మణగృహమును బ్రవేశించి బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి యాదంపతులచేఁ బుత్రునివలె నాదరింపఁబడి స్వరాష్ట్రమునకుఁ బోవలయునని యెంచి యిట్లువచ్చుచుండఁగా, అమ్మా! అమ్మా! నీవేమి చెప్పఁబోవుచున్నావు ?

శార—నీతండ్రిగారచ్చట మోసమున నెట్లు హరింపఁబడిరో నీ రాష్ట్రముగూడ నిచ్చట నట్లే హరింపఁబడినది నాయనా.

దేవ—రాష్ట్రముగూడఁ బోయినదా? పోనీ, యేమిచేయఁగలము! తండ్రిగారి కంటె నది యెక్కువది కాదుగదా! బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరిగి రాష్ట్రము రావచ్చును గాని తండ్రిగారు వత్తురా? పెండ్లి వంశవృద్ధికై యుండ నాకు వంశనాశనమునకైనది. కాని నారాజ్య మెట్లపహరింపఁబడినది ?

శార—ఆ దిక్కుమాలిన పెండ్లి రాత్రియే నాయనా! కోటను ముట్టడివైచి నిదురించుచున్న సేనాపతుల నాచండాలుఁడే చంపించినాఁడు. నేను నొక్కదాసియును పురుషవేషములతో గుఱ్ఱములెక్కి పారిపోయితిమి. దాసియు గుఱ్ఱములు దారిలో మృతినందెను. నే నీ యుదయముననే యిటకుఁ జేరితిని. అక్కడ భర్తగారు పరలోకగతులు కాఁగా నిక్కడ స్వరాష్ట్రము శత్రువులపాలు కాఁగాఁ గన్నకొడుకును గాలికకు బలినిచ్చుటకై దొంగలకు నేనిట్లు ప్రభుత్వమేడ్చుచున్నానురా తండ్రీ.

(ఏడ్చి మూర్ఛిల్లును)

దేవ— అమ్మా! నిముసనిముసమునకు మూర్ఛిల్లి కొయ్యఁబారుచున్నావు. అమ్మా—అమ్మా—పలుకవేమి? (తనలో) మాయమ్మగారీదుఃఖమువలన మృతినొందుట నిశ్చయము—నేనింకఁ దల్లిలేనివాఁడనుగూడఁ గావలసియున్నది. దానితోఁ గష్టపరంపరయగునో మఱీ యింక నేమైన నున్నదో—ఇఁక నేనుఁ జావవలయునుగాని చావఁ దగినవారు నాకింక నెవ్వరున్నారు. అంతఃపురములో హంసతూలికాతల్పమున దాసికాపరామర్శితపాదజలజయగుచుఁ బవళింపవలసిన రాజ్ఞీమణి నట్టడవిలో దొంగలకోనలో ననాథయై నేలపైఁబడి యున్నది. సుఖపెట్టవలసిన నింత వయస్సుగల కొడుకనైన నేను బ్రతికియుండఁగానే యీమెకీదుఃస్థ వచ్చినది. హా—హతవిధీ—నీచర్యలకడ్డేమున్నది. నీవొకదారి, పద్ధతి ననుసరించిపోవైదవా—కాక యెంతటిప్రభుఁడను నాకేమని పందెవు

వ్రేటుగా వెఱ్ఱివానిచేత విసరుగాఁ బోయెదవా—హా! భగవంతుఁడా! ఈమె క్షత్రియ కాంతగదా—మహాభిమానధనకదా—ఎందఱకన్నెఱుఁగనిదికదా—అట్టియీమహారాజ్ఞని నరహత్యావృత్తిగాఁగల దొంగలనడుమను మహారణ్యమధ్యమునఁ బారవైచితివే—ఈ మయము తప్పుఁ గని పెట్టక యిట్టులు చేసితివి! ఇంత యసమర్థతలోని కేర్పడలఁ బనవాఁడవు ముందంతయరామెగా నేలసృష్టించితివి? అసదలిమ్పనప్పుడు, శిక్షింపనప్పుడు, కొంచెంత వంశగౌరవమును జూడనక్కఱలేదా. సామాన్యబుద్ధియుతుఁడైన భూలోకరాజువలె యట్లు చూచుచే—సర్వజ్ఞుఁడైన నీకీ యసందర్భచర్యఁదగునా—ఛీ. ఛీ. తప్పుటూహములలోఁబడుచున్నాను కొంబోలు—ఇట్టితల్లిని, నిట్టిపుత్రుని నిచ్చట ననోన్యాన్యాశ్వాసమునకు సమావేశమొనర్చిన పరమాత్ముఁడు కరుణాళుఁడుకదా. సర్వజ్ఞుఁడుకదా. ఆతఁడేమి యూహించెనో. కాని (ప్రకాశముగా) అమ్మా-అమ్మా—కొంచెమూరడిల్లుము.

శార—కొంచెముగానేమి, పూర్తిగనే యూరడిల్లుదును నాయనా!

దేవ—(గడ్డముపట్టుకొని) తల్లీ! చెప్పినమాట విని యూరడిల్లుము. నీవు కంట నీరు బెట్టుకొనుచుండఁగా నేను జూడలేను. నాకడుపు దహించుకొని పోవుచున్నది. నాబాధను నివృత్తిచేయుటకైన నీవు విచారింపవలదు.

శార—నాయనా! నీవంతగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు—నేనిఁకఁ గన్నీరు పెట్టుకొననులే. మీనాయనగారు రవసానదశలో నీకేమైన నానతిచ్చిరా?

దేవ—రెండాజ్ఞ లిచ్చినారు—మొదటిది వరాహరాజు హృదయరక్తముతోఁ దనకుఁ దర్పణమిమ్మని—రెండవది తల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజించుచుండవలెనని.

శార—ఆరాజాధము నీవెట్లు చంపఁదలఁచితివి?

దేవ—నారాష్ట్రమున్నదికదా; అక్కడకుఁబోయి యెట్లో ప్రయత్నము చేయవలయునని యూహించితిని. అదికూడఁ బోయినదని యిప్పుడు తెలియుటచేత మనస్సు తుపానునందు సముద్రమధ్యమందలి యోడవలె—

శార—నాయనా! ఇంతనిరుపాధికుఁడవైన నీ వంత కార్యమెట్లొనర్పఁగలవు! శత్రుమారణము మీతండ్రిగారి కభిమతమైనను భగవంతుని కనిష్టమైనట్లు ప్రస్తుతస్థితి వలనఁ దెలియుచున్నది. పోనీ—నాయనా! ఈరక్తాశనవృత్తినివదలి సత్యదయాశౌచములు గలిగి బ్రాహ్మణవృత్తినిఁ బ్రచ్ఛన్నముగ నవలంబించి-

దేవ—అమ్మా—అమ్మా.

శార—క్షత్రియకాంతనైన నేని ట్లనఁగూడదని యెఱుఁగుదును. అందులో మీ తండ్రిగారి ధర్మదారనైన నేనిట్లు బొత్తిగా ననఁగూడదు. కాని నీవుమాకొక్కఁడవు. నీవైన బ్రహ్మచారివిగా నున్నావు. నీవు వివాహమైన నయియుండినయెడల నేనిట్లను దానను గాను.

దేవ—అమ్మా! శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి ఋణమును దీర్చినవిమ్మట నీయిష్టానుసారముగాఁ బవిత్రమగు బ్రాహ్మణవృత్తి నవలంబించెదనులే.

శార—బ్రాహ్మణవృత్తియని దీనమగుమాట నే నేలపలుకవలసివచ్చినదనఁగ నిన్ను గర్భమునధరించి యుండునప్పుడు నవమమాసమున రాత్రి నొకమహాపురుషుఁడు,

శంకరదేవుఁడని నేననుకొంటిని. స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, అమ్మా ! నీగర్భమున నున్నవాఁడు బ్రాహ్మణాచారము నవలంబించును. అని చెప్పినాఁడు—ఇప్పటి నీ బ్రాహ్మణవేషమును జూడఁగానే నాకీపూర్వస్మృతికలిగినది. నీకేల చెప్పవలయునని యింతసేపూరకుంటిని. కాని యెందులకైన మంచిదేమోయని చెప్పితిని.

దేవ—నన్నుఁ బోషించిన బ్రాహ్మణదంపతులయొద్ద సెలవు తీసికొనినప్పు డాబ్రాహ్మణుఁడు నాతోనేమి చెప్పెనో విందువా ?

శార—అవశ్యము.

దేవ—'నీవు క్షత్రియుఁడవైనను నాభార్య నీకు యజ్ఞోపవీతధారణ మొనరించి నాదర్భముడియుంగరము నీచేతనుంచి నీకు బ్రాహ్మణత్వ మిప్పించినది. నీచేతిసిరముఁ గూడఁ ద్రాఁగినది. నీవు మాకుఁ బుత్రుఁడవు. ఆపద్వేళను నీకామెయిచ్చిన బ్రాహ్మణత్వమును—అసత్యమాడి నీకు నేను స్థిరపఱచిన బ్రాహ్మణత్వమును—నీవు కాపాడు కొనుము' అని బ్రాహ్మణుఁడు చెప్పెను. బ్రాహ్మణుఁడనైయుండి శత్రుమారణ మెట్లు చేయఁగలనని వారినడిగితిని. క్షత్రియోచితవ్యాపారములన్నియుఁ జేసికొనుము. బ్రాహ్మణ వేషమునమాత్రముండుము.

శార—అందుల కంగీకరించితివికద !

దేవ—ఆ.

శార—నాయనా! మంచిపనిఁ జేసితివి. ప్రాణదాతయగు నామహానుభావుని యాజ్ఞ నిర్వర్తింపఁబడునుగాక—సరే యిఁక నీవేమిచేయ దలఁచితివి?

దేవ—మీతల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజింపవలయునని మాతండ్రిగారిచ్చిన రెండవ యాజ్ఞను దలఁదాల్చుటకంటె నేఁకఁజేయఁదగినదిలేదు.

శార—నాయనా ! బుద్ధిమంతుఁడవైన నీ వెప్పు డట్లు చేయుచునే యున్నావు. నే నడిగిన దదికాదు. ఇఁక శత్రుహత్యకు ముందు దారియేది యూహించితివని యడిగితిని.

దేవ—ఒకటి రెండు పూటలలో నాలోచించి మనవిచేసెదను.

శార—అట్లుకాదు నాయనా—నాకుఁ దొందరగానున్నది. నేను జెప్పునదేదో విను. ఇక్కడ దొంగలు దాదాపుగా నాలుగువందలవఱ కున్నారు. వీరు దృఢశరీరులు-బలాఢ్యులు—దురభ్యాసములు కొన్నికలవారైనను క్రమముగాఁ దగ్గించుకొనఁగలరు—వీగుహాలో దాచియుండిరో కాని వీరియొద్ద విశేష ధనమున్నదని నానమ్మకము—కావున నీవు వీరికి రాజుగానుండి వీరిని యుద్ధనిపుణులఁ జేసి సైన్యమునుగూర్చి కోటను బాగుగా వృద్ధిపఱచి బలిష్ఠమగు రాష్ట్ర మిచ్చట స్థాపించి ప్రచ్ఛన్నుఁడవైయుండి తగు సమయమును గనిపట్టి శత్రుమూలవిచ్ఛేదమును జేయుదువుగాక.

దేవ—తల్లిగారి యాశీర్వాదము శిరమున ధరింపఁబడినది. కాని నీవే ప్రభ్విగా నుండుము—నేను సేనాధిపతిగానుండి వీరినందఱను గదనకళాన్వితులుగఁ జేసెదను.

శార— ఈ దిక్కుమాలిన పురుషవేష మింతవఱకు ధరించినందులకే నేను లోలోనఁ గుళ్ళి చచ్చుచున్నాను—ఇదిగో యిప్పుడే తీసివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—హా భగవంతుఁడా! ఎంత మహాకష్టములోనైన నేదో రవ్వంత యాశఁ గలిగించుచుందువుకదా.

గీ. చిత్తమునఁబూర్ణశశి ప్రకా ♦ శించుచుండ,
దూరమున మెండిచేటంత ♦ తోయదంబు,
తూర్పురవగాలి విసరునఁ ♦ దోఁచె తెప్ప
పాటునను జిమ్మచీఁకటుల్ ♦ పర్వెదిశలఁ
బ్రబలపవనమువీచె రైఁ ♦ రయ్యిమనుచు
బారుమెఱుపులు జరజరఁ ♦ బఱుగువాతె
పిడుగులెడమీక పడె బడ ♦ బడలతోడ
కుంభవృష్టిగ వర్షంబు ♦ గ్రుమ్మరించె
నిప్పటికిఁ గొంత శమియించి ♦ నప్పటికిని
మబ్బులెడనెడ కొంత త ♦ బ్బిబ్బుగాను
వచ్చుచునుబోవుఁ బెదచుక్క ♦ లచ్చటచటఁ
గనఁబడెఁ దుపాను రాకుండుఁ ♦ గాకమఱల.

శార—(స్త్రీవేషమునఁ బ్రవేశించి) నాయనా! ఇదివఱకే యాలస్యమైనది. ఒక్క ముఖ్యాంశము నీతోఁ జెప్పవలసి యున్నది.

దేవ—అమ్మా! నాకుఁ దొందరగా నున్నదని యిదివఱకంటివి. ఏమోయని యూరకుంటిని. ఇప్పుడిదివఱకే యాలస్యమైనదంటివి. నీ వేమిచెప్పుదువోయని భయముగా నున్నది.

శార—నాయనా! భయమేల? విజయరాజేంద్రుని కొడుకువు. నీకు భయముండఁ దగునా—ఆతని భార్యనైన నాకే భయములేదే — భయపడవలసినదికాదు—ఇదియొక్క నాతలనేప్పుట్టినా—ఎంద ఉత్తమకాంత లట్లాచరింపలేదు?

దేవ—అయ్యో—అయ్యో—సహగమన మొనర్చెదవా?

శార— నాయనా! అట్లు చేయకపోవుట వింతకాని చేయుటలో వింతయేమున్నది?

దేవ—అమ్మా! వలదు — వలదు — నాయనగారే గతించిరని గుండెపగిలి యేడ్చుచుండఁగా నీవుగూడ నన్ను వదలిపోవుదువా?

శార—నాయనా! నాయొడిలోఁ గూరుచుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును)

శార—నాయొడిలో పాలుద్రాగిన యింతవాఁడవు నా చేయెత్తువాఁడవై తివిగదా- వీరపురుషుఁడవైతివిగదా—ఇప్పటికష్టము లేమి పీఁటలు పెట్టుకొని కూరుచుండునా?

నీవెంత యదృష్టవంతుఁడవు కావలసియున్నదో—తల్లియుఁ దండ్రియు నెల్లకాలము నుటికట్టుకొని యూఁగులాడుదురా నాయనా!

దేవ—అమ్మా! యింతేల పలుకు—ఒక సంవత్సరమువఱకుండి యటుపైనఁ దండ్రిగారి యాబ్దికదినమున సహగమన మొనర్తువుగాని. అమ్మా—అమ్మా.

శార—అట్లుచేయుట సహగమనమనిపించుకొనదు—ఇదివఱకే యాలస్యమైనదని నేను దేవులాడుచుండఁగా నింక నొక సంవత్సరమని నీవనఁదగునా—నాయనా! నీవింకఁ జంటిపిల్లవాఁడవని నేను గొంతకాలము నిరీక్షింపనా? నేను గర్భవతినని నిరీక్షింపనా? అకారణనిరీక్షణము దోషముగదా.

దేవ—అమ్మా! నీకు నేనేమి చెప్పఁగలను—ఇట్టి మహోదుఃఖసమయములో నన్ను విడిచి పోవుతలంపు నీకుఁగల్గుట యేమనుకొనవలసినది. (నుదుటిపై గేలెత్తిగొట్టుకొని) హాహాహారా—హరహరా.

శార—నాయనా! లోడిలెడులోఁ దొంబదితొమ్మిదైన యీ యిహలోకజీవనములోని భాగ్యాభాగ్యముల లెక్కయేమి? నాయనా! మూర్ఖాక్షిప్తుఁడు బ్రతుకుచున్నాఁడు. ముష్టివాఁడును బ్రతుకుచున్నాఁడు. వాఁడులేఁడని యేడ్చుచున్నాఁడు! వీఁడును లేడని యేడ్చుచున్నాఁడు! ఇఁక భాగ్యమేమి, అభాగ్యమేమి? సుఖియెవ్వఁడు, దుఃఖియెవ్వఁడు! ఇక్కడిగతి గతికాదు—ఇక్కడిబ్రదుకు బ్రదుకుకాదు—నాయనా! వయసువచ్చిన బుద్ధిమంతుడవు కావున నాయుత్తమగతికి నిన్ను సాయపడుమంటిని.

దేవ—అమ్మా! నీయిష్టము.

శార—నాయనా! నాయిష్టమేకాదు—నీవుకూడ నిష్టపడితివేని నామనసునకు శాంతిగానుండును.

దేవ—ఇష్టపడక నేను జేయవలసిన దేమున్నదో నీవే చెప్పు. నేనుకూడ నీవలెనే యగ్నిప్రవేశము చేయుటకు నాకు వీలులేదుకదా—శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి యాత్మకు శాంతిగలుగఁజేయుమండ నేనాత్మహత్య చేసికొనుట కవకాశము లేదుగదా! ఒక్క సంవత్సరములో నట్టిశత్రుమారణదీక్ష పూర్తియగునేమో! అటుపైన నీవును నేను నొక్కసారి ప్రాణపరిత్యాగమహోత్సవము సలుపుకొనవచ్చునని నేను నిన్ను నిరీక్షింపుమంటిని. అంతవఱకాఁగుటకు నీవంగీకరింపవైతివి. నేనేమిచేయఁగలను?

శార—వెఱ్ఱివాఁడా శత్రుమారణమైనపిమ్మట నీకుఁ బ్రాణపరిత్యాగముతోఁ బనియేమున్నది! నీరాష్ట్రము నీకువచ్చును. పరరాష్ట్రముకూడ రావచ్చును. వివాహము చేసికొని చినవిజయరాజేంద్రునిఁ గనవలసిన భాగ్యవంతుఁడవగుదువు. నీకేమినాయనా—విచారింపకుము. కంటఁదడిపెట్టకుము. ఇఁక నీతోఁజెప్పవలసిన దింతకంటె నేమున్నది? లే నాయనా!

దేవ—(లేచి) అమ్మా! అప్పుడే పోవుచున్నావా? (ఏడ్చును.)

శార—నాతండ్రీ! నీవు కంటనీరు పెట్టినయెడల నా కేడుపువచ్చును. సహగమన మొనర్చువారు కన్నీరు విడువఁదగదు. అందువలననే నేనింతసేపటినుండియు మొఱఁడునైయున్నాను. ఈప్రపంచమున సుఖపడవలసినవారికిఁగూడ నదియే సాధనము.

నాయనా! ఇఁక దడవఁ గూడదు—భటులను వెలుపల నింత సేపుంచితిని. బాగుగా నుండదు. వారిని లోనికిఁ బిలుతును. భటులారా! ప్రవేశింపుడు.

(శత్రుంజయుఁడు, భీముఁడు, భైరవుఁడు, కేశవుఁడు, ప్రవేశింతురు)

శార—ఇంతలో నిచ్చటికి స్త్రీ యెచ్చటినుండివచ్చెనని మీరు వింతపడుచున్నారు. పురుషస్వరూపమున నేనే మీరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించితిని. నాయాపదలవలన నేను బురుషస్వరూపమును ధరించితిని గాని మిమ్ము మోసపుచ్చవలయుననికాదు. నేను గాంతనని యెఱుఁగక మీరు నన్ను రాజుగానుండుమని కోరినారు. నే నెన్నివిధముల వలదనినను మీరు వినలేదు. కొంతకాలముమాత్ర ముండుట కంగీకరించితిని. ఆకొంత కాల మిప్పటికిఁ బూర్తియైనది. కావున మీరు మఱియొక రాజును జూచుకొనవలసి యున్నది.

భీమ—అబ్బో! పెద్దచిక్కు తెచ్చిపెట్టినావమ్మా.

కేశ—చిక్కన్నచిక్కా!

శార—ఏమియుఁ జిక్కులేదు. ఈతఁడు నాకొడుకు.

భీమ—కొడుకే? కొడుకే?

శార—ఔను. కన్నకొడుకు. ఈతనిని మీరాజుగాఁ జేసికొనఁదగును.

కేశ—మమ్ముఁ జావఁగొట్టినయాతఁడు మాకు రాజా!

శార—అందువలననే రాజుగాఁ జేసికొనుటకు మఱింత యంగీకరింపవలెను. ఇరువదియేండ్లకును నిండని బాలుఁడు నిద్రాహారములులేని ప్రయాణముతో బడలియున్నప్పుడు మిమ్మునలుగుర నవలీలఁగ గెల్చినవాఁ డెంతపరాక్రమశాలియో యోజించుకొనలేరా—పరాక్రమవంతుఁడెగు ప్రభుఁడుండవలయునుగాదా.

భైర—ఆమాటనిజమే.

శత్రుం—ఆమాట నిజమేకాని నల్వురను గెల్చె యని మీరు చెప్పినమాట నిజముకాదు.

శార—నీ వప్పుడక్కడ లేవుకాఁబోలు క్షమింపుము.

భీమ—అందఱియంగీకారముతోఁ జేసినపనియమ్మా. మేము నల్వుర మొప్పుకొనినంతమాత్రమున సాగదు.

శార—మీరునల్వురు నారాజత్వమున కేల యంగీకరించితిరి?

భీమ—ఈదినమున మొట్టమొదట నెవఁడు మారాష్ట్రములోనికి వచ్చునో యాతనిని రాజుగాఁ జేసికొందుమని మొదట నందఱుఁ గలసి తీరుమానము చేసికొంటిమి. దాని ననుసరించి—

శార—దాని ననుసరించియే యీతఁడు మీకు రాజని చెప్పుచున్నాను.

భీమ—ఎట్లు?

శార—ఈతఁడే మీరాష్ట్రములోనికి మొట్టమొదట వచ్చిన పురుషుఁడు. కావున నీతఁడు మీకు రాజు.

భీమ—సరే. ఇది బాగుగనే యున్నది. ఈసారి నందఱ నొప్పుకొనంజేయ వచ్చును. సరే-యీబాబు మాకురాజు. మీమాటయేమి ?

శార—చెప్పుచున్నాను వినుము. మీరాష్ట్రములోనికి వచ్చిన యాఁడుదానిని జంపవలయునని మీకు శాసనమున్నదని వింటిని నిజమా-కాదా?

భీమ—ఉన్నది.

శార—అందువలన నన్ను మీరు జంపవలయును.

భీమ—సరి సరి. అడుగనక్కరలేదు-చాలు.

శార—మీరు చంపకున్నను నేను మరణించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీరు దయయుంచి యెండుకట్టెలను బ్రోగుచేసి చితి నంటింపుఁడు. ఊ-భీమా ! కేశవా ! మీరిద్దఱు పొండు. కాళికమ్మ గుడివెనుక చితిని నిర్మింపుఁడు.

భీమ—(అప) మిత్రులారా ! ఈమెను మనచేతిమీఁదుగాఁ జంపుట బాగుగా నుండునా ?

శార—(అప) నేనొక చిన్న కవిత్వకల్పన జేసెదను. ఆచమత్కారమును చూడుఁడు. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీవు మాకు రాజవు కావు. నీయాజ్ఞను విన వలసినపని మాకు లేదు. మాప్రభుఁడీతఁడు. ఈతఁడట్టియాజ్ఞ నిచ్చినయెడల—

భీమ—(తనలో) సెబాస్ ! గట్టిముండకొడుకే.

శార—రాజా ! ఏమందువు?

దేవ—(తనలో) 'నాయనా నీవు మరణింపుము-నేను బ్రదికి బాగుపడెద'నని యెంచి యవసానదశలోనున్న శౌర్యావతారమైన తండ్రిగారిని విడిచి పాఱిపోయి వచ్చిన పరమనిర్భాగ్యుఁడను—నన్నుఁగన్న మాతృదేవతను—ఒక్కకుమారునితోఁ దన బ్రతుకుఁ గడతేఱునని నమ్మియున్న కరుణాస్వరూపురాలగుతల్లిని—గాటిపైఁబెట్టి నిప్పంటింపవలసినదని నా ప్రజకు నే నాజ్ఞాపింపవలసినదా—నారాజత్వము కాలి పోను. నాతనయత్వము దగ్ధముకాను. ఇందుకొఱకేనా నేనుఁ బుట్టితిని! ఇంతమంద భాగ్యుఁడు ప్రపంచమునఁగలఁడా! అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో! ఈదిక్కుమాలిన బ్రతుకునాకేల ? ఛీ. ఛీ. తలఁగొట్టుకొని చావరాదా! చచ్చుప్రాణ మెంతసేపటిలోఁ బోవలయును. ఒక్కకైజారుపోటుతో నంతయొందునే! ఒకసంవత్సరమో, ఒకదినమో, ఒకమాసమో, దిక్కుమాలిన దౌర్భాగ్యపు బ్రతుకు బ్రదుకఁదలఁచి శాశ్వతాప్రతిష్ఠ నొందుదునా—మాతృహంత యనిపించుకొందునా—ఇదిగో (లోపలిదుస్తునుండి కైజారుతీసి) నాపెండ్లిముస్తాబులో మిగిలినది. ఏమైన నగుఁగాక. ఉత్తరగతులుండనీ—ఊడనీ. హరహరా! హరహరా! (అంతలో గడగడవడఁకుచు గద్గద స్వరమున) హా తండ్రిగారే! తండ్రిగారే ! అ-అ-అ-అ-అ-అ. (వెఱ్ఱికేకవైచి) మహాదేవశంభూ! మహాదేవశంభూ! (విఱుచుకొని నేలఁబడును)

శార—నాయనా ! అట్లు వడవడ వడఁకుచుంటివేమి? అదేమి అదేమి—వెఱ్ఱి చూపుఁజూచెదవేమి ? (వీఁపుపైఁ దట్టి) శ్రీరామరక్ష—శ్రీరామరక్ష—

దేవ—అమ్మా ! ఏమియుఁ దొందరలేదు. నాకిప్పుడు స్వస్థతగానేయున్నది.

(తనలో) నేను జావఁబోవుచుండఁగాఁ దండ్రిగారగపడి చావవలదనునట్లుగాఁ జేయి యడ్డముగా నూపినారు. అలాగే యని యనఁదలఁచి అ-అ-అ-అ- యని మాత్రమే యని, పైన ననలేక గావుకేకవైచితిని. ఒడలు తెలిసియే యున్నది. అంతయుఁ గనఁ బడుచునేయున్నది. అదేమివింతయో—శత్రుమారణ మొనరింపకుండ నేను మరణించుట తండ్రిగారి యభిమతముకాదు. కాకపోయిన నిప్పుడేమిచేయవలసినది! మాతల్లిగారికిఁ జితిఁబేర్పుఁడని నాభటుల కాజ్ఞాపింపవలసినదే. పాషాణమునకైన, వజ్రమునకైన, గొంత మార్దవమున్నదికాని నానాలుకకు లేదే. హా! హా! ఎట్టిప్రాణిగానైనఁ బుట్టవచ్చునుగాని రాజై మాత్రము పుట్టఁగూడదు. తండ్రియనిలేదు. తల్లియనిలేదు. పిల్లయనిలేదు. ఊపిరి విడుచుటకు స్వతంత్రతయైనలేదు. ఎంతపగవానికైన నిట్టి దుర్దశ ముమ్మాటికివలదు.

శార—నీవు స్తిమితతగానున్నది కావున నన్నుఁగూర్చి నీభటుల కాజ్ఞాపింపుము.

దేవ—నేనుబుట్టిన దంమకొఱకేకదా—భటులారా! ఇచ్చటకువచ్చిన స్త్రీని జంపవలయుశాసన మింతటినుండి రద్దుపఱచితిని. ఇప్పటికీశాసనము తప్పక గౌర—వింపఁబడవలసినదే—

శార—సెబాస్! సీకులదేవతలు నిన్ను రక్షింతురుగాక. నీపెద్దల శౌర్యసంపద నీయందుఁ బ్రకాశించుఁగాక! భూసురాశీర్వాదములు నిన్ననుసరించుగాక! భీమన్నా! కేశవా! మీరిఁకఁబోయి మహాసంతోషమున నగ్నిఁ బ్రజ్వలింపఁజేయుఁడు.

అందఱు—రాజా! సెలవు.

దేవ—(తలయూపును)

శార—నాతండ్రీ! విచారింపకుము. వీరిని బహుజాగరూకతతోఁ బరిపాలింపుము. బ్రాహ్మణదంపతులని చెప్పితినే, వారి నెట్లైన నిటకుఁ బిలిపింపుము.

దేవ—ఎందులకు?

శార—మొదటిది, వారుండిన నీకుఁ దల్లిదండ్రు లున్నట్లేయుండును. రెండవది, ఇంతటినుండి తల్లిదండ్రుల యుత్తరక్రియలొనర్పవలసినవాఁడవు కావున వారి సాహాయ్యము నీకుఁ గావలసియున్నది. నాయనా! మఱియొక్కసంగతి. నీ వెట్లైన వరాహపురరాజుకూఁతునే చేసికొనవలయును సుమా.

దేవ—ఏల!

శార—అట్లుచేసినగాని యారాజునకు శృంగభంగముకాదు. అది నాయభిమతము.

దేవ—అమ్మా! అలాగేప్రయత్నించెదను.

శార—చూడు నాయనా! అదిగో! ఆ యుదయించుచున్న పూర్ణచంద్రునివలె హవ్యవాహనుఁ డెంతహృదయంగమముగాఁ బ్రజ్వలించుచున్నాఁడో నాతండ్రీ! (కౌఁగిలించుకొని) దైవమును మఱువకుము. సత్యమును మఱువకుము. తల్లిదండ్రులను మఱువకుము. ఆపత్కాలమున రక్షించిన బ్రాహ్మణదంపతులను మఱువకుము. ప్రజల సౌఖ్యమును మఱువకుము.

దేవ—(తల్లికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి) మాతృభ్యోన్నమః.

శార—చాలు మఱియొకసారి ప్రదక్షిణము చేయనక్కఱలేదు.

దేవ—తండ్రిగారు నన్ను వెలుపలికిఁ ద్రోచివైచుటచేత నాయనకు నమస్కరించు భాగ్యము లేకపోయినది. ఆలోపము నిప్పుడిక్కడఁ దీర్పవలసియున్నది.

(నేపథ్యమున) జయా దుర్గా—భవాని ! త్రిపురసుందరీ—

శార—వింటివా భటులెంత యుత్సాహమునఁ గేకలిడుచున్నారో ? నాయనా ! మనముగూడ శక్తినిఁ బ్రార్థించుచు నక్కడికిఁ బోవుదము రమ్ము. జయా దుర్గా శాంభవీ ! బాలాత్రిపురసుందరీ !

దేవ—జయా సర్వమంగళా ! జయా కాత్యాయని !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము

శ్రీ

పూర్ణిమ

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమున నుద్యానవనము.

ప్రవేశము—సర్వమంగళ, కాత్యాయని.

కాత్యా—సర్వమంగళా! గుట్టుగల నీమనస్సెంతదాఁచినను నేను గొన్నిమాసములక్రిందటనే యెఱుఁగకపోలేదు. కాని యిప్పుడు మఱింత స్పష్టముగఁ దెలిసినది.

సర్వ—కాత్యాయనీ! నేనుమాత్రము హృదయరసము లేనిదాననా! మాతండ్రిగారికి, వారికి విరోధముండిన నుండుఁగాక. రాజులలో నన్యోన్యమత్సరత లేనివారెవ్వరు! ఆశత్రుత్వమువలననే నాకతఁడు వధ్యుఁడని చెప్పుదునా?

కాత్యా—అమ్మా! భర్తృదారికా! పోనీ, వధ్యుఁడే యనుకో. బహిరంగముగా ఖండనమున బ్రాణహరణము చేయవచ్చునుగదా.

సర్వ—ఈకాలమునఁ గేవలధర్మయుద్ధము లెచ్చటజరుగుచున్నవిలే. ఏదో—

కాత్యా—కూఁతు పెండ్లియని ప్రచురించి వైవాహిక సర్వసన్నాహములుచేయించి మంగళవాద్యముల నడుమను బవిత్ర వేదమంత్రఘోషములనడుమను వియ్యంకునిజంపి, కూఁతుమగని గొంతుకోయుట కూహించిన రాజుచరిత్రము మన రాజపుత్రస్థానచరిత్రమునకు మచ్చకాదా! ఆర్యావర్తచరిత్రమున కప్రతిష్ఠావిషయముకాదా. ఆఁడుదాని మర్యాదయనఁగఁ దా నేమనుకొనినాఁడో అందులోఁ గడుపునఁబుట్టిన బిడ్డయే. మహాభిమానవతియే. సర్వసద్గుణసంపన్నయే.

సర్వ—అందుకొఱకే నేను విచారించుచున్నాను. నాపేరెత్తకుండినయెడల నాకీ చింత లేకుండునుగదా. ఎవ్వరినెవ్వరు చంపినను నాకుఁదెలియవలసిన యావశ్యకము లేదుగదా.

కాత్యా—అమ్మా! చింతయని సామాన్యముగా ననుచున్నావు. నావంటిదానికే కడుపుచుఱచుఱలాడుచున్నదే. హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నదే. బంగారమువంటి ప్రాయమువచ్చినదానవు; దివ్యమంగళ విగ్రహమవు. కల్యాణాపేక్షఁగలదానవు. శుభమో శుభమో యని కోటలోను బట్టణములోను మహోత్సాహము గాలివలె నెడములేకుండ వ్యాపించియుండఁగాఁ బెండ్లియరఁగుమీఁద భూశయనములా! సావిత్రీవిలాసములో శవకలాపములా! వియ్యంకుని రక్తముతో వేఁడుకవసంతములా!

సర్వ—కాత్యాయనీ! నాకొడలు జలదరించుచున్నది. పోనిమ్మా.

కాత్యా—అలాగేనమ్మా! పోనీయక పట్టుకొనినవారెవ్వరు? నాకుఁగలిగిన పెద్ద పుట్టిమునుక యేమనగా. నిది నీకేమియశుభప్రదమగునో యని—ఆసర్వమంగళాదేవియే,

నీవు సర్వమంగళీప్రదాత్రియగుఁగాక. పురోహితుని భార్యనుగావున నిట్లు దేవులాడు చున్నాను. అమ్మా! మీగుమ్మానికిఁ బచ్చతోరణము గట్టుకొన్నప్పుడేకదా౯ గ్రొత్త పట్టుచీర నేను గట్టుకొనుట—

సర్వ—ఇప్పుడు జరుగుచున్న విజయోత్సవములలో నీకు మాయమ్మగారు మంచి చీరనీయలేదా ?

కాత్యా—ఇఁకముందిచ్చెదరేమో! కాని యీ విజయోత్సవములేమి ? ఈ యుద్యానవనమున నిన్నిదినములనుండి తెఱపిలేని సంతర్పణములేమి ? మంగళవాద్యము లేమి? కవినిర్భాగ్యుల కర్ణామృతశ్లోకములేమి. ఇదివఱకు జరిగించిన రహస్యవధమును గ్రమ్ముకొనక యీసంతపాటి వీరావేశములేమి; పైరాజపుత్రులు విందురేమో యను సంశయ మక్కఱలేదా !

సర్వ—చూడు కాత్యాయనీ! ఆరాజపుత్రుఁడు మరణించెనని కొందఱు చెప్పు దురు. సంఘమరణమును దప్పించుకొని పోటి పాటిపోయెనని కొందఱు చెప్పుదురు. నిజమేది ?

కాత్యా—ఏరాజపుత్రుఁడు? నీ తండ్రిగారి యల్లుఁడేనా?

సర్వ—పరిహాసమేల ?

కాత్యా—అటులైన మీమామగారికొడుకా ? అతఁడు మరణింపలేదు; పాటి పోయినాఁడు.

సర్వ—పాపము. సురక్షితుఁడైయున్నాఁడో_లేఁడో.

కాత్యా—అతనిని మీరు తడకచాటుననుండియైనఁజూచితిరా.

సర్వ—చూడవలయునని చూడలేదుసుమా. యథాలాభముగాఁ జూచుచుండఁగా నదిగో పెండ్లికొడుకని దగ్గఱనున్న వారెవ్వరో చెప్పినారు. ఆరాత్రి వారు కోటలోనికిఁ బ్రవేశించుచుండఁగానే చూచితిని.

కాత్యా—అంతమముం దాతనిసుగుణగణ మనేకపర్యాయములు వినియేయుం టివి. ఇప్పుడు భర్తగారిని జూచుటకూడ సిద్ధించెను.

సర్వ—ఏమియులేనిదే యట్లనుట తప్పుకాదా?

కాత్యా—తప్పేయొప్పే నేనేమిచేయఁగలను. నేనుదెచ్చిపెట్టినదికాదు. మీ తండ్రిగారు పెండ్లివారికివ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. పెండ్లివారు వారి బంధువులకు వ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. ఉండక యెగిరిపోవునాయేమి? రాజపుత్రాస్థానమంతయు వెల్లడియైనది. పేకజువ్వలీవార్తను త్రైలోకమందుఁగూడ వ్యాపింపఁజేసినవి. ఇప్పుడిది జరుగలేదని యెవ్వరు చెప్పగలరు! చెప్పిన నెవ్వరునమ్ముదురు! పెండ్లియైనదనియే జనులం దఱునమ్మకము. కావున దేవరాజుభార్య సర్వమంగళయే యను పేరుమాత్రము తప్పదు. అట్లుకాదని చరిత్రకారుఁడెవ్వఁడైన ముందు వ్రాసినను వాని నవిమర్శుఁడని యందురు. కాక కవియెవ్వఁడైన నాటకమొకదానిని—

సర్వ—కవుల నాటకపు వ్రాతలనుబట్టి చరిత్ర సత్యమెప్పుడు గ్రహించునులే.

కాత్యా—ఏదియెటులైనను నీవింకఁ జిన్నదానవగుటచేత నెఱుఁగవు. లోకము

మిక్కిలి చెడ్డది. ఎంతసేపు జబ్బుమాటలే వ్యాపింపఁజేయును. పెండ్లి యింకఁ గావండఁగనే పెండ్లివారినందఱను జంపినారో, పెండ్లిపూర్తియైనతరువాత గంకణాలమహోత్సవము కూడ నైనతరువాతఁ బెండ్లివారిని జంపినారో కాని ప్రజలు నిందావాక్యమునందు విశ్వాసమెక్కువ. నీవు దేవరాజుతో నగరు పెండ్లియైనదనియు నిన్ను వెంటనే యత్తవారింటికి దీసికొనిపోవుటకు నీమామగారు ప్రయత్నింపఁగా నీతండ్రి వీలులేదని యన్నాఁడనియు నందుపైఁ గలహము పెరిగినదనియు నింతమునిఁగినదనియు మనకు నాల్గుక్రోశముల దూరములోవారు చెప్పుకొనుచున్నట్లు నేను వింటిని.

సర్వ—అయ్యయ్యో! అలాగా?

కౌత్యా—కాదా—రాజులకువచ్చిన పెద్దయల్లరి యిదియేకదా. రాజుగారు తలయెత్తి-నవ్వనుగూడనక్కఱలేదుసుమా-దాసిదానితో మాటలాడగా నుత్తరక్షణమున మందబయటిలో, సంతపాటిలో, దేవాలయములో రాజుగారు పదునలుగురుదాసీల నుంచుకొన్నారనియు, భార్యను వదలివైచినారనియు, రాజ్యము దాసీలకుఁ బంచియిచ్చుట కాలోచించుచున్నారనియు జనులు గుసగుసలు, వెకవెకలు, చోఁ చోఁ చోఁలు. అయినను పురుషులే యదృష్టవంతులమ్మా — పురుషులమర్యాదలోఁ గొంచెము పెంకితనము, సాఁగుడు నున్నది కాని యాఁడుదానిమర్యాదమాత్రము—హరహరా—అంత అసాధ్యవస్తువు ప్రపంచమున మఱియొకటి లేదు. ఉఫ్ మనుసరికి టఫ్. పెండ్లికొడుకని పెండ్లికూఁతురని దేవరాజు నీవు కోటలో నున్నప్పుడు-ఈసంగతి హిమాలయము మొదలు సింహళమువఱకు వ్యాపించినప్పుడు—వెఱ్ఱిదానా! లోకమునకింకఁ దరువాయి యేమి యుండును?

సర్వ—పోనీ, నాకింకఁ బెండ్లియే యక్కఱలేదు.

కౌత్యా—అక్కఱలేకేమి? చంద్రబింబమువంటి దేవరాజు దాటిపోయినప్పుడు మంచిచెడ్డలెఱుఁగని, పేరుప్రతిష్ఠలేని, వ్రేలుచెవుల, చొల్లునోటి డూ డూ బసవన్న దొరప్రక్కలోనికి సిద్ధమైన వినియోగమేమున్నది?

సర్వ—కౌత్యాయనీ! ఆమాటయెందులకుగాని—నీవు దేవరాజును జూచితివా?

కౌత్యా—అతనిని నే నెఱుఁగుదును.

సర్వ—ఎట్లు?

కౌత్యా—అతఁడు నాకొడుకగుటచే.

సర్వ—మఱింత తెలియనిమాటఁ జెప్పినావు.

కౌత్యా—నీకౌతనియందుగల యనురాగ మవ్యాజమని యెఱిఁగియుండుటచే యథార్థమును జెప్పుచున్నాను. అతఁడు పాఱిపోవుచు మాయింటఁ బ్రవేశించినాఁడు. నీకొఱకే యాతనికి నేనభయమిచ్చితిని.

సర్వ — నీవే యభయమిచ్చితివా! నిజముగా నే!! నీభర్త యెఱుఁగునా?

కౌత్యా—ఎఱుఁగును. అతఁడుకూడ దేవరాజునాదరించి యాతిథ్యమిచ్చినాఁడు.

సర్వ—ఈయంశము మాతండ్రిగారికిఁ దెలియునెడల మీకుపద్రవము కలుగదా?

కౌత్యా—కలుగవలసి యుండునెడలఁ గలుగును. నీవు మాయెడల నభిమానము గలదాన వైనచో నట్టి యాపద తొలఁగిపోఁగూడదా—

సర్వ—అయ్యయ్యో! ఇంతకంటెఁ గావలసిన దేమి? నే నేమైన సాహాయ్యము మీకుఁ జేయగలిగియుందునా?

కౌత్యా—చేయగలిగియుండునెడలఁ జేయుదువుగద.

సర్వ—నాకది సంతోషప్రదమే కాదా—కాని మాతండ్రిగా రొకవేళ మిమ్ము వెడలఁగొట్టునెడల మీ రెచ్చటికైనఁ బోవలసివచ్చును గాఁబోలు!

కౌత్యా—పోక తప్పునా.

సర్వ—ఎచ్చటికి?

కౌత్యా—దేవరాజున్న చోటికే పోవలయుననుకొందును. కాని స్వామిగారి యూహ యెట్లుండునో తెలియదు.

సర్వ—దేవరా జెక్కడ నున్నాఁడో నీకుఁ దెలియునా?

కౌత్యా—ఇప్పటివఱకుఁ దెలియదు.

సర్వ—నాతండ్రిగారు చండశాసనుఁడు. ఏమిచేయుదురో! చూడు! అదిగో! మాటలోనే ఆయన సేనాధిపతితో మాటలాడుచు నిటకే వచ్చుచున్నాఁడు కాఁబోలును. మన మోసరిల్లిపోవుదమురా. (ఇద్దఱు నొకప్రక్కనుండి నిష్క్రమింపఁగా సోమనాథేశ్వరుఁడు శ్రీకంఠదాసుఁడు మఱియొకప్రక్కనుండి వెంటనే ప్రవేశింతురు)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! నా కప్పుడే యేల చెప్పకపోయితివి?

శ్రీకం—ఏదీ—ఆసాయంకాలముననేకదా విజయరావు రాజ్యస్థానమునకుఁ దమ యత్యంతావశ్యాజ్ఞ ననుసరించి పోయితిని. అచ్చటి వ్యవహారములు చక్కఁబెట్టుకొని యిప్పుడేకదా వచ్చితిని. ఇప్పుడు చెప్పితిని కాదా.

సోమ—ఎంతతొందరతో నీవు పోవువాఁడవైనను దేవరాజువంటివాఁడు పురోహితునింటిలో నున్నాఁడని నాచెవిని రవంత వేయుటకు నీ కవకాశము లేకుండెనా? నీవు వచ్చుటకు వీలులేకుండినయెడల నెవ్వరిచేనైనను వార్తనంపింపవచ్చునే. వార్తనంపఁదగని యంశమని నీకుఁ దోఁచినయెడలఁ జిన్ని లేఖఁ బంపవచ్చునే. వీనిలో నేదియుఁ జేయకుండఁ దుజ్జున బరుగెత్తితివా—మనకుఁ బ్రబలశత్రుఁడు మన పురోహితనిర్భాగ్యునింటిలో నుండఁగా నింతకంటె ముఖ్యతరమైన రాజవ్యవహారము మఱియేమియున్నది.

శ్రీకం—ప్రభునితో సత్యము మనవిచేయుచున్నాను. అతఁడు దేవరాజను సందేహము నాకుఁ బూర్ణముగా నశించిన హేతువుచే లక్ష్యము చేయలేదు. అందుచే మీతో జెప్పలేదు.

సోమ—పోనీ. చెప్పనివాఁడవు పూరకుండక యిప్పు డెవ్వరడిగినారని చెప్పితివి?

శ్రీకం—ఆ దినచర్యానివేదనము మీకింక బాకీయుండుటచేత నిప్పుడు చెప్పవలసి వచ్చినది.

సోమ—ఓమందబుద్ధీ! ఇప్పుడు చెప్పిన వినియోగమేమి? ఇప్పుడేడ్చిన లాభమేమున్నది? మొత్తుకొనిన వినియోగ మేమున్నది? నేమూలమున నా విజయసంపూర్ణ

తప భంగము కలిగినదికదా. ఇందులకు నీవేల శిక్షాపాత్రుఁడవుకావో చెప్పవలసి యున్నది. అయ్యయ్యో! చేతఁ జిక్కినవాఁడు చేయిదాఁటి పోయినాఁడే. ఇదివఱ కాతనిని మోసపెట్టితిని. కాని యిఁక మోసపెట్టఁగలనా! తిరుగ నాతఁడు నాకెట్లు దొరకును? దొరకకుండునన్నంతకాల మీక్షోభము నొందుచుండవలసినదేనా?

శ్రీకం—క్షమింపవేఁడుచున్నాను. తొందరలో నేనింత యాలోచింపలేదు.

సోమ—క్షమింపుమని యెంతసులభముగాఁ జెప్పినావు. క్షమాపణతోఁ బరిశుద్ధపత్రిక నొందఁదలఁచితివి కాఁబోలు. తిరుగ యుద్ధమగునెడల నీబుద్ధిహీనతచే నారాజ్యమున కెన్నిలక్షలపైకము దండుగ వచ్చునో చూడుము. ఎంతప్రాణహాని తిరుగఁగావలసి యున్నదో చూడుము. నేను క్షమించినను తిరుగ నంతసొమ్ము సమకూర్పవలసిన రైతులు నిన్నువధింతురుగాని క్షమింతురా! యుద్ధములోఁ జావవలసిన యనేక యోధులు బంధుసహితముగ నిన్నేనుఁగుకాలిక్రింద ద్రొక్కింతురు కాని క్షమింతురా? నా గొంతుకకురిత్రాడుబిగిల్చి నన్ను క్షమింపుమని వేఁడుచుంటివా! అయ్యయ్యో! ఇప్పుడా చెప్పితివి. అప్పుడే చెప్పినయెడలఁ బురోహితరాక్షసు నింటిలోనే శివార్చనవు టరుఁగు మీదనే దేవరాజును ముక్కలక్రిందఁ గోసియుందునే. పురోహితునిఁ దలక్రిందుగ వ్రేలాడఁగట్టించి క్రిందమంటలుపెట్టించియుందునే. హా! ఎంతపనిచేసితివి. మూర్ఖా! నాసొమ్మంతయు నాకొంపఁగూల్చితివే. నీవును బురోహితుఁడును గలిసియే దేవరాజు నచ్చట దాచిరేమో! నాకట్టిసందేహమున్నది. నీవేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవు.

శ్రీకం—తొందరపడకుఁడు. అట్లు నేను జేసినవాఁడనై యుండునెడల నీసంగతి మీతో నేల చెప్పియుందును?

సోమ—చెప్పితివి.—అబ్బా—చెప్పితివి. మిగుల గొప్పపనిఁ జేసితివి. నాసొమ్ము చిరకాల మనుభవించినందుల కీమాత్రప్రత్యుపకార మొనర్చితివి. ఈవార్తకై నీపై దేవతలు పుష్పవృష్టిఁగురియవలసినది. ఈసంగతి నేనేల చెప్పియుందునని తిరుగ నన్నుఁ బ్రశ్నింతువా? నీకు వానికిఁ బర్యాప్త మేమిచెడినదో—ఎందులకు మీకు భేదబుద్ధియంకురించినదో—ఈసంగతి యేలాగునైన నాకుఁ దెలియక తప్పదుకదాయని యెంచి నేరమంతయు నాతనిపై మోపుటకు నీవిట్లు చెప్పుచున్నావేమో! నీవు ధారాళబుద్ధిగల వాఁడవైయుండినయెడల నీకీసంగతి తెలిసినతోడనే నీవాతనిని దీసికొని నాయొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చియుందువు. అట్లు నీవు చేయలేదు. ఆ యుపేక్షయే సర్వసందేహములకుఁ దావలమై యున్నది. ఏమిచెప్పెదువు?

శ్రీకం—హరహరా! నేనుజేసిన యుపేక్ష యేదియులేదు. నాపనియేదో నేనాచరించుకొనుచు మీకార్యమునం దలక్ష్యముగ నుండలేదు. మీపనియే చేసితినికాదా.

సోమ—ఊఁ. ఆసంగతి తిరుగ నేలచెప్పెదవు? వదలుపోఁతా! అవిధేయుఁడా! జాగ్రత్త.

శ్రీకం—జాగ్రత్తయనెద రేమి? మీకధికారమున్నది కావున—నేను నేరము జేసినట్లు మీకుఁ దోఁచినది. కావున—శిక్షింపుఁడు. అంతేకాని యూరక నిందావాక్యములేల?

సోమ—ఊరకయా! ఊరకయా! నాశత్రువు నొకబ్రాహ్మణాధమునితోఁ

గుఱ్ఱటచేసి రక్షించినప్పటికి నూరకయే—ఉః. నాశత్రువును మీ మిత్రునిగ భావించి యాతనిని దిరుగ నాపైఁ దండెత్తునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—నారాజ్యమిట్లు విశ్వాస ద్రోహముతో శత్రుపీడాకరమగునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—కృతఘ్నుఁడవై నాగొంతు నీవిట్లు కోసినప్పటి కూరకయే. ఇదియేనీకూరకగాఁ గానబడునప్పుడు నీకుపద్రవముగా దోఁచున దేదీ! నాయాపద నీకుఁ బరమలఘువుగా నున్నదా! నాసొమ్ము నీకు విషమైనది. నీవు రాజద్రోహివి. శిక్షార్హుఁడవు.

శ్రీకం—అందుకొఱకే శిక్షింపుఁడు. ఇంతకాలము సేవించిన నాతత్త్వమును గని పట్టఁజాలని మీయొద్దనింతవఱకున్నందులకు నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముకావలసినది కాదా. నేను మఱియొకసారి చెప్పుచున్నాను. మీరు తప్పుటభిప్రాయము నొందుచున్నారు. నేను బురోహితునితోఁగలసి మీశత్రురక్షణ మొనర్పలేదు. భవానీపాదములతోడు—మీరు నమ్మినసరే; నమ్మకున్న సరే.

సోమ—నేను నీప్రమాణముల నమ్మను. నాయోగ్యతచే నమ్మితినే యనుకో. నాశత్రువున కభయమిచ్చిన బ్రాహ్మణవిశ్వాసఘాతకునికంటె దద్రహస్యమెఱిఁగియుండియు శత్రుమారణ ముపేక్షించిన నీవెట్లు యోగ్యుఁడవు! అంతకంటెదుష్టుఁడవు. దొంగ యని యెఱిఁగియుండి, పట్టుకొనుట కవకాశముండియు నూరకుండిన రక్షకభటుఁడు దొంగకంటె దుష్టుఁడు కాఁడా. నీకు శిక్ష కావలసినదే. భటులారా! రండు.

(ఇద్దఱుభటులు కత్తులతోఁ బ్రవేశింతురు.)

సోమ—భటులారా! ఈతనిఁ జెఱసాలలో నుంపుఁడు; నీతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. దేవరాజును నాకప్పఁజెప్పు భారము నీపై నున్నది. ఇప్పటికైన నిన్ను క్షమింతును. ఆతఁ డెక్కడనున్నాఁడో నీవెఱిఁగియుండినయెడలఁ జెప్పుము. ఆతఁడు నీకాళులపైఁ బడుటచేతనో, తండ్రిచచ్చి యేడ్చుచున్న బాలునిపై నీకు దయగలిగియో యాతనిని నీ వుపేక్షించియుందువు. కాదాచిత్కముగ నట్టికరుణ నీరసహృదయులకు శత్రువులపైఁ గలుగుట యచ్చటచ్చట నుండవచ్చును.

శ్రీకం—నేను నీరసహృదయుఁడనా! ఎన్నియుద్ధములందు నీకు విజయముఁ జేకూర్పలేదు. నీరసహృదయుఁడనా—మొన్న జరిగిన మహాలయకళ్యాణములో రెండు వందల జనమునకుఁ దక్కువగా నేను జంపలేదే! నేను నీరసహృదయుఁడనా? వెనుక చేసిన సేవలన్నియు దిగదుడుచుకొని పోయినవా? దగ్ధమైపోయినవా? అంతంత మహాకార్యములు చేసినప్పుడు బహుమానము లేదేమి? సంతోషపూర్వకమైన శిరఃకంపనమైన లేదేమి? ఇప్పుడుతిట్లా? శిక్షలా? చెఱసాలలా? ఏదో రవ్వంతలోపము కలిగినదనియా? ముందుఁ జెప్పవలసినది వెనుకఁ జెప్పితిననియా? ఏమిసరసుఁడవు! ఏమి యింగితజ్ఞుఁడవు! ఏమిప్రభుఁడవు.

సోమ—చంపెదను. జాగ్రత్త!

శ్రీకం—అంత ప్రయోజకుఁడవగునెడలఁగాని—వలదన్నవారెవ్వరు. చావునకు భయపడినవాఁడనైనయెడల సేనాధిపత్యమేల చేయుచుంటిని. అనేకపర్యాయములు శత్రుకరములఁ జిక్కఁబోయిన నిన్ను ఫిరంగిగుండ్లకుజంకక యేలరక్షించియుంటిని. నేను

చావునకు భయపడినవాఁడనై యుండినయెడల నీవిప్పుడిట్లనుట తటస్థించియుండదే. నేను నిన్నుఁ జంపనక్కఱలేదు. నీవు నన్ను జంపనక్కఱలేదు. సేవకుల శక్తియోగ్యతల నెఱుఁగని నీవంటిప్రభుని సృష్టించినందులకు నిట్టివానియొద్ద నావంటివానిని సేవకునిగాఁ గూర్చినందులకుఁ జేతనైనయెడల బ్రహ్మదేవునిఁ జంపవలసినది. నీవంటివారు నావంటివారెందఱుజచ్చిన లోకమునకు నష్టము! ఇప్పటిబ్రహ్మను జంపినయెడల భవిష్యద్బ్రహ్మ విశ్వాసవంతులైన రాజులను సృష్టించునేమో. భటులారా! ముందునడువుఁడు. నన్నుఁ జెఱసాలలోనికిఁగొనిపోవుఁడు. (శ్రీకంఠదాసుఁడు భటులతో నిష్క్రమించును.)

సోమ — పో. నిర్భాగ్యపు ముండకొడుక — చావు. కారాగృహములోనే చావు. మేమే సమర్థులము. రాజునకుఁ బ్రతిష్ఠఁ దెచ్చుచున్నామనియును, మేమే శౌర్యవంతులము. రాజునకు విజయము చేకూర్చుచున్నామనియును, మేమే వ్యవహారజ్ఞులము. రాజునకు రాజకార్య నిర్వహణ మొనర్చుచున్నామనియును దెగనీలుగు పెద్ద యుద్యోగుల నప్పుడప్పుడు సాగఁదీసి పరాభవించుచుండినయెడలఁగాని మిగిలినవారికి బుద్ధిరాదు. నావలననే పనిజరుగుచున్నదని బానిసవానికైన గనులు నెత్తిమీఁదికి రానీయఁగూడదు. తలతిరుగు డారంభమగుసరికి 'పెడీ'మని బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ బైజారు దీసికొని బజాయింపవలసినదే. రాజతంత్రమున నొకనివలననే యంతపనియు జరుగుచున్నదన్నమాటయేమి? గడియారమునఁ జిన్నమరమేకెంతో పెద్దచక్రము నంతే. చక్రము తిరుగుటకై మరమేకును సర్దవలెను. మరమేకుబిగికై చక్రమును సర్దవలెను. ఆస్థానతంత్రమున ప్రధానుఁ డొక్కటియే; బానిసయు నొక్కటియే. ప్రధానునకు బుద్ధి వచ్చుటకొకప్పుడు బానిసను దన్నవలయును. బానిసకుఁ బుద్ధివచ్చుటకై ప్రధానునొకప్పుడు తన్నవలయును. మొత్తముమీఁద కొఱడా చేతఁబుచ్చుకొన్నగాని వ్యవహారము కఱకుగా నుండదు. కోతిముండకొడుకులు! పక్షప్రాయశ్చిత్తమని, వారప్రాయశ్చిత్తమని, మాసప్రాయశ్చిత్తమని పదేపదే తగిలించుచుండవలెను. రాజు కఠినత వదలినయెడల మాత్రము కార్యమేమియు లేదు. కొండెమాడిన తేలు కుమ్మరిపురుగు. పండ్లూడిన పాము పలుపుత్రాడు. మా యోగ్యతను భటులు యోగ్యతగా భావింతురా! ఊహూ. చేతఁగానితనముగా భావింతురు. మా శాంతిని చచ్చుఁదనముగాఁ భావింతురు. మేము వట్టి మట్టిముద్దలమని యెంచి మాయొఱగులు దిద్దుట కారంభింతురు. మావంకలు సరిచేయఁబూనుదురు. మామాటలకుఁ దమకూఁతలతో రసపుష్టి కలుఁగజేయుటకు మొదలిడుదురు. మానవ్వులను వారే నవ్వుదురు. మే మీయవలసిన యాజ్ఞలను దామే యిచ్చుట కుపక్రమింతురు. మే మూరక నైవేద్యనష్టవిగ్రహములని యెంచి యొకవంకఁ జేయిత్రిప్పి యొకవంకఁ బృష్ఠముద్రిప్ప సాహసింతురు. వీఁపుమీఁద రామరావణ యుద్ధము జరిగింతురు. వేరులేని వృక్షములకు గింజలేని పండు పుట్టించి నోరులేని చిలుకచేతఁ గొఱికింతురు. అబ్బ-అబ్బ ఎవ్వరిని నమ్మఁదగదు. ఎంతసేపు బడితెబాజాచాణక్యనీతి దీనికందదు. దీనికిఁజాలిన రాజనీతిశాస్త్రము మఱియొకటి లేదు. కాకపోయిన నాపురోహితుఁడెక్కడ! నా ప్రబలశత్రుఁడైన దేవరాజును దన యింట దాఁచుటెక్కడ! ఎవఁడురా అక్కడ?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ ! సేనాధిపతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. తిరుగ నేమి సెలవు ?

సోమ—పురోహితు నిట్లుఁ బంపుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—ఈసేనాపతి లేనంతమాత్రమున నిప్పుడువచ్చిన నష్టమేమున్నది. ఆతని స్థానమున మఱియొకని నియమింపవచ్చును. అదెగాక మిగిలినవారింక నలుగురున్నారు కదా—రాజ్యముపోయి, తండ్రిపోయిన దేవరాజు బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరుగ నెంత కాలమునకోగాని యింతటఁ దలయెత్తఁగలఁడా. అప్పటి కైదైన నొక మాయాతంత్రము జతపడక యుండునా.

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

సోమ—(లేచి) ఓమ్ గురుభ్యోనమః—శ్రీపరమగురుభ్యోనమః హె - హె - హె- (వికటముగా నవ్వును)

చంద్ర—(తనలో)

గీ. చుంబనము సేయఁ గిరువంగఁ, ♦ జూచుఁ ద్రాఁచు
చెవులు నిక్కించుఁ దన్నెనం ♦ చినహాయంబు
సాపడఁగనున్న మొసలి ♦ బావ్పముల విడుచుఁ
గొట్టుటకుముందు నవ్వును ♦ గోపనుండు.

ఈపూట నాకు దేవాదేవేషుతప్పదు. కాని_కానున్నది కాకమానునా!

గీ. ధరణిపతియన్న మెట్టులో ♦ తన్ను నట్లె
ప్రభునిబట్టయెట్టిదో చేతి ♦ బడితె యట్లె
కువలయేశుని పెట్టెట్లో ♦ కొట్టునట్లె
అద్ది గ్రహియించి యిది వల ♦ దనుటతగునె!

సోమ—శ్రీమచ్చంద్రశేఖరభగవాత్పాదాచార్యేభ్యోనమః—ఏదీ ఒక్క ఆశీర్వచనపుఁబనస ! శతంజీవే_ఏదీ.

చంద్ర—'శతంజీవే' [అని చదువును]

సోమ—ఎందుకురా శతంజీవే—నేనా, దేవరాజా ? నీగొంతుకగొయ్య. ఆఁ! ఎవఁడురా అక్కడ. (ఇద్దరుభటులు ప్రవేశింతురు) భటులారా ! వానిచెవులు పట్టుకొనుఁడు.

(ఇద్దఱు చెఱియొక చెవి పట్టుకొందురు)

సోమ—తొలగాయించుఁడు. వెనుకకు ముందున కీడ్చుఁడు. అలాగున_అదిగో అలాగున_భటులారా ! వానిచెవుల తమ్మెలముల లాగివేయుఁడు. సీలలు త్రిప్పుటకాదు—చెవులఁ ద్రెంపుఁడు.

చంద్ర—హరహరా—హరహరా (చెవుల సీలలు త్రిప్పి కుండలములుతీసి) బ్రాహ్మణమేధములో సోమయాజివగు నీకా కుండలములు తగినవి! రాజేంద్రా! ధరింపుము— (అని రాజునెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—బ్రాహ్మణమేధ మింకనేది? నిన్నేనఁగు చేతఁ ద్రొక్కింపక మానుదునా. నీమాంసమును ఖండించి నావేఁటకుక్కలకు పెట్టింపనివేళనైనదా—ఏదీ, ఆశ్లోకము—విశ్వాసఘాతుకుని మాంసము కుక్కలైన స్పృశింపవనుశ్లోకము నిజమగునో కాదో చూడక మానుదునా—నీకు నాచేతిలోఁ జావు నిశ్చయము. సేనాధిపతియంత వానికే లెక్కలేదు కాని—

చంద్ర—హరహరా—సేనాధిపతిని జంపించితివా యేమి?

సోమ—శిరఃఖండన మహోత్సవమునకు ముహూర్త ముంచుటకే నిన్ను రప్పించితిని. తారాబలచంద్రబలములు కుదిరినయెడల నీశుభకార్యముకూడఁ బనిలోపని జరిగింపఁ దలంచితిని. నేను వెఱ్ఱిపడితిని గాని నీకు దారామైత్రి కుదురనియెడల మీరిద్దఱు గలిసి కుట్రచేసి దేవరాజున కభయమిచ్చి యేలరక్షించియుందురు! మీయిద్దఱకొక్కముహూర్తము చాలు—భటులారా! యీపాపాత్ములను చెఱియొకటి నీసికొనుఁడు— నేను రమ్మన్నప్పుడు రావచ్చును పొండు.

భటులు—(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న నేరమునకే సేనాపతిని చెఱసాలలో నుంచినయెడల నాతనిని వెంటనే విముక్తునిగాఁ జేయుఁడు.

సోమ—నీకుఁ బ్రధానత్వముకూడ నీయనక్కరలేదేమి? నీవు మంత్రిపదవి నేస్తువు. ఆతఁడు సేనాపతిత్వము వెలిఁగించును—నర్మదా శాణతీర్థములో నాథికలిపి నాకిచ్చి నాసింహాసనముమీఁద దేవరాజును సింగారింతురు. మీరింతవారు కాకపోరు—జోడుగుండ్ల తుపాకితో మిమ్మిద్దఱ నొక్కవ్రేటుతోఁ జంపకుందునా.

చంద్ర—మహాప్రభూ! నన్ను మీబుద్ధికిఁదోచిన చిత్రవిచిత్ర కల్పన ననుసరించి శిక్షింపవచ్చును—కాని సేనాధిపతి నేమియుఁ జేయఁదగదు—దేవరాజు మాయింటికి వచ్చుట యాతఁ డెఱుఁగనే యెఱుఁగఁడు. నే నభయమిచ్చుట అంతకంటె నెఱుఁగడు. ఆతఁడు దేవరాజని మొదట సేనాధిపతి సందేహించినమాట సత్యము—ముమ్మాటికి సత్యము—ఆతఁడు నాబావ యని చెప్పి నే నాతని మోసపెట్టితిని. నేనే రాజద్రోహిని. ఆతఁడు కాఁడు—ఆతనికి శిక్ష తగదు. శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షింపకపోవుటకంటె శిక్షకుఁ దగనివారిని శిక్షించుట రాజ్యకల్లోలమునకుఁ బ్రబలతరకారణము.

సోమ—నీగొంతుక గొయ్య—రాజనీతులు నీవే నాకుఁ జెప్పుచుంటివఁటరా! సోమనాథదేవుని యన్నము దేవరాజుపదమే కాదఁటరా! నీ రాజనీతి, నీబుద్ధి కాలిపోను. ప్రభుద్రోహి—పరాభిమానీ—పశువా—

చంద్ర—అయ్యా! వాక్పారుష్యము కూడదు—అది ప్రభువులకు బొత్తిగాకూడదు.

గీ. మూఁడువైపులందు ♦ మున్నీటి చలువయుఁ
బైన మంచుకొండ ♦ బారుచలువ
గంగతల్లి మొదలు ♦ కావేరివఱకును
నడుమనున్న పుణ్య ♦ నదులచలువ
మట్టిపురుగు మొదలు ♦ మహిపతివఱకొక్క-
పూతతత్త్వమనుచుఁ ♦ బూవునైన
జిదుమఁ బాపమనుచుఁ ♦ జెప్పిన బుద్ధుని
ప్రేమమతపుసుధల ♦ వెల్లిచలువ
అన్యతారణమున ♦ కాత్మ దుర్గతిజూడ
నట్టి యోగి సుద్ద ♦ బొట్టు చలువ
రామతారకమును ♦ బ్రజలెల్లఁ బాడిన
పుట్టతేనె కవిత ♦ పాలుపుచలువ
ఇంతచలువ యుర్వి ♦ యెల్ల వ్యాపించిన
యింతచలువఁగలుగు ♦ నిటనుబుట్టి
అగ్గిపలుకు లెట్టు ♦ లాడెదవక్కటా
సహజమైనప్రేమ ♦ చలువవిడిచి.

సోమ—అబ్బ! అబ్బ! మాకిప్పుడు వేదాంతోపదేశ మొనర్చుచుంటివఁటరా, చండాలుఁడా! నాకడుపుగాల్చిన నీ నెత్తిపైఁ బన్నీరు చల్లుమందువా! నా ప్రక్కను శూలమున బొడిచిన నిన్ను బుగ్గపై ముద్దుపెట్టుకొనుమందువా! మండుచున్న యగ్నిపర్వతమునుండి మలయమారుతము వచ్చునఁటరా!

చంద్ర—కఠినవాక్యములేల! మీ చేత నధికారమున్నది. మహాప్రభూ! నేను రాజద్రోహమొనర్చితిని. అట్లొప్పుకొనుచున్నాను. పరుషవాక్యము రానీయకుండ నన్ను శిక్షింప వేఁడుచున్నాను.

గీ. కత్తిచేత జనునికాయంబు ♦ దెగుఁగాని
నోటిచేత మనసు ♦ తూటుపడును
దారుఘాతమునను ♦ దలభగ్నమగుఁగాని
తిట్టుచేత మనసు ♦ దెగుట నిజము.

సోమ—కృతఘ్నతచే నాత్మను దగులఁబెట్టుకొనిన యధమాధముఁడవే; ఇప్పుడు మనసు దెగునని యేడ్చెదవేమిరా?

చంద్ర—మహారాజా! కృతఘ్నత దోషమని యెఱుఁగకపోలేదు కాని, యాపన్నుఁడగు నతిథికి బ్రాహ్మణవిధి ననుసరించి యిచ్చిన యభయవాక్యమును మీఱుట యంతకంటె దోషమని నేను దేవరాజునెడల నట్లాచరింపవలసి వచ్చెను.

సోమ—అనఁగాఁ గృతఘ్నతకంటె నసత్యకథనము దోషతరమని యట్లొనర్చితివి. ఆమాట స్పష్టముగా నేడువరాదా! అంతేకాదా!

చంద్ర—(సందేహించుచు) ఆ. అంతే.

సోమ—అట్లయిన దేవరాజు నీ బావయని యేల దొంగగడ్డి దింటివి?

చంద్ర—ఆపన్నుఁడగు ద్విజుని రక్షణమున నసత్యమాడవచ్చునని యట్లు చేసితిని.

సోమ—ఎక్కడి కక్కుడవు విశేషసూత్రములు-ఎక్కడికక్కుడవు విఱుపులు-దాసిదానిగృహములో దాఁచుటా! ఎవఁడైనఁ గనిపట్టినచో నీమె మాపినతల్లిగారనిబొంకుటా? దాసిదానినిఁ దల్లి చెల్లెలనెదవేమిరా బ్రాహ్మణ దౌర్భాగ్యుఁడా యని యెవ్వఁడైననడుగ 'వారిజాక్షులం' దసత్యమాడ వచ్చునని వైశేషికసూత్రమును జెప్పుటా! ఇదేనా బ్రాహ్మణత్వము! కల్లు త్రాగఁగూడదని శాసించితివికదా నీవేల త్రాగితివిరా ద్విజపశువా యని యడుగ శక్తిపూజలో నది సమ్మతమేయని సాధించుటా! మాంసమును దినఁగూడదని శాసించితివిగదా మాంసమేల తింటివిరా బాపనపిశాచీయని యడుగ యజ్ఞకార్యములందది విధియని నిర్వచించుటా!

చంద్ర—మహారాజా! అట్టె నోరుచేసికొనక యిఁకఁజాలించు.

సోమ—(లేచి) నేను జాలించుటకాదు. నిన్నుఁ జంపెదను. చావుము చండాలుఁడా! చావుము. (జుట్టుపట్టుకొని కత్తితో నఱుకఁబోవును.)

కాత్యాయని—(పటాక్షేపమున బ్రవేశించి) హా! రాజేంద్రా! నన్నుఁజంపుము నన్నుఁజంపుము. దేవరాజును నాయింటఁజేర్చినది నేను. దేవరాజని తెలియక యాతని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణముచేసియుంటిని. ఈతఁ డప్పటికింకఁ గోటలోనే యుండుటచేత నీ సంగతి నేమియు నెఱుఁగఁడు. తరువాత దెలిసి నన్ను బహుభంగుల దూషించినాఁడు. నీ యెడలఁ గృతఘ్నతజూపుట కెంతమాత్ర మిష్టపడలేదు. తుదకు ఆపన్నుఁడైన యతిథినిఁ బొమ్మన నోరురాక భార్యమాటఁ ద్రోసివైచుటకు మనసురాక, అభయవాక్యమును మీఱలేక యట్లాచరించినాఁడు. దీనికంతకును మూలమును నేను; నన్ను శిక్షింపుఁడు. మహారాజా! ఆతనిని వదలివేయుము.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! హా! ఎంతపనిచేసితివి. నరకలోకమున యమునిచే శిక్షనొందనక్కఱలేకుండ నిక్కడ రాజుచే శిక్షనొందుచుంటినని మహానంద మొందుచున్న నాకుఁ దిరుగ సంతాపమును గలుగఁ జేసితివా?

సోమ—కాత్యాయనీ! ఆఁడుదాని యవకతవకల కన్నిటికిఁ దలయూపు మగవానిని జంపవలసినదే. సాధారణముగా నాఁడుదానికి నీతిలేదు. మగవానికి బుద్ధిలేదు.

కాత్యా—అట్లయిన నిద్దఱనుగూడఁ జంపుము. అహితులను బహిరంగముగాఁ జంపలేక పురోహితదంపతులను స్వయముగాఁ దలారివలెఁ జంపుటకు సిద్ధపడిన మహా

రాజీ దేశమునకుఁ బ్రభుఁడైనప్పుడు దేశాదృష్టమింకఁ జెప్పవలసినదేమి? కాని—ఇంతవఱకు దేవరాజు మాకర్మముజాలక యాదృచ్ఛికముగాఁ దలుపుతీసియుండుటచేత మా యింటఁ బ్రవేశించినందులకేగదా మాకీశిక్ష! సామాన్యనరప్రకృతి ననుసరించి మే మాతనికిచ్చిన యాతిథ్యమునకే కదా మాకీనాఁటి కోఁత! సెబాస్! సెబాస్! నీవు శౌర్యవంతుఁడవేయైనయెడల మేముచేసిన ఈపనికి నీవు శిరఃకంపనమొనర్పవలసినదే! శత్రువు ప్రబలవ్యాధిలో నున్నాఁడని తెలిసి వైద్యవేషము వేసికొని యాతని ప్రాణము కాపాడి యాతనిని దృఢగాత్రసంపన్నునిఁగఁజేసి తరువాత నాతనితోఁ బోరాడిన మహాశూరుల ముందు నీవెట్టివాఁడవో. నిదురబోవుచుండ గొంతు నులిమియో, అన్నములో విసము పెట్టించియో, కూఁతుప్రక్కలోనికాకర్షించి, గుమ్మములో ద్రాఁచుబామును గరపించియో శత్రువులను జంపుటయే మహాపౌరుషమనుకొనుచుంటివి కాఁబోలు. డేగ కన్నెట్టి తెఱచి చూచుసరికి మిగిలిన పక్షులన్నియు ఱెపఱెపలాడి క్రింద బడినట్లు ప్రతాపశాలి పేరు వినుసరికే శత్రువులు చైతన్యముఁ దక్కియుండవలసినదే. దేవరాజు నీ బారి పడకుండ మేము తప్పించినందులకు మా పై నాగ్రహించితివా? లోకమంతయు దేవరాజు పక్షమున జేరి నీపై దాడివెడలినను నీవు చెక్కు చెదఱక యుండవలసినదే. ఆఁడుదాననైన నేను దేవరాజు నెట్లు రక్షింపఁగలను? పురోహిత బ్రాహ్మణుఁడైన యాతఁడాతని కెట్లు సాహాయ్యమాచరింపఁగలఁడు? అట్టిచో మామూలముననే నీవు దేవరాజు స్వాధీనుఁడు కాకపోయెనని తీవఱపడుచుండుట తగునా! నీవు బెదరించుటవలన నీ పక్షిని నేను గొట్టలేకపోయితినని కూఁతును గొట్టువాఁ డేమంతగుణికలవాఁడు. నీవు మాయింటిలో నుంటచేత నాభార్య నాకు స్వాధీనురాలు కాకుండనున్నదని యత్తగారి బోడి తలపై ఱాయివేయునల్లుఁ డేమంతమగవాఁడు!

సోమ—చాలు. ఇఁకఁజాలించు. ఇఁకఁజాలించు. భటులారా! రండు. (ఇద్దఱు భటులు ప్రవేశింతురు) మీరు వీరి నిద్దఱను జెరియొక గోతిలో గొంతువఱకుఁ బూడ్చుఁడు. పూర్తిగాఁ బూడ్చినయెడల వెంటనే చత్తురు. అది నాకిష్టములేదు. గోతులను శీఘ్రముగా ద్రవ్వుఁడు. వీరిని బ్రాతించిగాని నేను కోటలోనికిఁ బోను.

భటుఁడు—గంజవాళ్ళకై త్రవ్విన నిలువుగోతులలో వట్టివి రెండుమూఁడున్నవి.

సోమ—అటులైన మఱింతమంచిది. కానిండు.

కౌత్స్య—రాజా! మాయిద్దఱ నొక్కగోతిలోనే పూడ్చి పుణ్యమును గట్టుకొనుము.

సోమ—అందులకు నాయాక్షేపణలేదు. భటులారా! ఒకగోత నిద్దఱనుంచుఁడు. భటులారా! కాపక్కఱలేదుగాని అయినను మీరీ ప్రక్కలనే కాపుండుట మంచిది.

(భటులు వారిని గోతిలో గొంతువఱకుఁ బూడ్తురు.)

చంద్ర—రాజా! నిర్దోషుఁడైన సేనాధిపతికి మాత్రము శిక్ష తప్పింపుము.

కౌత్స్య—రాజాధమా! బ్రహ్మహత్యాపాపము శీఘ్రముగ నీకుఫలించునుగాక.

సోమ—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—నాథా! పరమదుర్మార్గుఁ డొకపనిఁ జేసినాఁడు. హా! హా! హా!

చంద్ర—అతఁడేమి చేసినాఁడు?

గీ. మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు ♦ ననుటె కాని
యద్ది రాజరాజిచ్చినాఁ ♦ డనుట తగును
మనకు సౌఖ్యము రాజిచ్చు ♦ ననుటె కాని
యద్ది రాజరాజిచ్చినాఁ ♦ డనుట తగును
అశని మేఘుఁడు పడవైచె ♦ ననుటె కాని
వానిపై వారు పడవైచి ♦ దాని నిలను
వర్షమును మేఘుఁడొసఁగు న ♦ న్పలుకె కాని,
వాని పైవాఁడొసంగును ♦ దాని మనకు
మనకు సుఖమును రాజిచ్చు ♦ మాటయైన
నతఁడు సుఖముకై చెడదేవు ♦ లాడు టేల!
మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు ♦ మాటయైనఁ
బ్రభుఁడు మనకంటెఁ గష్టముల్ ♦ పడయ నేల?
ప్రాకృతియె సౌఖ్య దుఃఖకా ♦ రణము వినుమి,
ఈశ్వరుఁడు తత్ఫలము పంచి ♦ యిచ్చువాఁడు,
గాని యీశ్వరు నిందింపఁ ♦ గలుష మగును
మనము మనలనె నిందించు ♦ కొనుట తగును
మనుజపతిని దిట్ట ♦ మఱియింత దోషంబు
మోఁతకూలి యతఁడు ♦ దాతకాఁడు
వెట్టిపనికి నతని ♦ దిట్టుటకూడనా,
ఇకను రాజుమాట ♦ నెత్తవలదు.

కాత్యా—మీరు పురుషులు–బ్రహ్మనిష్ఠాసంపన్నులు–మీరెట్లైన నను దరింతురు–నేనాఁడుదానను–నాగతియేమి? నాకు సుగతిసాధన మేదైన నూపిరి యింక నాడుచుండఁగనే బోధింపరా.

చంద్ర—

గీ. మానవతికి నైన ♦ మగవానికైనను
దర్భశయ్యనైనఁ ♦ దలిరుసెజ్జ,

నైన నెల్లయప్పు ♦ డర్వ్హాసాధనము పం
చాక్షరీజపంబె ♦ యగునుగాదె.

'ఓం-నమశ్శివాయ' యని యనుము.

కాత్యా—ఓం నమశ్శివాయ-ఓం నమశ్శివాయ-ఓం నమశ్శివాయ.

చంద్ర—హర! ఓంహర-హర-మహాదేవశంభూ!' అని ఊపిరి బాగుగానున్నంత సేపు గట్టిగా నప్పుడప్పు డఱచి లోనఁ బంచాక్షరిని నిశ్చలముగ జపించుకొనుము.

కాత్యా—హర! ఓం-హర-హర-మహాదేవశంభూ—

చంద్ర—హర-ఓం-హర-హర-మహాదేవశంభూ—ఇఁక మాటలాడక జపము చేసికొనుము.

కాత్యా—నాకు గొంతు బిగిసికొని పోవుచున్నట్లున్నది. భయమువైచుచున్నది.

చంద్ర—నను జంపు. నన్ను జంపుమని రాజుతో మొట్టమొదట ధైర్యమున దీవరించితివే-ఇప్పుడు భయమేల ?

కాత్యా—అప్పుడు నాకేమో యావేశము వచ్చినట్లయ్యెను. అదిగాక స్త్రీని జంపఁడనుకొంటిని. నాథా! ఇఁకనేమిగతి. ఎంతో ఘనతతో బ్రదికి యిప్పుడింత నీచముగాఁ జావవలసినదేనా.

చంద్ర—హెచ్చుతగ్గు లనుకొనినవి బ్రతుకులో కాని చావులోలేవు.

గీ. పండుటాకు చెట్టు ♦ నుండి రాలుటలోను
బైనినుండి చుక్క ♦ పడుటలోను
గలుగుభేదమేమి ♦ కాలచక్రావేగ
మునను జారువన్ని ♦ ముందు వెనుక.

చంద్ర—కాత్యాయని! అత్యంతస్వల్పమగు కాలము శుష్కసందేహములతో వృథపోనీయక మృతికి సర్వసన్నద్ధురాలవై యుండుము. మనుజున కింతకంటె మంచి సమయము లేదనుమా!

కాత్యా—నాకు మతిలేదు. మీరెక్కడకుఁ బోవుదురో నన్నుగూడ నక్కడకుఁ దీసికొనిపొండు-నేనుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా మీ ధర్మపత్నిని. మహాత్మా! ఇక్కడ నొక్క గోతిలోనున్న ట్లే యెక్కడనో అక్కడగూడ నొకచోటనుండునట్లు చేయుఁడు.

చంద్ర—అబ్బ-పోనిమ్ము-మాటలాడకుండ నుండలేవా?

కాత్యా—నేనుండలేను-తలయటుపెట్టకుండా నావంక పెట్టుఁడు (ఏడ్చును.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! ఏడువకుము-వచ్చుచున్నాను.

కాత్యా—నాథా! ఎవ్వరో మనల రక్షించుటకు కాఁబోలు వచ్చుచున్నారు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—అమ్మా! స్వామిగారు, మీరు నెట్లున్నారో చూచి మీకుఁ జేతనైన సాయమును జేయుమని మాయమ్మ సర్వమంగళమ్మగారు నన్నుఁ బంపినారు.

కాత్యా—భగవంతుఁ డామెకు మేలొసంగుఁగాక! నీ వొక్కతెవే వచ్చితివి గదా, మాకెట్టిసాయముఁ జేయ గలవు? కాని ఆప్రక్కను భటులు లేరా?

పద్మి—వారు దూరమున నిద్రించుచున్నారు.

కాత్యా—ఇప్పుడేకాదా-అప్పుడే నిద్రించుచున్నారా?

పద్మి—విందులలోఁ జెడఁద్రాగిన ముండకొడుకులకు నిద్రగాక మతేమున్నది? అమ్మా! మిమ్ముఁ జెట్టకు విఱిచికట్టినారని తెలిసి బంధములు గోయుటకు కత్తినిచ్చి యామె నన్నుఁ బంపినది. తిరుగఁ బోయి యామెతోఁ జెప్పి తగిన సహాయులను దీసికొని వత్తును. భయపడవలదు. ఒక్కపరుగున వత్తును. (పోవును)

కాత్యా—నాథా! బ్రతుకఁగలమని తోఁచుచున్నది. ఇదిగో మీరింతసేపటి నుండియు మాటలాడలేదేమి? మతేమియుఁ దొందరలేదుకద.

చంద్ర—తొందర లేదు.

(నేపథ్యమున) తొందరలేదు—తొందరలేదు—పరుగెత్తకు—మేము నీకు హాని చేయము.

(మఱియొక కంఠరవమున) అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో! (కేకలు)

కాత్యా—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! అదేమి?

(భీమన్న, భైరవన్న, కేశవన్న, శత్రుంజయుఁడు, పద్మినియుఁ బ్రవేశింతురు.)

భైర—నేనుఁ గవిని. రసగ్రహణములో నాయంతవాఁడు లేఁడు. అందఱికంటె మొదటిముద్దు నాది. షోడశమహారాజులు పెట్టుకొన్న ముద్దులకంటె నొక్కకవి పెట్టుకున్న ముద్దున్నదే అది నిక్షేపతత్త్వసామంతము.

భీమ—నిక్షేపతత్త్వసామంతమేమి, నీ మొగము! అర్థములేనిమాట—

భైర—(అప) అర్థము చూచినయెడలఁ గవిత్వము చెప్పినావే—

కేశ—(అప) భైరవన్నా! ఉండు-మనము వచ్చినపని యేదో చూచుకొనవలయునుగాని లేనిపోని గొడవలలో దిగఁగూడదు. మనదొర యెంత చండశాసనుఁడో యెఱుఁగుదువుకద.

శత్రు—(అప) ఎంతచండశాసనుఁడు గానియెడల నేను గల్లు మానివేయుదునా! జలగ రక్తముపీల్చుట మానెనని వినియుంటివా?

భీమ—(అప) ఆఁడుదానితగవులలో బడినయెడల నందఱ మిక్కడ జచ్చిన వారమే. కావున మనపనితప్ప మన కింకొకటి తగదు. అమ్మా! ఈయూరఁ బురోహితుఁ డెవరు?

పద్మిని—ఆయనతో మీకేమిపనియున్నది?

భైర—కవిగారికి గర్భాదాన ముహూర్తము పెట్టవలయునుగాదా?

పద్మి—ఆయన చంద్రశేఖరస్వామిగారు.

భీమ—ఆయనకొక భార్యయున్నదా?

పద్మి—ఆమెపేరు కాత్యాయని.

భీమ—సరేకాని వారిల్లెక్కడ?

పద్మి—దోచుకొందురారేమి?

భీమ—ఉఁహు—వారితోఁ బనియున్నది. ఇదివఱకు విన్నవైఖరిననుసరించి వారి యింటికి వెళ్ళియుంటిమి. ఇంటికిఁ దాళము వైచియున్నది. వారిద్ద ఱెచ్చటనున్నారో చెప్పినయెడల నీక్షేమైన నిశ్చేదము.

పద్మి—వారిని మీరు హింసింపమని ప్రమాణముచేసినయెడలను, నన్ను బాధింపకుండ వదలివైచునెడలను, వారిని మీకుఁ గనఁబఱతును. వారు మీసాహాయ్యమును గోరఁదగినస్థితిలో నున్నారు.

భీమ—కాళికమ్మ పాదాలతోడు. ఆయన కాళుల నెత్తినిబెట్టుకొందుము. నిన్ను వదలిపెట్టుదుము.

పద్మి—అటులైన రండు. (వారు చంద్రశేఖరస్వామియొద్దకుఁ బోవుదురు.)

పద్మి—అదిగో చూడుఁడు. రాజశిక్షితులై వారిట్లున్నారు. ఇప్పటివఱకు బ్రదికియున్నారు.

భీమ—చూచెదవేమిరా? మన్ను తీసివేయుము. చేతులతో లాగివేయుము.

శత్రుం—ఇక్కడ బడితె లున్నవి. వంటకఱ్ఱలుకొఁబోలురా—త్రవ్వరా.

కేశ—కానీ-కానీ-త్వరగా-త్వరగా.

(చంద్రశేఖరస్వామిని దొంగలు పైకిఁదీయుదురు. కాత్యాయనిని బద్మినితీయును.)

భైర—చంద్రశేఖరస్వామిగారు! దండాలు. కాత్యాయనమ్మగారు! దండాలు. పద్మినీ సెవింకఁబొమ్ము.

పద్మి—(అప) వీరు మీకపకృతిచేయరు; భయములేదు. నేనుబోయి మాయమ్మగారితో నేమి చెప్పుదును?

కాత్యా—(రహస్యముగఁ పద్మినితో) మీదయకు సంతసించితిననియు, దైవకటాక్షమున్న ముందు గలసికొందుమనియుఁ జెప్పుము. చూడుపద్మినీ నీవు సర్వమంగళమ్మకుఁ బ్రియదాసివికావున నంతవారమై మేమేమైన లేఖవ్రాయునెడల నది నీకు ముందుగాఁ బంపుదుము. నీవామెకుఁ గనఁబఱచి యామెజాబును నాకుఁబంపుచుండవలెను. నీమాధ్యస్థ్యమున మాసఖ్యమింక నభివృద్ధినిఁబొందుఁగాక.

పద్మి—అట్లే. పోయెదను స్వామిగారూ!

భైర—(అప) నక్షత్రేము తిరిగిరామండ, నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొందునో లేదో నాతమాషా. (పద్మిని నిష్క్రమించును)

చంద్ర—నాయనలారా! మీరెవ్వరు?

భీమ—ఎవ్వరైననేమి ? మీ మిత్రులము.

చంద్ర—మీరుచేసినయుపకారమే యీసంగతి చెప్పుచున్నది. మేము మీకుఁ బ్రత్యుపకార మెట్లుచేయవలసినదో చెప్పునెడల నట్లు చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

భీమ—మీరు మేము చెప్పినట్లు మాతో వచ్చుటయే మాకుఁ బ్రత్యుపకారము.

చంద్ర—మీతో మేమేల రావలయును ?

భీమ—మారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించుటచే వచ్చినాము.

చంద్ర—మీరాజుగారెవ్వరు ?

భీమ—ఆసంగతులేమియుఁ జెప్పవీలులేదు. నడువుఁడు.

కాత్యా—(అప) నాథా! సందేహమక్కఱలేదు. వీరెట్టివారైనను మనయెడల మంచివారు. ఈరాజునొద్ద మనమింక నుండువారము కాముగదా !

చంద్ర—మేమురానియెడల మీరేమి చేసెదరు ?

భీమ—బలత్కారముదక్క నంతకంటె నేమున్నది ?

చంద్ర—ఎటులైన మమ్ము దీసికొని వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొనినారా?

భీమ—మానిశ్చయ మెంతబాబూ; మాప్రభువుగారి యాజ్ఞయది.

కాత్యా—(తనలో) వీరిప్రభువుదేవరాజై యుండుట కవకాశము కనఁబడదు. ఆతనిరాజ్యముకూడ యీరాజునకు స్వాధీనమైనట్లు తెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా ! మీప్రభువులెవరో చెప్పకున్నను మీరాజుదేశ మేదియో చెప్పెదవా ?

భీమ—అమ్మా! క్షమింపుము; త్వరగరండు.

చంద్ర—సరే నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాము. (తనలో) హరహరా—ఏమిది? కొలది దినముల క్రిందటివఱ కెట్టిచిక్కులు లేకుండనే-ఉన్నదేదియోఁ దినుచు నెవరికిని హానికొరక యసత్యమునకుఁ బోవక ప్రచ్ఛన్నముగ నొక పంచను గాలక్షేపముఁ జేయుచుంటినే. ఎన్నిమార్పులెంతలో వచ్చినవి. ఇవియన్నియు నేనే దెచ్చుకొన్నవా—నా యిష్టమే కనఁబడదే. నాబుద్ధికి బనియే కనఁబడదే. దేవరాజును నాయింటికి రమ్మంటినా ! అతనిని జేర్చుమని నాభార్యతో మాటయైననంటినా. లేదే. ఆతఁడేల రావలయును! వచ్చినాఁడు. ఆతనిని నాభార్యయేల చేర్పవలెను! ఆతనిని వదలుకొనవలయునని మొదటినుండియు దేవులాడితినే! ఎంతయో పట్టుపట్టితినే. ఏదీ-నాబుద్ధి యక్కడ నేమిపనిచేయఁగలిగినది ? ఆతనికొఱ కసత్యమాడితినే! కులభ్రష్టతనొందితినే-ఇంతకంటె మహాపతన మున్నదా. ఇన్నియేండ్లవాఁడనైన నేను బుద్ధిపూర్వకముగనే యిట్లు పతితుఁడనైతినా. ఏవిషయభాగము నపేక్షించి నేనిట్లయితిని. ఇచ్చటఁగూడ భగవంతుఁ డిచ్చిన బుద్ధికి వినియోగములేకపోయెనే. కులదేవతగానుండవలసిన నన్ను రాజు గోతిలోఁ బూడ్చిపెట్టించెనే. పోనీ. బాగుగానేజరిగినది. ఆగోఁతిలోనే ప్రాణములు విడువవలయునని దృఢనిశ్చయుండనై యుండఁగా యిట్లగుటయేల? నాయూహయేమి-తుదకుజరిగినదేమి ? పోనీ. గోఁతినుండివిముక్తియైనవెంటనే యిఁక రాజనుశబ్దమైన నుచ్చరింపకుండ వారు కాశీక్షేత్రమునకుఁబోయి యక్కడఁ బ్రాణములు విడువ బలిష్ఠ

సంకల్పమును బూనియుంటినే. ఏదీ_అట్లు చేయఁగలిగితినా. ఈబుద్ధియుండి నాకేమి పనిచేయుచున్నది. పాపాత్ముఁడనైన నేనెక్కడ. వారణాసియెక్కడ; ఏకొండగుహలోనో ప్రచ్ఛన్నముగ హరనామస్మరణ మొనర్చుకొనుచుఁ గాలక్షేపమైనఁ జేయకుండ యిప్పుడు వీరితోఁ దగుదునమ్మాయని ప్రయాణమా! ఎక్కడకు? దొంగలరాజ్యమునకుఁ గాఁబోలు. ఎందులకు_వారిప్రభువును సేవించుటకు. ఏమీయీపాపము—హరహరా! పనిచేయని యీబుద్ధిని నరులకేలప్రసాదించితివి. వారిని బాధించుటకై యిచ్చినట్లా_సుఖపెట్టుటకై యిచ్చినట్లా_కొడిగట్టి కునుకుచున్న యీచచ్చు దీపము లేకుండినయెడల గాఢాంధకారములో మొుఁడితోపుక్రిందఁ ద్రోసికొనిపోయి యుందుమేమో! ఎత్తుపల్లముగాను, పల్లము లెత్తుగాను, నడ్డముగానున్నది బయలుగాను, బయలుగానున్నది యడ్డముగాను గనబఱచుచు నీ భాగ్యములో సర్వదా గాలికి చెదరుచున్న యీకొరవిదయ్యపు వెలుతురుచే గాలిలోఁబడువరకుఁ దెలియకున్నదే. బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున టంగుమని చెట్టుకొమ్మయో కొండయంచో తగులువఱకుఁ దెలియకున్నదే. హరహరా! ఈప్రపంచపదార్థస్థితిని దెలిసికొనుటకే యక్కఱకురాని యీమసకమెల్లకంటితో నిన్నుఁ గూడఁ జూడవలసినదనియేనా నీయభిప్రాయము ?

భీమ—అయ్యా! ,రాకేను? మాకాలస్యమగుచున్నది. దగ్గఱదారియైనను జాల దూరమగుచున్నది.

చంద్ర—నీ వీడ్చుకొనిపోవుచుండఁగా రాకపోవుట యేల ?

గీ. ఇతని నతఁడీడ్చు వేఱొకఁ ♦ డతనినీడ్చు
అంద ఱందఱనీడ్చు ♦ కయ్యంబె జగతి
అందఱు స్వతంత్రరాజు లూ ♦ హములయందు
బానిసలకంటె బానిసల్ ♦ పనులయందు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురాంతఃపుర బహిఃప్రదేశము.

ప్రవేశము—భైరవన్న-(పూర్వము దేవరాజు తప్పించుకొని వచ్చిన పారాజవాను దుస్తులతో డవాలితో పద్మిని.)

పద్మిని—నీ వెవఁడవు?

భైర—రాజభటుఁడనని దుస్తులు చెప్పుచున్నవి; ఇదిగో డవాలి చెప్పుచున్నది.

పద్మి—అసంగతి నెఱుఁగకపోలేదు. నాతో నేమిపనియుండి నగరులోనికి వార్త నంపితివి?

భైర—నీతో పనిలేనివారుందురా! కోటతో సంబంధ మున్నవారికి దానితోఁ బని లేకుండఁ దప్పునా?

పద్మి—చాలు. అధికప్రసంగ మేల! నాతో నేమిపనియున్నదో వేగముగాఁ జెప్పుము.

భైర—చెప్పుటకై వచ్చి మానివేయనుగాని, నా మొగమువంక బాగుగాఁ జూచి మఱిమాటలాడుము.

పద్మి—భటుఁడవైన నీవంక బాగుగాఁ జూడవలయునా?

భైర—ప్రధానుఁడుగారివంకఁ జూడవచ్చునుగాఁబోలు — ఆయనమాత్రము నాకంటె నెక్కువ? కూటికిఁ దక్కువైనంతమాత్రమునఁ గులములోఁ దక్కువయనుకొంటివా? మనుష్యునకుఁ గావలసినది సరసతకాని చచ్చుసొమ్మా? నీవు దాసివి, నేను బానిసవాఁడను. బ్రహ్మ నీకు నాకుఁ గుదిర్చినాఁడుగాని, ప్రధానునికి నీకుఁ గుదిర్చినాఁడా? ప్రధానత్వ మెప్పుడో యొకప్పు డూఁడునదిగాని, నా బానిసతనము పరమపదించువరకు నిలిచియుండునదికాదా!

పద్మి—ఛీ. ఒడలు తెలిసికొని మఱిమాటలాడుము.

భైర—ఒడలు తెలియకపోవుట నీకా నాకా? ఒడలు తెలియకుండ మాటలాడుటయే తప్పైనప్పు డొడలు తెలియక చేష్టలొనర్చుట తప్పుకాదు కాఁబోలు. అందులోఁ రాజద్రోహపుఁజేష్టలు.

పద్మి—(అదరిపడి) ఆఁ-ఆఁ-అట్లనెదవేల?

భైర—అనకపోవుటయేమి? విజయోత్సవములలోఁ గడపటిరాత్రియందుఁ బురోహితుని, వాని భార్యను గోఁతినుండి—

పద్మి—(కెవ్వుమని కేకవైచి) అ-అ.

భైర—నలువుర దొంగముండకొడుకులచే నూడలాగించుట రాజద్రోహము కాదు కాఁబోలు.

పద్మి—ఆ-ఆ. నిన్నిట్లు దొంగమాటలాడుమని యెవ్వరుచెప్పినారు? నాపై దొంగనేరములు కల్పింపుమని యెవరు బోధించినారు? ఇది చిన్నమ్మగారితోఁ జెప్పక మానుదునా; జాగ్రత్త.

భైర—తొందరపడకు. చిన్నమ్మగారి తక్కువయేమి? చిన్నమ్మగారు తలఁగదలుపకపోయినయెడల పెద్దదాసమ్మగారు కాలుగదుపునా. ఉండు-మఱియొకసంగతి-క్షమింపవలయును. నేను దప్పుచెప్పితిని. కాత్యాయనమ్మను బైకీడ్చినది నీవుకాని దొంగలలోవాఁడుకాఁడు.

పద్మిని—(తనలో) అమ్మయ్యో! కొంపమునిఁగిపోయినదికదా. (ప్రకాశముగా) నీవేమి, కంటితోఁ జూచినట్లే మాట్లాడుచుంటివే!

భైర—చూడలేదామఱి; ప్రక్కలనున్న యిద్దఱు పారాజవానులలో నేను మేలుకొని యుండలేదా?

పద్మి—సరే. ఏదో యొకటి కల్పించినావు. నీబుద్ధికి సంతసించితిని. నీకేమైన బారితోషిక మిప్పించెదనుగాని యీవార్త నింతటితో సంహరించెదవా వ్యాప్తిఁ జేయుదువా?

భై—పారితోషికమనఁగాఁ బైసయైనయెడల నాకక్కఱలేదు. అదిగాక నీవీయవలయునుగాని మఱియొకరిచే నిప్పింపనక్కఱలేదు.

పద్మి—ఇంతటితో నిది యడఁగిపోవునుగద.

భైర—ఒక్కముద్దుతో నంతయు నిర్మూలమగును. ఒకటి_ఏదీ.

పద్మి—అబ్బే-కోటలో ముద్దు పెట్టుకోఁగూడదు.

భైర—అట్లు ధర్మశాస్త్ర మున్నదా! కవిసమయమున్నదా!

పద్మి—అవి లేకపోవచ్చునుగాని, అట్టి యాచారముమాత్రము లేదు.

భైర—నక్షత్రము తిరిగి రాకుండ నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొందునని నేను నాఁటిరాత్రి శపథము చేసితిని జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—ఆ-ఆ_నీవెవఁడవు?

భైర—నేను భైరవన్నకవిని. ఆనల్వురు దొంగలలో నేనొకఁడను.

పద్మి—అయ్యయ్యో! ఘోరాజవానుచేత ముద్దు పెట్టుకొనఁబడుటకుఁ గోరఁబడి నందులకే యేడ్చుచుండగా పైగఁ బచ్చిదొంగవుకూడనా-నిగొంతుక గోయ-ఒడలుజలద రించుచున్నదిరా.

ఖైర—ఆజలదరించుటే సంచారిభావము.

పద్మి—నీసంచారిభావము చట్టుబండలైనట్లే యున్నది.

ఖైర—కాని యొకముద్దు.

పద్మి—ఇప్పుడుకాదు-తరువాత నింటికి వత్తువుకానిలే-చూడు-రహస్యము బయ లైనదేమో యని నాగుండెలు తల్లడిల్లిపోయినవినుమా-కాని, నీవు మాయాస్థానపుభటుని దుస్తును ఆపేరు ఆపేరుగల డవాలియు నెక్కడినుండి వచ్చినవి?

ఖైర—భగవంతుఁ డిచ్చినాఁడు. (తనలో) ఈయూరి వెలుపలనున్న పెద్ద మఱ్ఱి చెట్టుక్రిందఁ దూర్పువైపుగాఁ ద్రవ్వి యీదుస్తును డవాలిని దీసికొనుమని మాదొర సెల విచ్చినాఁడు_ఆతఁడు వాని నక్కడ నెందులకు ప్రాతిపెట్టెనో తెలియదు.

పద్మి—ఇప్పుడు నీవిటకు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి?

ఖైర—పురోహితునిభార్య నీకొక యుత్తరమిచ్చినది. ఒక చిన్నపెట్టె నిచిన్నది. ఇదిగో తీసికొనుము. (ఇచ్చును.)

పద్మి—సంతోషమే-నే నిఁక నాలసింపఁగూడదు. లోనికిఁ బోవలెను—నీవు తిరుగ నెప్పుడు వచ్చెదవు?

ఖైర—నీయష్టము.

పద్మి—నేను వచ్చువఱకు నీవు కోటముందే యుండుము.

ఖైర— సరే. (నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(పరిక్రమించి) లోనికిఁ బోవుదును.

[వెనుకఁ దెరయెత్తగ నంతఃపురము—సర్వమంగళ కూర్చుండి ప్రవేశించును.]

సర్వ—పద్మినీ! నీకొఱకు వచ్చినవా రెవరు?

పద్మి—ఈలేఖయు, నీపెట్టెయుఁ దెచ్చినవారే. (సర్వమంగళ కిచ్చును.)

సర్వ—ఈయుత్తరముపై నీపేరున్నదే!

పద్మి—పేరు నాదేకాని, వ్యవహారమంతయు మీదైయుండును.

సర్వ—అటులైనఁ జింపనా?

పద్మి—అభ్యంతరమేమి?

సర్వ—(అట్లుచేసి తాను జదువుకొనుట నభినయించును.)

పద్మి—ఇదుగోనమ్మా-ఉత్తరమునుండి జారిన దీపెట్టెతాళము కాఁబోలు.

సర్వ—ఔను. ఆపెట్టె తెఱువుము.

పద్మి—(అట్లుచేసి దానిలోనున్న ముత్యాలహారమును దీయును.) ఇదిగోనమ్మా-ముత్యాలహారము.

సర్వ—అబ్బా ! ఎంతపెద్దముత్యములు !

పద్మి—మాయముత్తెములుకావు కాంబోలు ! అమ్మా ! అద్దముతెచ్చెదను. మెడలో నుంచుకొనుడు.

సర్వ—అక్కఱలే దట్లేయుంచుము. కాని-పద్మినీ ! ఉచ్చు గొంతునకు దిన దినము బిగియుచున్న ట్లగపడుచున్నది. నీ నిజమైన యభిప్రాయము స్పష్టముగా నొక్కసారైనను జెప్పలేదు. నాకావైపున దృష్టిపోతినదికదాయని యెంచి నీవు నా తలపులకు వెనుక యంగుచేయవలదు. సాధారణముగా దాసు లమ్మగారికిఁ బ్రతిధ్వనులుగనుందురు. నేను మఱియెవ్వరితోడను విచారింపదగిన యంశముకాదు. దైవముఖమునుజూచి చెప్పవలెను. ఏదోయొకటి శీఘ్రముగఁ దెంపుఁజేసి కొనినఁగాని మిగుల బాధగానున్నది.

పద్మి—అమ్మా ! ఎవ్వరుచెప్పుట కేమున్నది ? మీకాదేవరాజుపైనున్న వలపును బట్టి చూచుకొనవలసినదే కాని—

సర్వ—వలపున్నదనియే నిశ్చయపఱుపుము. మాకుఁ బరమశత్రుఁడైన యాతనిని నేను బెండ్లాడుటఁ దల్లిదండ్రుల శిరచ్ఛేదమువంటిదగునా కాదా ! వారికిఁ బుట్టి వారి నంత బాధపెట్టిన నాబ్రతుకేల కాల్పనా ! లోకమేమందురో చూడవలయునుగాదా !

పద్మి—ఔనమ్మా ! తల్లిదండ్రుల పరాభవమునుగూర్చి ముఖ్యముగాఁ జూడఁదగినదే! అమ్మా! చిన్నదానవు; లోకమును గురించి మాత్రమాలోచింప నక్కఱలేదా!

సర్వ—అటులైన నీఁకముందు ప్రయత్నము మానుకొనుటయే మంచిదికాదా !

పద్మి—ఏమో ! అలాగే కనఁబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—అటులైన మఱి-ఊఁ-నాకు వివాహమే యక్కఱలేదనఁగా నీ కెవఁడో నిర్భాగ్యుముండకొడుకు వచ్చునని కాత్యాయనమ్మ బెదరించినదే ! అది యింతకంటెఁ జిక్కేమో ?

పద్మి—చిక్కన్న చిక్కు ! అమ్మా ! నిక్షేపమువంటివాఁడే కాని నిర్భాగ్యుపుముండకొడుకు మాత్రము వలదమ్మా ! నూరేండ్లు బ్రతుకవలసిన బ్రతుకమ్మా! చేతవాతగాని పెద్దమ్మవారు దాపురించిన యెడల నీకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఆఁడుదాని బ్రతుకు మగవానికోసరమా ! మఱి యొకందులకా ! అందులోఁ జిదిపి దీపముఁ బెట్టఁదగిన కాంతిఁగలదానవు.

సర్వ—అటులైన దేవరాజును జేసికోవలసినట్లే కనఁబడుచున్నదే ?

పద్మి—సందేహమేమి ? అట్లే నాకును గనఁబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—చూడు పద్మినీ ! మనశక్తులెంత ! మనబుద్ధులెంత ! భగవంతుఁడేలాగున యోజించెనో యాలాగుననే జరుగును. ఊరక యీ త్రోవ్కులాటలేల ? తటస్థముగా నోరుమూసికొని యూరకుండిన యెడల బాగుగానుండునేమో ?

పద్మి—అది సర్వోత్తమమైన మార్గమేనమ్మా !

సర్వ—సర్వోత్తమమైనమార్గమే. మాటలలోనే—కౌని—యంతనిర్లిప్తతగా నాచరణలోనుండ వశమా ? కాషాయధరులు సహితము కడుపాత్రమున దేవులాడుచుందురు గాని యూరకుందురా ? అట్టిచో సంసారిణులమైన మనము—

పద్మి—అందులోఁ బరమసుకుమారివైన నీవు నేనెఱుఁగుదునమ్మా నీవాలాగున నుండలేవమ్మా! దానిపై-అయ్యో-పందెపుగుఱ్ఱమువంటి ప్రాయము వచ్చినది. అది యూరకుండనిచ్చునా! అమ్మా! అదిగాక పెండ్లిపీటలమీఁదవఱకు వచ్చినవ్యాపారములో కష్టమమ్మా! అనుభవించుదానికిఁదప్ప నెవ్వరికిఁ దెలియదమ్మా! నా మాట నేను జెప్పుచున్నాను. నాలుగుమాసములనుండి గడపద్రొక్కిన గాడిదెకొడుకు గనఁబడఁడమ్మా! వారందఱ కేపెద్దపాముకఱచినదో నేనేమి విసము పెట్టితినో నెల కొక్కమారైన నా మొగానఁ గాసంత నిప్పుపెట్టకపోయినప్పు డేలాగమ్మా!

సర్వ—చూడు పద్మినీ! భగవంతుని తరువాత భగవంతుఁడంతవారు తండ్రిగారున్నారుకదా! ఈ బాధ్యత సర్వము నాయనపైఁ బడవైచినయెడల బాగుగా నుండునేమో? ఆయనయే తగిన సంబంధము నాలోచించి కళ్యాణము చేయును.

పద్మి—అది లోకములోనున్న యాచారమేనమ్మా! దానికి విరోధముగా నడచుటమాత్ర మేమంత మంచిపని! ఒక్కగానొక్కకూఁతురు; ఆయన మహారాజు. నీకీ చింతయెందులకు? నీకుఁ దగిన వరునిఁ దీసికొనిరాలేకుండునా! తలిదండ్రులు గలవానిని, జిన్నవానిని, రూపవంతుని, శౌర్యవంతుని, భార్యయం దనురాగము కలవానిని, నెవనినైన మహావైభవముతో, దాసదాసీజనముతో నింటికిఁ బిలిపించి సీతాకళ్యాణమువలెఁ జేయకుండునా?

సర్వ—కౌని, యక్కడనేయున్నది గొప్పచిక్కు. వెనుకటి పెండ్లివానివలెనే యీ పెండ్లివారినిగూడ గొంతులు గోయించునేమో యని యెవ్వఁడును రాఁడేమో!

పద్మి—ఆమాటమాత్రము నిజమమ్మా! ప్రాణమన్న ప్రాకులాడనివా రెవ్వరుందురమ్మా! అందులో నిండుప్రాణాలను మందలక్రిందఁబెట్టి—

సర్వ—ఆదేమిమాటలే; శత్రువులను ముద్దుపెట్టుకొందురా యేమి? సమయము వచ్చినప్పుడు శత్రుమారణము చేయనివా రెవరులే.

పద్మి—నాకు వచ్చినమాట చెప్పినావు మా అమ్మా! నాయనుభవములో నున్న మాటను చెప్పినావు మాతల్లీ!

సర్వ—పద్మినీ! నే నేమాటయంటినో నీ వామాటను జెప్పుచున్నావు.

పద్మి—మీ యన్న మింతకాలమునుండి తినుచు వ్యతిరేకపుమాట నెట్లు చెప్పఁగలను.

సర్వ—పోనీ! ఈయుత్తరమును విను!

"శిష్యురాలికి సకలశుభప్రాప్తియగుఁగాక"

పద్మి—అమ్మా! కాత్యాయనమ్మ వ్రాసినదేకదా?

సర్వ—ఔను. (చదువును) నీకటాక్షమున నిప్పటివఱకు బ్రదికియుంటిమి. సర్వదా యనుగ్రహ ముంచవలెను. మరల మనము కలిసికొనుభాగ్యము సర్వేశ్వరుఁడు శీఘ్రముగా లభింపఁజేయుఁగాక! నాకొడుకిచ్చట గొప్పకోట కట్టించుచున్నాఁడు. గొప్పసైన్యమును సిద్ధపఱచినాఁడు. లెక్కలేనిధనమున కధికారియై యున్నాఁడు. ఈ పర్వతదుర్గములందు నిరంకుశప్రభుఁడై యున్నాఁడు. కాని యాతని శరీరము మాత్రమే యిచ్చటనున్నది. ప్రాణములన్నియు నీపై నున్నవి. నేనిచటికి వచ్చినతరువాత శకునము లెన్నియైన నడిగియుంటిని. ఎంతసేపు చెప్పినను నెవ్వరుచెప్పినను ఆవెనుకటిదేకాని క్రొత్తదిఁ బనికిరాదని చెప్పినారు. అదిగాక క్రొత్తది చూచుకొన్నయెడల నైదువతనము దక్కదని యొక లోమన్నెపుటెఱుకసాని స్పష్టముగాఁ జెప్పినది. అదియే మఱియొక సంగతి చెప్పినది. నీతండ్రివలన నీకు గొప్పహాని శీఘ్రముగా రానైయున్నదని చెప్పినది. ఆమాట వినినప్పటినుండియు మతిలేక యున్నాము. నీవు మరుమాట చెప్పక రావలయును. రావలయును. ఈ యవకాశము దాఁటిపోనీయకుము. పోనీయకుము. నిన్ను విడిచి యుండుట మాతరముకాదు. కాదు. భర్తపంపిన ముత్యాలహారము నంగీకరింప వలయును. బయలుదేరుటకు నీ యంగీకారమును దెలిపినవెంటనే నిన్నిటకుఁ దెచ్చుటకు నేనే వచ్చెదను. నా కోడలిని నాయింటికిఁ దెచ్చుకొనుట నాకుఁ దప్పుకాదు. గ్రహింపవలెను.

పద్మిని! తెలిసినదా!

పద్మి—తెలియకేమమ్మా!

సర్వ—తెలిసిన దంటివికదా! మాతండ్రిగారివలన నాకు రాఁదగిన గొప్పహాని యేమైయుండునో?

పద్మి—అదే తెలియదమ్మా! కాని నాకిప్పుడు మీతండ్రిగారిచేతిచావు తప్పినట్లు సంతోషింపవలసి వచ్చినది.

సర్వ—ఆ! ఆ! అదేమి?

పద్మి—నల్వురుదొంగలని చెప్పితినే, వారిలో నొక్కనిచేతి కీ యుత్తరమిచ్చి కాత్యాయనమ్మ పంపినది. ఆతఁడొక కోరికకై యొక చిత్రమైన పద్ధతిగా సంభాషణ మారంభించినాఁడు.

సర్వ—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

పద్మి—నేనుఁ బైకిఁ జెప్పఁజాలను. చెవిలోఁ జెప్పెదను. (అట్లుచేయును)

సర్వ—అప్పుడు నీగుండె నిరువిడిచినది కాఁబోలు నేమి?

పద్మి—అమ్మా! చచ్చియే పోయితిని.

సర్వ—మాకు. పురోహిత దంపతులను గోతఁబెట్టిన రాత్రి ప్రక్కను గావున్న ఫా రాజవాను లాదంపతులను విడిపించుట చూడలేదని స్పష్టముగా నెట్లుచెప్పఁగలము?

పద్మి—చెప్పలేము. మొదటజూచినప్పుడు వారు నిద్రించుచునే యున్నారు. దొంగలువచ్చినతరువాత మాత్ర మటికిడివలన మేల్కొనిరేమో తెలియదు.

సర్వ—మన మీపట్రచేసితిమని వారివలననే మాతండ్రిగారి కెప్పటికైన నేల తెలియకపోగలదు ?

పద్మి—సరిగా అదేనమ్మ నాభయమును.

సర్వ—మాతండ్రిగారు మనలఁజంపును. ఇప్పు డుపద్రవమేదో తెలిసినది. ఉత్తరములో నుపద్రవము రానైయున్నదని యున్నదా ? శీఘ్రముగాననికూడ నున్నదా !

పద్మి—(చూచి) ఇదిగో శీఘ్రముగా రానైయున్నది.

సర్వ—ఇంత క్రోధముతో నున్న మాతండ్రిగారు మనలఁ జంపక మానుదురా ?

పద్మి—చంపుటకంటె నెక్కువదేదైననున్న నదికూడఁజేయును.

సర్వ—ఇఁక బ్రయాణసన్నాహమున నుండవలసినదే ?

పద్మి—అమ్మా ! యింకను సందేహమా ?

సర్వ—నీవు నాతోకూడ వచ్చెదవా ?

పద్మి—మీ యిష్ట మమ్మా !

సర్వ—నా యిష్టము కానియెడల ?

పద్మి—ఇక్కడనున్నయెడల మీతండ్రిగారు నన్ను వధింపరా ? మఱియొక యాస్థానమునకుఁ బోవలయునుగాని కులవృత్తిచేతమాత్ర మీదినములలోఁ గడుపదమ్మా !

సర్వ—నే నూరక యడిగితినిగాని, నీవు రాకుండ నేను బోవుదునా ?

పద్మి—నేను మఱియొకచోటికి మాత్రము మిమ్ము విడిచిపోగలనా ?

సర్వ—ప్రయాణప్రయత్నమున నుందము.

పద్మి—నా కేమియుఁ బ్రయత్నమక్కఱలేదు.

సర్వ—సరే ! నిద్రవేళయైనది పోవుదము. మనలఁ దీసికొని పోవుటకుఁ దానే వచ్చునఁట ! ఎట్లువచ్చునో, యెట్లు దీసికొనిపోవునో, తెలియదు.

పద్మి—మీకే తెలియనప్పుడు నా కెట్లు తెలియునమ్మా !

సర్వ—నీవు కాత్యాయనమ్మకు లేఖ వ్రాయుము. మీ రెప్పుడు వచ్చిన సరే! అప్పుడే బయలుదేరుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

పద్మి—అట్లే వ్రాసి యాతనిచేఁ బంపింతును. రెండుముక్కలెంత సేపమ్మా. (వ్రాయుట నభినయించును.)

సర్వ—సరే ! యెవ్వరో కొందఱు శీఘ్రముగా దేవరాజువద్దనుండి వత్తురుకదా! అప్పుడేమిజరుగునో చూచుకొందము; నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. పండుకొనెదను.

పద్మి—అమ్మా ! యీలేఖ నతనికిచ్చి నేనుకూడ నిప్పుడే వత్తును.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురరాజసభ.

ప్రవేశము—సోమనాథదేవుఁడు, భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి.

సోమ—ఆహాహా! ఎట్లు భ్రమరసింగూ? మఱియొకసారి మీ దొరగారి లేఖను చదువుము.

భ్రమ—శ్రీమన్మహామండలాధీశ్వర—

సోమ—ఆబిరుదావళినంతయు నెందులకులే. లోనియంశములను చదువుము.

భ్రమ—(చదువును) మీవరాహపురరాజ్యమువారు, మీ శత్రువులగు భట్టిరాజ్యమువారు, నన్యోన్యవిజిగీషాతత్పరులగుటచేత, మాకు మీవలనఁగాని మీశత్రువులవలనఁగాని యిదివఱకు కొత్తుడులేకుండెను. మీరు భట్టిరాజవధ మొనర్చి వారిరాజ్యము నవలీలగ స్వాధీనముఁ జేసికొనుటఁబట్టి మాకిప్పుడు పూర్వశాంతియుండుట కవకాశము లేకపోయినది. మేము సామాన్యపుఁ గొండదొరలము. మీరు మూర్ధాభిషిక్తులు. మాతో స్నేహభావము నెఱపుఁడని మిమ్ముగోరుట మాకు గర్వోక్తిగానుండునని భయపడుచున్నాము. ఇంతటినుండి మీకు విధేయులమై మీపోషణలో నుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాము వినయపూర్వకముగా మేమొసఁగు కప్పములను గ్రహించి మమ్మాదరించుచుండవలయును. మీదయఁగోరి మీకు సంతోషకరములగు రెండు పనులను మేము చేసియుంటిమి. వానిని వ్రాయుట స్వప్రశంసగానుండును. కావున మాసేనాధిపతివలన మీరు విందురుగాక.

చిత్తగించవలయును.
విధేయుఁడు శంకరదాసుఁడు.

సోమ—ఆ చెప్పవలసిన రెండుపనులేవి?

భ్రమ—కప్పము దాఖిలుచేసుకొనినపిమ్మట మనవిచేసెదము.

సోమ—భ్రమరసింగు! సుబ్బారెడ్డి! ఆలాగే తొందరలేదు. మీదొరగారి యోగ్యతను విధేయతను మిగుల సంతసించితిమి. మేము భట్టిరాజ్యమున బట్టాభిషేకము

నకుఁ బోవునప్పుడు దారిలోనే మీదొరనుగలసికొని యాతనినిగూడ మాపట్టాభిషేకమునకుఁ దీసికొనిపోవుదునని యాతనితోఁ జెప్పవలయును. సరే! మీకప్పమేదో యిక్కడకుఁ దెప్పించితిరా?

భ్రమ—ప్రక్కనున్న సేవకుఁ డడ్డగించినాఁడు.

సోమ—ఓరీ! ఎవఁడురా—అక్కడ?

(నేపథ్య)—చిత్తము.

సోమ—అడ్డుపెట్టకుండఁ గప్పమిచ్చువారిని సామానుతో లోనికి రానిమ్ము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

(ఆడువేసముతోనున్న భైరవన్న, పెద్దపొణకతోఁ బండ్లు భటుని నెత్తిపైఁ బెట్టించుకొని ప్రవేశించును.)

సుబ్బా—ప్రభూత్తమా! ఇది యొకదాసి. దీనిని గానుకగా మాదొరగారు మీకర్పించినారు. ఆపొణకలోని వడవిపండ్లు, దుంపలు. మాయొద్ద నింక బంగారు వస్తువులున్నవి.

సోమ—(దాసివంకజూచి) ప్రధానుఁడా—సుబ్బారెడ్డీ!

గీ. కాకమును గయావాలకుఁ ♦ గానుకయేల?
కపిని గిష్కింధవానికిఁ ♦ గప్పమేల?
దాసితండాలతలమార్పు ♦ తంత్రములను
దల్లడించెడు మాకేల ♦ దాసి మరల!

ఇచ్చిన కప్పము దీసికొనక తప్పదుకావున—ఎవఁడురా! అక్కడ?

(నేపథ్యమున) ఏమి సెలవు?

సోమ—పద్మిని నిటు పంపుము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

భ్రమ—ప్రభూత్తమా! ఆపండ్లు తిరుగఁబోయించి పరీక్షింపఁ దగును.

సోమ—భ్రమరసింగూ! నిన్నును సుబ్బారెడ్డిని బాగుగాఁ బరీక్షించి యాయుధములు మీయొద్ద నెచ్చటనైన నున్నవేమోయని శోధించినందులకు నీ వన్యథా యనుకొనవలదు. కాలము బహుకల్లోలముగానుండుటచేత నట్టిజాగరూకతను దీసికొనుచున్నాము నాగరకతరోజులలోనున్నమాయ లా అరణ్యవాసులగు మీకుఁ దెలియకపోవచ్చును. ఎందులకైన మంచిదని యంత జాగరూకతతో నుంటిమి. మన్నింపవలెను.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! ఎంతమాట. ఎన్నికోటులప్రాణము లొక్క మీప్రాణములో నిమిడియున్నవి! వేయిబంట్లొక సేనాధిపతిలో నుందురు. వేయిసేనాధిపతు లొక్కరాజులో నుందురు. కాని, యనాగరికుల మగుటచేత మాకింతజాగ్రత్తలేదు.

మాలో మాయలేకపోవుటయే నిశ్చయముగఁ గారణము. మాకెంతసేపు నడవిజంతువుల బాధకాని మఱియొక్క బాధలేదు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—మహారాజా! ఏమి సెలవు.

సోమ— అదిగో దానివంకఁ జూడుము. దానిని గొండదొరగారొకరు మాకుఁ గానుకగా సమర్పించినారు. దానిని దీసికొనిపోయి సర్వమంగళమ్మ కర్పింపుము. అడవి కోఁతిని బెంచినట్లు వినోదముగా నుండును. (అప) నీవు దానిని బాగుగా నొడలంతయు బరీక్షించి లోనికిఁ దీసికొనిపొమ్ము. ఎవ్వరిని నమ్మవీలులేదు. ఏమియట్లులికి పడెదవేల?

పద్మి—(అప) బాబూ! ఒడలు సలసలగానున్నది.

సోమ—(అప) ఆపాణకలోనివి పండ్లు అవికూడ బాగుగాఁ దిరుగవేయించి మఱి యమ్మాయికర్పింపుము.

పద్మి—చిత్తము. (భైరవన్నయొద్దకుఁబోయి) ఇటురా. ఈ పాణఁక నెత్తిపై నెత్తుకొనగలవా?

అబ్బి నీవు వెలుపలకుఁ బోవచ్చును. (వాఁడు పోవును)

భైరవ—ఆఁడుదాననుగదా, ఇంతబరువెత్తఁగలనా?

పద్మి—సరే! నేనుగూడ సాయముచేసెదను. (తనలో) ఒడలు తడిమి దీనిని బాగుగా శోధింపవలెను. (ఇద్దఱు పాణకనుబట్టి కొంత ముందునకు వత్తురు పాణఁక యచ్చటఁబెట్టి పద్మిని అతనియొడలు తడుమును) (అపవారించి) ఏమే నీయొడలు మా యొడలివలె మెత్తగాలేదే అడవివారగుటచేఁ గాఁబోలు.

భైర—(అప) కోటలో ముద్దుపెట్టుకొనుట తప్పని మునుపంటివే. రాజుగారట నుండగాఁ గౌఁగిలించుకొనవచ్చునుగాఁబోలు.

పద్మి—ఆ–ఆ–భైరవన్నవే?

భైర—కాదామఱి.

పద్మి—ఆనవాలు దెలియకుండఁగ నెంతక్రమ్మదలగ వేషము వేసినావురా.

భైర—మొదలేదొంగ–దానిమీఁదఁగవి. అటుపైన దాసిదాని మగఁడు. రసపుష్టికి లోపమేమి?

పద్మి—కాని నీ విప్పుడు లోనికెందులకు?

భైర—ఈపండ్లబుట్టలోఁ బ్రశస్తమైన త్రాటినిచ్చెన యున్నది. చప్పున నూడి రాకుండ పాణకబుగ్గలలో గట్టిగ దాని నల్లి బిగించితిని. అది పెండ్లికూఁతురుగారి మేడ మీఁద నెక్కడగట్టినయెడల దిగుటకు వీలుగానుండునో యక్కడచూచి కట్టెదను. దాని వెంట రాత్రి మీరు దిగవలెను. మీకోటకుఁ గ్రింద నేను గనిపెట్టియుందును.

పద్మి—పాపము. సర్వమంగళ యట్లు దిగఁగలదా?

భై—కాత్యాయనమ్మ నిచ్చెనవెంట యంతఃపురములోనికెక్కి యామెను దింపును—పిమ్మట ప్రక్క-ప్రక్కలను గనిపెట్టియున్న భీమసింగు, సుబ్బారెడ్డి మొదలగు వారితోఁ గలసి బహిరంగముగా వీధిలోనికిఁ బోవచ్చును. నిచ్చెనకట్టి నేనుబోయి యూరువెలపల నున్న కాత్యాయనమ్మను దీసికొనిరావలెను. నడు-నడులోనికి.

(వారిద్దఱు పాణకనుసాయపడి లోనికి దీసికొని పోవుదురు.)

సోమ—భీమసింగూ ! ఇంతసేపును మీరు మాటలాడకుండ నేమియాలోచించుచున్నారు ?

భీమ—నిదర్శనమునకై తమకుఁ జూపవలసిన బంగారువస్తువులు మొదలగునవి యున్నవి. అవితీయుచున్నాము.

సోమ—బంగారువస్తువులైన మాకక్కఱలేదు. కప్పమిచ్చినారు కావునఁ జెప్పఁదగిన రెండుపనులేవో చెప్పుఁడు.

భీమ—అవి చెప్పిరయే చూపింతును. ఆపనులే యన్నిటికంటెఁ ముఖ్యములు గావున శ్రద్ధతో వినఁగోరుచున్నాను.

సోమ—ఇప్పుడు నాకేమియుఁ బనిలేదు. సావకాశుఁడనై యున్నాను. సాయంకాలమగువఱకుఁ గావలసినంత తెలుపి. అటుపైన నేటకుఁబోవలెను. తిరుగ మూఁడు దినములవఱకు రాను. ఈదినమున మీరువచ్చుటవలన మిమ్ముఁజూడఁగంటిని. లేనియెడల మీరీయూర నేనువచ్చువఱకుఁ గనిపెట్టుకొని యుండవలసివచ్చియుండును.

సుబ్బా—మహాప్రభూ ! అటులైన మేమదృష్టవంతులము. మేముకూడ నీసాయంకాలమునందే సెలవుదీసికొనిపోయెదము.

సోమ—ఆలాగుననే.

భీమ—ఆరెండుపను లేవనఁగా-మొదటిది-భట్టిరాజుగారి భార్యను బట్టుకొని యామెయొడలిమీఁది వస్తువులను దీసికొని మీకుఁ బంపుట.

సోమ—ఆ-ఆ. మీదొర మాయందెంతె విశ్వాసమును గనఁబఱచినాఁడు. ఏవి యావస్తువులు?

భీమ—ఇవిగో చూడుఁడు.

సోమ—(చూచి) ఇదుగో! ప్రతివస్తువుమీఁదను శారద యని పేరున్నది. చాల సంతోషించితిని.

భీమ—(తనలో) ఇవి నిజముగా దేవరాజు తల్లిగారి వస్తువులు కావు. అవియే యగునెడల వాని నీతనియొద్ద కాతఁడేల పంపియుండును? (ప్రకాశముగా) ఇంతకంటె సంతోషవార్త యేమనఁగా మారాజుగారు దేవరాజునుబట్టుకొని చెఱసాలలోనుంచినారు.

సోమ—ఇంత నాలస్యముగా నేలఁజెప్పితివి?

భీమ—భక్ష్యములలో మంచిదానిని గడపటివఱకుంతుము కాదా.

సోమ—వానిరాజ్యము మాకు స్వాధీనమైనట్లే. ఇఁక వాఁడున్నసరే, యూడినసరే. కాని, అతఁడు మీయొద్దనేల? మీదొర మాయొద్దకే పంపలేకపోయినాఁడా? ఈ దొంగమొగవు దాసిదానినిఁ బంపుటకంటె వానినే మాకుఁ గానుకగాఁ బంపినయెడల మిగుల బాగుగనుండునే!

భద్రిమ—అతఁడు దేవరాజేయని నిశ్చయముగాఁ దెలయకపోవుటచేతఁ బంపలేదు. ఆనిదర్శనము కలుగగానే బంపించెదము.

సోమ—ఆనిదర్శన మెట్లుకలుగును?

భద్రిమ—ఇదిగో తీయుచున్నానుకాదా. (మఱియొకమూటవిప్పును) మహాప్రభూ! యీబాకెవనిది?

సోమ—ఏదీ? (చూచి) ఇది దేవరాజుదనియే నానమ్మకము.

భద్రిమ—ఇట్టిబాకులు మఱియొకరి కుండఁగూడదా?

సోమ—ఉండవచ్చునులే. మఱియొకనిదర్శన మేదియు లేదా?

భద్రిమ—తీయుచున్నానుగాదా. ఇదిగో! దర్భముడియుంగరము. ఇది తనకుఁ బురోహితుఁ డిచ్చినాఁడని దేవరాజు చెప్పినాఁడు.

సోమ—నాకది యూనవాలు తెలియదు. ఎవఁడురా అక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—కారలోనున్న సేనాధిపతి నిటకుఁబంపుమని ప్రధానునితో నాసెలవుగాఁ జెప్పుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సుబ్బా—అతఁ డెందులకు?

సోమ—అతఁడా దేవరాజు నొక్కసారి బాగుగాఁ బరీక్షింపవలసివచ్చెను. కాని మీదొరకు నాయందుగల యనురాగమునకు మిగుల సంతసించితినని పదే పదే నీవు చెప్పవలెను.

సుబ్బా—ఇది యాత్మాపేక్షగాని యనురాగము కాదు. తమకటాక్షము సంపాదించుకొనకున్న మాయాస్థానము నిల్చుమార్గములేదు. అందుచేత—

సోమ—ఆసందేహము తనకక్కఱలేదని చెప్పుము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! ఈదర్భముడియుంగరము నీవెచ్చటనైనఁ జూచితివా?

శ్రీకం—(చూచి) ఇది పురోహితునింటిలో దేవరాజువంటివాని వ్రేలినిజూచితిని. అతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని నేననుకొనుట కిదియే ప్రబలహేతువు.

సోమ—ఆదర్భముడియుంగరమే యిదియని నీవు స్పష్టముగఁ జెప్పఁగలవా?

శ్రీకం—ఆ—నకుమనున్న జవలో జాయి సగముమాత్రమేయున్నది.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

సోమ—సుబ్బారెడ్డీ ! భీమసింగూ ! పురోహితుఁడు, వాని భార్యయుఁగూడ మాయమైనారు. వారిజాడ యేమైన మీకుఁ దెలిసినదా ?

భీమ—ఇప్పటివఱ కేమియుఁ దెలియలేదు.

సోమ—అదికూడ కనిపెట్టవలయునని మీ వారితోఁ జెప్పుము.

సుబ్బా—చిత్తము. చిత్తము.

సోమ—కాని, యదేమి; దాసులిద్దఱు తిరుగవచ్చుచున్నారేల ?

(పద్మిని, నెత్తిపై పాణకపెట్టుకొని యాడువేసముతో భైరవన్న ప్రవేశింతురు)

సోమ—పద్మినీ ! ఇటురా! దాని నేల యమ్మాయి కీయలేదు. ?

పద్మి—ఇచ్చితిని. ఇది యే యూరనుండి వచ్చినదో, మాయింటియొద్ద స్నానము చేయించి మంచిబట్టలుకట్టించి సాయంకాలమైనతరువాతఁ దీసికొనిరమ్మని చెప్పినది.

సోమ—బుద్ధిమంతురాలు ! పండ్లుతీసికొనినదా ?

పద్మి—ఆ.

సోమ—అట్లైన నది నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొనినది వట్టిపాణకకదా, నెత్తిమీద నేల పెట్టుకొనవలెను?

పద్మి—పెద్దదగుటచేతఁ జేతితోఁ బట్టుకొనినయెడలఁ గాలికడ్డము వచ్చునని నెత్తిపైఁ బెట్టుకొన్నది.

సోమ—దానిమీఁద లంగా కనఁబడుచున్న దేమి ?

పద్మి—స్నానానంతరము ధరించుటకు సర్వమంగళమ్మగారు క్రొత్తదాని కిచ్చినారు.

సోమ—సరే ! (తనలో) మనసు సందేహించుచున్న దేమి చెప్పుమా. ఏదీ. ఏదీ. ! అదియొకసారి తీసికొనిరమ్ము. (భైరవన్న పాణక నెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—(తనలో) వట్టిభ్రమ మొందితిని (ప్రకాశముగా) పద్మినీ క్రొత్తదానికి మీయమ్మ మంచిగాగరాయే యిచ్చినదే !

పద్మి—చిత్తము.

సోమ—సరే ! అమ్మాయి యేమిచేయుచున్నది ?

పద్మి—ఇప్పుడే యభ్యంగన మారంభించినది.

సోమ—అబ్బో ! ఇంకొకజామువఱకుఁ దెమలదుకాఁబోలు నేమి ? నేను వేఁటకుఁబోవులోపల నామెను జూచుటకవీలులేదు—నేను వేఁటకుఁబోయితిననియు మూఁడురోజులలో వత్తుననియు నీవామెతో జెప్పుము.

పద్మి—చిత్తము. నేనుపోవచ్చునా ?

సోమ—(అప) ఆదాసినిమాత్రము నీవు బాగుగాఁ గనిపెట్టి యుండవలెనుసుమా.

పద్మ—(అప) చిత్తము.

సోమ—సరే ! నీవు పొమ్ము.

భీమ—సాయంకాలము కావచ్చినది మేముకూడ సెలవు తీసికొందుమా ?

సోమ—ఈదినము నాకు నూతన మిత్రలాభము కలిగినది.

సుబ్బా—సామంతలాభమని సెలవిచ్చెదరుగాక.

సోమ—ఫారామీఁదనుంచిన మీ యాయుధములను దీసికొనుఁడు. అట్లు శోధించినందులకు మీ రన్యథా యెంచకుండవలెను.

భీమ—ఆసందేహ మెంతమాత్రము వలదు.

సోమ—సరే! సంతోషము. నేనిప్పుడే పోవలసియున్నది. కాని క్షమింపుడు. కాని కోట యావరణములోనున్న మీ బసలో నీరాత్రి నేనుజేయించిన విం దారగించి కొంచెముసేపు శయనించి మఱి పోవలెను.

సుబ్బా—చిత్తము. ఇంతటినుండి మేము తినునది మీయన్నమే. ఇద్దఱు ముగ్గురు స్త్రీలతోడను నల్గురైదుగురు సేవకులతోడను వచ్చియుంటిమి. మేము వెడలి పోవువఱకు మావారి రాకపోకల కభ్యంతరపెట్టకుండునట్లు మీభటుల కాజ్ఞాపించినఁ జాలును.

సోమ—మాబసలోనికి రాకపోకల కభ్యంతరములు కూడనా! మా సేవకులు కొందఱు మీయొద్దనుండి మీకుఁ దగిన సేవ చేయుచుందురు.

భీమ—అక్కఱలేదు. మాకుఁగావలసిన సేవకులు మాయొద్దనున్నారు. మీసేవకులకు శ్రమమియ్యము. ఒక్కకునుకు గానిచ్చుకొని యేరాత్రియో వెడలిపోవుదుము. ఇదిగో! మేము కొండదొరగారి సేవకులమని చెప్పుసరికి మాకుఁ గోటగుమ్మమునుండి వెలుపలికి దారినిచ్చినఁ జాలు.

సోమ—నే నిప్పుడే యాజ్ఞాపించి పోయెదను. రామ్. రామ్.

సుబ్బా & భీమ—రామ్. రామ్. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

సప్తమాంకము.

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గమున అమ్మవారి (కాళికేశ్వరి గుడిముందు)

ప్రవేశము—కేశవన్న.

కేశ—జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! శత్రుంజయా! శత్రుంజయా!

శత్రుం—(ప్రవేశించి) జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! ఓరీ! కేశవ! యుద్ధమైన లేకుండ నెంతజనము చచ్చినదిరా?

కేశ—ఆదేరా మనదొర తెలివి! "మేమీదుర్గమును గాపాడుకొనలేము. మాకింత భుక్తికేమైన నేర్పఱచి దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనవచ్చు"నని మనరాజు శత్రురాజులకు వార్తనంపఁగా నాతఁడంత తెలివితక్కువపని చేయుచున్నాఁడేమిరా యనుకొంటిని. సోమనాథుఁ డిద్దఱుముగ్గురు సేనాధిపతులతోఁ గొంత పరివారముతో లోనికిరాఁగానే ఇఁకనంతే_మిగిలిన సేనయంతయు నేమయ్యెనో కాని మాయమయ్యెను.

శత్రుం—ఏమగుట కేమున్నది? పాతాళలోకమంత గోఁతిలోఁ బడి చచ్చినది. మైలున్నరపొడుగున చందురు వంకగా మనరాజు పెద్దగోఁతి త్రవ్వించెనో యనుకొంటిమి. అది యిందులకు.

కేశ—రాజు కొలది పరివారముతో లోనికిరాఁగానే యాగోఁతిపైఁ గప్పినకప్పు లన్నియుఁ గ్రిందికిఁ బడిపోయినవా?

శత్రుం—అవి యూడిపోవునట్లుగా నేమీఁటలెక్కడ మనరాజు పెట్టినాడో యెవ్వరికిని దెలియదు. ముందుపక్తివారందఱు సందెచీకటిని గోఁతిలోఁబడఁగా నాసంగతి దెలియక వెనుక వఱుసవారు పడిరి. ఇట్లూరకే వేలకొలఁది యుద్ధభటులు దిబుకు-దిబుకు-మంచితమాషా జరిగినదిరా? నీ వింతవరకు నెక్కడనుంటివి?

కేశ—ఆపెద్దబురుజుక్రిందఁ గొందఱుయుద్ధభటులుచేరి తుపాకిమందుతోఁగాఁ బోలు దానినిఁ బగులఁగొట్టఁ బ్రయత్నింపఁగా భ్రమరసింగు సెలవు ననుసరించి యటువ నూర్గురు జనులతోఁ బోయి క్రిందివారిపై జ్వాలవర్షము గురిపించితిమి.

శత్రుం—మంచిపని చేసితివి. ఇదిగాక తొత్తుకొడుకులు మన్నెపుజ్వరముల చేత నెందఱు కడతేరిరిరా?

కేశ—చావరా ? ఇదివఱకుఁ బదమూడు మాసములనుండి యొక్కటే ముట్టడి. మన కేకొండ కాకొండయే దుర్గము. ఏమెట్టకామెట్టయే కోట. ఎందఱుచావనిడే ఏమైనది! బయటి యుద్ధాలనుకొన్నారు కాఁబోలు ముండకొడుకులు; తోలుజోళ్ళు దొడిగికొని టక్కుటిక్కుమని వెనుకకు ముందునకు నడచుచు గిఱ్ఱునదిరుగుచు గులుకుటకు. మనకెక్కడి కక్కడికే గోయి; ఎక్కడికక్కడకే గుట్ట. ఎక్కడి కక్కడికే దొంగ యూబి. అడుగడుగున కొక్క కొండపాము. నాభిలోపురుగుల లాగున మనమున్నాము కాని యీ పెద్దమ్మల తరమా ! ఇంతమహత్తుకూడ మన కాళికమ్మతల్లిది. ఆచల్లనితల్లి కటాక్షము.

(నేపథ్యమున) జయా! కాళికేశ్వరికిజయ! జయా! కాళికేశ్వరికిజయ !

శత్రుం—అది భైరవన్న గొంతువలెనున్నది. అచ్చట నెవ్వరో మూఁగియున్నట్లు న్నారు. మనమక్కడకుఁ బోవుదమురా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

సప్తమాంకము

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గములోపలిభాగము.

ప్రవేశము—భైరవన్న.

భైర—సోదరులారా ? యుద్ధభటులను గొట్టుఁడు. పొడుముగాఁజేయుఁడు. కత్తి కంటెఁ గవిత్వముఁగట్టిది. కత్తితో నొక్కసారి యొక్కనినే చంపవచ్చునుగాని కవిత్వ ముతో వందవందలను జంపవచ్చును. కొట్టుఁడు కొట్టుడు. ఏదీ యుద్ధగీతమును బాడెదను వినుఁడు. ఆవేశము దెచ్చుకొనుఁడు; వీరోత్సాహమును బూరించుకొనుఁడు (పాడును)

బేహాగ్—ఏకతాళము.

పగవారి—బిరాన—జంపుమోరీ—(పగవారి—)
లేరా—చేపాటికత్తిఁదేరా—నెత్తురుకాల్వబార-నెత్తిని వేయవేర-
లేలేరా—జాగేర—రా—రార—(పగవారి—)
(నేపథ్యమున) రా—వెనుకచూడకరా—రా-వెనుకచూడకరా

భైర—సెబాస్—సెబాస్ మాయోధులుత్సాహమున శత్రు వులమీఁదికిఁ బోవుచున్నారు.

జుట్టు—క్రిందికివంచిపట్టు—గట్టిగ లెంపపెట్టు—నెత్తిని నేలగొట్టు
పెంజెట్టు—పడ్డట్టు—పడగొట్టు—(పగవారి)
(నేపథ్యమున) కొట్టు—ఊఁ—ఊఁ—కొట్టు (పెద్దధ్వనులు)

భైర—వహ్వా! రణోత్సాహులై మావారు శత్రువులను గొట్టుచున్నారు.
వేయి-తట్టులు దేర వేయి-నేలను బెట్టిరాయి - కత్తిని నఱికి వేయి
కొఱికేయి బఱికెయి నలిపేయి ॥పగవారి॥

(నేపథ్యమున) వేయి-వేయి-వేయి.

భైర—భైరవేశన్నకవిదార-కూర్చిన తేనెధార-జల్లున చొంగ
లూర-నాకార-తారిగార-గ్రమింగారా॥పగ॥

(నేపథ్యమున) జయా-కాళికేశ్వరీ-జయా కాళికేశ్వరీ.

భైర—జయాకాళికేశ్వరి! సెబాస్-సెబాస్. మాకొండవారే వరాహపుర భటులను గెలిచినారు.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో-మొఱ్ఱో-బాబో-మొఱ్ఱో-చచ్చితిమిరో. మోటగాడీ దెకొడుకులు.

భైర—వహవ్వా! వహవ్వా! శత్రుభటులు పరుగెత్తుచున్నారు. అన్నలారా! వారిని దెల్లమద్దిచెట్లవఱకు తఱుముఁడు తఱుముఁడు.

(నేపథ్యమున) ఓవరాహపురీభటులారా! ఆగుఁడు. ఆగుఁడు. ఆమద్దిచెట్లయొద్ద దొంగగోతు లున్నవి. వానిలోఁ బడిపోవుదురు. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

గీ. తిరుగుడీ, తిరుగుడీ యుద్ధ ♦ ధీరులార
కొండదొరనిప్పుడే యీడ్చి ♦ కొట్టుచుంటి
సోమనాథు ప్రాభవమైన ♦ జూడవలదె
హరహరా మీరు కొజ్జాలొ! ♦ ఆఁడువారొ!

భైర—వరాహపురసేనాధీశుఁడు, మారాజు నొకరి నొకరు కొట్టుకొనుచు నిక్కడికే వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈప్రక్కనుండి మఱియొక్క యుద్ధగీతము పాడెదను.

(అని ప్రక్కను నిలుచును)

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశింతురు.)

కుమా—థూ! దేవరాజా! నీపౌరుషము!

గీ. కొండచరియలనుండి రాల్ ♦ గుప్పించి
కొఱవిదయ్యంపువెలుతురుల్ ♦ కూర్పఁజేసి

కోటిపాతాళగుహలైనఁ ♦ గుస్తరించి
కొలఁకులంతటి దొంగయూ ♦ బుల రచించి
సేననంతను భ్రమింగితి ♦ చీ! దురాత్మ!
గోఁతియుద్ధంబు నీనాఁడు ♦ జాతమందె
యూబియుద్ధంబు నీనాఁడె ♦ యుద్భవించె
పృథివి వీరాధివీరుఁడ ♦ వీవెకావె
శస్త్రశాస్త్రీయసాహితీ ♦ శక్తిలేక
పాఱతోఁ దొళ్ళితో గడ్డ ♦ పాఱతోడఁ
గూలి దౌర్భాగ్యమగుదికు ♦ మాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల ♦ బూనితహహా!

దేవ—సేనాధిపతీ! మే మాటవిపులము. బీదవారముకావున మాకు యుద్ధసాధనములు పారలు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట కవకాశము లేదు. కాని, పౌరుషము మాకు లేదనుట తప్పు. మాకును బౌరుషమున్నది కాని, నీమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నదేల?

గీ. నవ్యనారికేళంపు బొం ♦ డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ ♦ మాలతోడ
బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి ♦ బుడ్లతోడఁ
దొపురాణివాసపుఘటా ♦ టోపుతోడ
కంకణపుఁబోరొనర్చిరి ♦ గాదె మీరు
గడ్డపాఱల రణములఁ ♦ గలదెతప్పు
మీదు పౌరుష మెంతయో ♦ మాది యంతె
స్థితిగతులభేదమే భేద ♦ గతికిఁగతము.

ఇప్పుడు మీకు బ్రహ్మరంధ్రి మంటినది. కావున, నట్లనుచున్నారు. ఫిరంగికత్తులిండ్లలోపలఁబెట్టి ఊఁదుపత్తులు చేతఁబట్టిన మాయోధులను—ఇనుపకవచము లూడఁదీసి బంగారుజలతారు బట్టల ధరించిన యోధులను—నెనిమిదివందలను గిక్కురుమన నీయకుండ, నీరైన నడుగనీయకుండ మీరు చంపలేదా! భీష్మసన్నిభుఁడగు తండ్రిగారిని—హరహరా—అప్పుడు నేను విచారించితిని. ఇప్పుడు మీరు విచారింపవలసినదే కాని, మాది తప్పని యధిక్షేపింపనేల ? మీరు చేసినపని మంచిదా ? అదియే మేముచేసిన దప్పు. ఇది యేటిన్యాయము ? గుణదోషగణనమునకు మీబాధయేనా కొలపాత్రము. మీదియుఁదప్పే. మాదియుఁదప్పే. శస్త్రసాహిత్యము నాకులేదనికదా యధిక్షేపించితివి?

సుమా—ఔను. అధిక్షేపించితిని. మఱియొక్కమా టిప్పు డధిక్షేపించుచుంటిని.

దేవ—సరే ! నాకదిలేదనియే యనుకొనుము. నీకది యున్నదని చెప్పఁగలవా? కత్తులు, కటారులు, తుపాకులు, ఫిరంగు లుపయోగపఱచి యుద్ధముచేయుటమాత్ర మేమంతగొప్పపని! నీవట్లుజయింతువేనినీజయము నీకత్తిగుణమా! నీగుణమా? కత్తిమొండి దైననీబ్రతుకుకూడనంతటిదేకద. గ్రుడ్డియాఁడు దైవను దడుముకొనుచు ఫిరంగికి నిప్పంటింప లేదా ! దానికి విజయబిరుద మీయవచ్చునా? శత్రుమారకత ఏబలమా? ఫిరంగిబలమా? నీభుజబలమే నీది. నీబుద్ధియే నీది. నీపౌరుషమే నీది. ఇతరసాధనములన్నియు మాయలే. మగవాఁడవైనయెడలఁ గత్తినిబాఱవేయుము; రమ్ము. నీసందేహమక్కఱలేకుండ నిదిగో నేను బాఱవైచితిని. (పాఱవైచును.)

గీ. కత్తివిడనివాని ♦ ఘనుఁడందురదికాదు
కత్తివిడుచువాఁడె ♦ ఘనుఁడుసుమ్ము
కత్తి యోధవరుని ♦ ఖ్యాతినిహరియించు
కలియఁబడుటలోనె ♦ గలదుయశము.
ప్రబలజీవసత్త్వమహోదగ్ర ♦ బాహువులకె
తగుయశము చచ్చుకత్తికిఁ ♦ దార్పఁదగునె
దేవుఁడు మహాత్ముఁ డొసఁగిన ♦ దేహములనె
భండనమునందు సార్థక ♦ పఱుతమింక.

సుమా—నీవు మతియున్నట్లు గానఁబడదే—

దేవ—వెఱ్ఱివానికి లోకమంతయు నట్లే.

సుమా—అదేమి కత్తిపాఱవైచినావు? సాధనములన్ని మాయలే యనుచున్నావు. కలము నా ఖ్యాతి హరించుచున్నదని కవి దాని బాఱవైచునా ! పాఱవైచి దేవుఁ డిచ్చిన చేతితో వ్రాయునా ?

దేవ—నీయసందర్భప్రశ్నమున కుత్తరమీయకుండిన నీవు చిన్నబుచ్చుకొందువని చెప్పుచున్నాను. కలముతోఁ గవి వ్రాయుట లోకసంగ్రహార్థముకొఱకుకాని తనకేల ? ఆట్టి యావేశము కలిగినప్పుడు గాలి స్తంభించి వినునట్లొకఁడు గానమొనర్చును. వేదము లెవరువ్రాసిరి? అవినిల్చినవా, లేదా ! యథార్థకవిత కాకాశమే పుస్తకము. కన్నున్నవానికిఁ జుక్కలవలెఁ దేజోమయాక్షరము లందులో గనుపించును. కత్తుల ప్రసంగములోఁ గవిత్వపు గొడవయేల ? నీవు కత్తినిబాఱవేయకుండ నున్నావు. కత్తిని వదలినయెడల గాత్రము నిలువదని భయమున్నవాఁడవు కావున, నీవు వదలవలదు. నేను రక్తహస్తుఁడనై నీతోఁ బోరెదను. రమ్ము.

సుమా—నీవంటిమూఢుఁడను నేనుగాను.—కాచికో. (అనికత్తియెత్తును.)

దేవ—(లాఘవమున వెనుకవైపునను వచ్చి యాతని చేయిబట్టుకొని కత్తి నవతల బాఱవైచి) గుద్ది నేనుగునైనఁ జంపఁగల యీ ముష్టితోఁ గ్రుద్దుచున్నాను కాచికో. (ఊఁ-ఊఁ అని గ్రుద్దును.)

సమా—హా-హా. (నేలఁగ్రాలును.)

భైర—(ప్రవేశించి) భళిర-భళిరా దేవరాజా! భళిర-భళిరా-దేవరాజా.

దేవ—భైరవకవీ!

భైర— ఒక్కగ్రుద్దుతోడ వీని నుక్కడంచినావు నీవు ॥భళిర॥
మీదుశౌర్యమునకుఁ గాలిమెచ్చి తాండవించుచుండె.
భళిర-భళిర-భళిర దేవరాజ!॥

దేవ—భైరవకవీ! స్తోత్రములు నలను. కాని, యాతఁ డెట్లున్నాడో చూడు—

భైర—(చూచి పాడును)

గుండెమీఁద గ్రుద్దు దగుల గుండెలవిసి పోయెనయ్యా-భళిర—భళిర-

దేవ—వాని నటుల నిమ్నశీమునాఁ దొలఁగింపుము—

భైర—(వానిని లోనికిఁ దీసికొనిపోవును.)

(నేపథ్యమున) ఛే! దేవరాజా! దేవరాజా-సేనాధిపతి నవలీలఁ జపించితివఁటరా!

దేవ—చావని సేనాధిపతివి నీ వొక్కఁడ వున్నావా—కానీ—కానీ. నేనే లోప లికి వచ్చెదను. నీ విచ్చటి కేల?

(నేపథ్యమున) ఏమీ! నే నొక్కఁడనే చావక మిగిలితినా!

దేవ—తప్పాడితిని క్షమింపుము.

(నేపథ్యమున) నాచావో నీచావో యిప్పుడే తేలనైయున్నది. ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

దేవ—నీవు రావలదు. నీ సోదరుని రక్తముతో నీస్థల మపవిత్రమైనది. నేనే వచ్చుచున్నాను—నేనే వచ్చుచున్నాను. (దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి) అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో నేను రాను-రాజా! నాతోఁగూడ రావము. (పరుగెత్తుకొని పోవును.)

సోమనాథుఁడు—(ప్రవేశించి) పోవు-పోవు. (పరుగెత్తి పట్టుకొనును.) భయ మేల పద్మినీ! తొందరపడకుము. నిన్ను నేను వృథగఁ జంపువాఁడను గాను. నాకుఁ దెలియవలసిన యంశము లన్నియుఁ దెలిసినవి. నీవు దాఁచిన వినియోగము లేదు. నిజ మేదో చెప్పు. నిన్ను వదలి వైచెదను. ఏమియు దాఁపకుము.

పద్మి—దాఁచుటకుఁగాని, వెల్లడించుటకుఁగాని, నాకు రహస్యము లేమియు లేవు. నావలనఁ దప్పేమియు లేదు.

సోమ—తప్పులేనియెడలఁ బిలుచుచున్నప్పటికిని నేను రాను రానని యిట్లు మొగము చాటువేసికొని యేల పరుగెత్తుచుంటివి? మీరు యథార్థముగ బలాత్కారము

నసే దొంగలచే దేవరాజుప్రోత్సాహమున హరింపఁబడి యిట నుంపఁబడినవారైనయెడల నీవు నన్నుఁ జూచుటతోడనే మహాప్రభూ! మాగతి యిట్లులైనది. అంతఃపురములలో నుండవలసినవార మడవులలో నున్నాము. మేము మీకొఱకు దొంగపెట్టుకొని యున్నామని యేడువవలసినదికాదా- అట్లు చేసితివా-చేయలేదు. పిలిచినఁగూడ దాపుండఁ బరుగెత్తుచుండఁగా నీయిందు దోషము లేదని బుద్ధిహీనుఁడైన నమ్మునా-నీవేల పరుగెత్తితివి?

పద్మి—నీతో మాటలాడుచుండఁగా దేవరాజు చూచినయెడల నాతలఁ బగులఁగొట్టునేమో యని పరుగెత్తితిని.

సోమ—(తనలో) సత్యమేమై యుండవచ్చును. దీనివలనగాని నాబిడ్డవలనఁగాని దోషమేమియు లేకయుండవచ్చును. అయినను మఱిగొంత చూచెదను. (ప్రకాశముగా) దేవరాజు చూచినయెడల నీతలఁ బగులఁగొట్టునేమో యని భయపడుచుంటివా? దేవరాజిప్పుడు నీకు నాకంటె నెక్కువవాఁ డయ్యెనా? ఆతనియెడల భయమా? నాయందు నిర్లక్ష్యమా? లాడితెడుముండవై నప్పుడు కోటలోఁ బ్రవేశించితివే నాసొమ్ములమూలమున నింతదానవైతివే- ఇప్పుడు నన్ను గడ్డిపరకకంటె నీచముగఁ జూచెదవా- నీసిగ దఱుగ- నీగొంతుకొయ్య. (వీపుపైఁ గొట్టును.)

పద్మిని—అమ్మయ్యో.అమ్మయ్యో-నన్నుఁ జంపుచున్నారు. బాబూ-బాబూ. (ఏడ్చును)

సోమ—గట్టిగ నేడువకు-ధ్వనియైనయెడల దౌడ విఱుగఁగొట్టెదను. (దౌడపైఁ గొట్టును)

పద్మి—బాబూ ! రక్షించు-రక్షించు.

సోమ—రక్షింతును. ఏల పరుగెత్తితివో చెప్పు.

పద్మి—చెప్పలేదా.

సోమ—దేవరాజు కొట్టుననియేనా-అది వట్టి అసత్యము-మరి యొకకారణమేదైనఁ జెప్పుము.

పద్మి—అంతకంటె మంచికారణము మఱియేదియు లేదు.

సోమ—లేకపోవుట యేల ? అది యేలాగు స్ఫురించినది ? ఆలోచించి మఱి యొకటి చెప్పుము.

పద్మి—ఆలోచించుటకు బుద్ధియెక్కడనున్నది బాబూ !

సోమ—(తన్నుచు) బుద్ధిలేనిపనిఁ జేసితివనుట స్పష్టము. అది యేదో చెప్పెదవా లేదా? (రెండుచెవులు పట్టుకొనును.)

పద్మి—తప్పుజరిగినమాట నిజమే-బాబూ-రక్షించు-రక్షించు. కాని నావలన మాత్రము జరుగలేదు.

సోమ—ఆలాగుననా-దారిలోనికిరా- నిన్నేమియు నే నసను. నీవు దాసివి. నీ చిన్నరాణి యెట్లానతిచ్చునో యట్లు చేయవలసినదానవు. నీది తప్పనిచెప్పువానిది తప్పు కాని నీదికాదు.

పద్మి—బాబూ! నేను మంచియుఁ జెప్పలేను-చెడ్డయుఁ జెప్పలేదు- పురోహితునిభార్య యొకయుత్తరము వ్రాసి దొంగలలో నొకనిచే చిన్నమ్మను నాద్వారమునఁ బంపినది. ఆయుత్తరముఁ జూచుకొని చిన్నమ్మ యిచ్చుటకు వచ్చుటకు అంగీకరించి కాత్యాయనమ్మకు జాబువ్రాసినది. ఆమె త్రాటినిచ్చెనమీఁద నంతఃపురములోనికెక్కి చిన్నమ్మను క్రిందికి డింపి యంచెగుఱ్ఱములమీఁద నిటకుఁ దెచ్చినది.

సోమ—(తనలో) హా-హా- ఎంతమాటవినుటకు బ్రతికియుంటిని! ఓపర్జన్యుఁడా నోరులేని యెన్నిచెట్లను బగులఁగొట్టిన వినియోగమేమి? ఒక్కపిడుగురాల్చి నాతలను సహస్రధా భిన్నమగునట్లు చేయరాదా- బ్రదుకీ వార్తతో సంపూర్తియైనది. కాని. యొకటిరెండు పనులు తరువాయిగ నున్నవి. అవి వేగ తీర్చెదను. (ప్రకాశముగ) పద్మినీ! నేను వినినదే చెప్పితినికాని క్రొత్తది కాదుసుమా. గోఁతఁ బెట్టఁబడిన పురోహితుని సతినిభార్యను నిటకుఁ దీసికొనివచ్చుట ఎట్లు జరిగినదో చెప్పలేదేమి?

పద్మి—వారినెట్లైన విడుపింపుమని సర్వమంగళమ్మ నన్నటకుఁ బంపినది. వారు గోఁతఁబెట్టఁబడిన ట్లామెయు నెఱుఁగదు. చెట్టునకుఁ గట్టఁబడినట్లుమాత్రము వినియుంటిమి. నే నటకుఁ బోయి వారికి సాహాయ్యము చేయలేక యల్లాడుచుండఁగా నింతలో దొంగ లటకు వచ్చిరి. వారినిఁ బైకిఁ దీసి యిటకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. సర్వమంగళమ్మ సెలవును మీఱలేక—రక్షించు బాబూ!

సోమ—(తనలో) సర్వమంగళమ్మకాదు-మాకోటకు శుద్ధమోతుమ్మ దాపురించినది. ఇట్టిదగుననియే తెలిసినయెడల నొక్క వడ్లగింజతో నన్నియుఁ దీరియుండును నే. ఓభగవంతుఁడా! క్షత్రియుల కెట్టియాపదలనైనఁ గటాక్షింపుముగాని, ఆడుపిల్లలను మాత్రము కటాక్షింపకుము. ఒక్కపిల్లతోఁ గొండనెక్కవలయునని యుబ్బూటలూరితిని. అది యిట్లు చేసినది. ఇంకఁ జచ్చుటతప్ప వేఱుగతిలేదు. ఇప్పుడు తిరిగి చచ్చుటయేల? దానికి శీర్షోదయ మెప్పుడైనదో యప్పుడే నాశిరచ్ఛేదనమైనది. (ప్రకాశము) పద్మినీ! ఇదియు సరిగనే చెప్పినావు. సంతసించితిని. నీవును నదియు నిచ్చటకు వచ్చి యెన్ని మాసములైనదో జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—పదునైదు మాసములు కావచ్చినది. ఏడీ, వచ్చిన మూఁడుమాసముల లోపుననే యామె నీరు మోసికొనినది. నిండుగాఁ దొమ్మిదినెలలుమోసి యిద్దఱుపిల్లలఁ గనినది. ఇద్దఱును మగపిల్లలే.

సోమ—(తనలో) ఆ నిర్భాగ్యురాలి చావుతోనైన నీయమంగళత తెగటాఱు నదకాదా! ఇఁక నొక్కతరమువఱకు సాగనున్నదా! (ప్రకాశముగా) చూడు పద్మినీ! ఇటురా. నసయనిచెప్పి కొంత వత్సనాభితెచ్చి యరుగఁదీసి యాపిల్లల గొంతులలోఁ బోయఁగలవా?

పద్మి—బాబూ! నోరెఱుఁగని శిశువులు మీకేమి యపకార మొనర్చినారు?

సోమ—పద్మినీ! నిజమేసుమా! కోపముఁ బట్టలేక యట్లంటిని. క్షమింపుము. కాని పురోహితునకు గనఁబడలేదేమి?

పద్మ—అతఁడెప్పుడో పశ్చిమపుగవని విడచి యీవలఁబడినాఁడు.

సోమ—పోనీ! బ్రాహ్మణుఁడు. వానిజోలి మనకేల? చూడు పద్మినీ! మఱియొక్కమాట; నీవు గుప్పాలనుండియుఁ గోటలో దొరగుటచేత నిన్ను నేను గన్నబిడ్డవలెఁ జూచుకొంటినిగదా; అందువలననే గదా నిన్ను నాపిల్లనోద నుంచితిని. ఇట్టి నీవే యట్లు చేసితివా? నేనెవ్వతెను నమ్మక నిన్నొక్కతెనే నమ్మియుంటినే! చూడు! పురోహితసంపతుని విడిపింపుమని అని నీతోఁ జెప్పినప్పుడు నీవు రవ్వంత నామాటవిని వైచిన యెడల నింత యుపద్రవము వచ్చియుండదుసుమా! తగుకీలని సర్వాపరాధముల నిద్దుబాటు చేసియుందుము. దేవరాజశరణప్రదాత యగు పురోహితుఁ డిక్కడకు వచ్చియుండఁడు. ఈ తంత్రమే జరిగియుండదు. కావున సర్వమహోత్పాతమునకు నీవు కారణముగాఁ గనఁబడుచున్నావు. నావంకఁ జూడు. నిన్నేల చంపఁగూడదు? ధరణీనాథులకు నీవంటి దాసివలన హానిముప్పైన నున్నదా? అదిగాక నాతోడనే యీరహస్యము చెప్పినదానవు మఱియొకనితోఁ జెప్పకుందువా? కావున నిన్నుఁ జంపక తప్పదు. సంవత్సరమున కొక్కదాసిని గొంతు నులిమి చంపినయెడలఁ బైసంవత్సరమునకును మహిమియుఁ దొందరయుండదు. అటుపైన వీలువెంబడిని మఱియొకదానిని ప్రభువులందఱు నాచరింపవలసినపద్ధతి యదిగా నాకగపడుచున్నది. ఈ నూతనాచారమునకు నేను మార్గదర్శిగా నుండవలసివచ్చినందులకు విచారించుచున్నాను. కావున—(వెనుకనుండివచ్చి గొంతు గట్టిగఁ బట్టుకొనును.)

పద్మ—ఉ. ఉ. (క్రిందపడి కొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—చచ్చినట్లేకద-చచ్చినట్లేకద!

(నేపథ్యమున) ఆ! చావకేమి! చావకేమి!

సోమ—(అదరిపడుచు) వారెవ్వరు? వారెవ్వరు?

(నేపథ్యమున)

బిళహరి—ఆది.

సేనాధిపతి చచ్చినాఁడు-మన-దేవరాజుని చేతిలోను

సోమ—(అటునిటుబరుగెత్తుచు) మిగిలిన యొకసేనాధిపతికూడచచ్చెనా? హా! హా!

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) ఏనాఁడు విననట్టి యిట్టి ప్రతాపము మానాధునకుఁ గల్గె మాపుణ్యమహిమను ॥సేనా॥ (పాడును.)

హా సోమనాథవర్మా-సోమనాథవర్మా-ఇదిగో వచ్చుచుంటిని. (పరుగెత్తును)

సోమ—(నిష్క్రమించును)

భైర—(పరుగెత్తుచుఁగాలికిఁబద్మినితగుల బోరగిలఁబడిపోవును.) హాహారా-యిదియేమి_కాలి కేదో యడ్డుతగులుటచేఁ బడిపోయితిని. దేవరాజా! దేవరాజా! సోమనాథవర్మ యటుఁ బరుగెత్తుచున్నాఁడు. పట్టుకో! పట్టుకో. హా! హా! ఇదియేమి?

పద్మిని చచ్చిపడియున్నదే! అయ్యయ్యో! ఎంగుచేతనో యెక్కడను దెబ్బతగిలి నట్లగపడదే?

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) ఏడీ! ఏడీ!

భైర—రాజేంద్రా! పద్మిని యిక్కడఁబడి మృతినొందినది.

దేవ—ఏదీ-ఏదీ.

భైర—ఇదుగో చూడుఁడు. దెబ్బ యెక్కడ నగుపడదు.

దేవ—ఆతఁడు గొంతుపిసికి చంపియుండును. భైరవా! దానినిటనుండి తీసి వేసి వెంటనే మామామగారిజాడ కనుపట్టుము. నేనుగూడ వెదకెదను. భీమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి, మొదలగువారందఱు పోవుటచే నీకు శ్రమమిచ్చుచుంటిని క్షమింపుము.

భైర—పద్మినీ! కవినిగట్టుకొని నీవు సుఖపడలేదు. నిన్ను గట్టుకొని కవి సుఖ పడలేదు. (ఎత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(వెంటనే తెరయెత్తఁబడును. చంద్రశేఖరుఁడు జపముచేసికొనుచు ప్రవేశించును.)

(నేపథ్యమున) సోమనాథవర్మ యచ్చట నున్నాఁడా! (మఱియొక కంఠరవ ముతో) లేఁడు లేఁడు. ఆతనికొఱకే వెదకుచున్నాము.

(అంతమునుఁగుతో సోమనాథవర్మ తొందరగాఁ బ్రవేశించును.)

సోమ—దాహము; దాహము. రవంతమంచినీరిచ్చి పుణ్యము కట్టుకొనవా? మహాత్మా! రక్షించు. రక్షించు. (చంద్రశేఖరస్వామి కాళులపైఁ బడును.)

చంద్ర—నీ మొగము నాకగపడుటలేదు. ఎవరవు నీవు?

సోమ—ఎవఁడనైననేమి? నీపాదములమీఁదఁబడితిని. దాహమిమ్ము. రక్షింపుము.

చంద్ర—సోమనాథవర్మా! నీవేనా?

సోమ—అట్లు చెప్పుకొనుటకు సిగ్గగుచున్నది. రక్షించు. రక్షించు.

చంద్ర—రక్షించితిని లెమ్ము. ఇదిగో! తీర్థమును దీసికొనుము.

సోమ—(పుచ్చుకొని) నేను మీకభాగ్యగతుఁడనేకాక శరణార్థినిగూడను. మీరు నన్నెట్లు కాపాడుదురో! వెనుకటియంశము లేమియు మదిలోనుంపక రక్షించితినని యభయమిచ్చితి రదియే చాలును. కృతార్థుఁడనగుదునను ధైర్యముతో నుండవలసినదే కాని తీవ్రశాసనుఁడైన దేవరాజు నన్నుఁ జంపుటకై తఱుముకొనివచ్చుటచేతఁ బ్రాణము తహ తహ లాడుచున్నది. ఈ తలుపునకు లోన గొళ్లెము వేయనా?

చంద్ర—మఱేమియుఁ దొందరలేదు. శాంతచిత్తుఁడవై కూరుచుండుము.

సోమ—తనకు విరోధియైననాకు మీ రభయ మిచ్చినందులకు మిమ్మో దేవరాజు శిక్షించునేమో.

చంద్ర—ఆతని కభయమిచ్చినందులకు నీవు నన్ను గోఁతిలోఁ బూడ్పింపలేదా. అట్లే యాతఁడును చేయునుగాక! అయినను పరిసమాప్తియగువఱకు మీరెంతచేసినను మృతినొందనుగదా,

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) మహాత్మా! నమస్కారము. మామగారూ! మీ రిటురండు.

చంద్ర—ఆతనికి నేనభయ మిచ్చితిని. కావున క్షమించి యాతనిని వదలిపెట్టుము.

దేవ—ఇదియేమి మహాత్మా!

చంద్ర—ఆతఁడు మహారాజు; నాకుఁ బూర్వప్రభుఁడు. ఇప్పుడు దీనుఁడై యున్నాఁడు. రక్షింపుమని వేఁడఁగ శరణమిచ్చితిని.

దేవ—అయ్యా! నేనాతని జంపుదునని నిశ్చయపఱుచుకొని యుంటినిగదా మహాత్మా!

చంద్ర—నేనాతని గాపాడుటకు సంకల్పించుకొని యుంటినిగదా నాయనా!

దేవ—స్వామీ! అటులైన నన్నేమి చేయుమంటిరి?

చంద్ర—ఆతనిని రక్షింపుమంటిని.

దేవ—అట్లు జరుగుట కవకాశము లేనియెడల—

చంద్ర—నన్ను ముందుగాఁజంపి తరువాత నీ యిష్టానుసార మాచరించుకొను మందును.

దేవ—ఇట్లుచేయుట న్యాయమా మహాత్మా!

చంద్ర—ఈసోమనాథవర్మకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీవు నే నభయమీయలేదా. నిన్నుఁ జంపుటకై వచ్చిన సేనాధిపతితో నసత్యమాడలేదా! నీమూలమున గులచ్యుతినిఁ బొందలేదా. అవియన్నియు నెంతన్యాయమో నిదియు నంతేన్యాయము. పూర్వమునఁ బ్రభుకటాక్షమునకుఁ బ్రాఁకులాడినవాఁడనుగాని యిప్పు డనేక కారణములచే విరాగినై యున్నాను. నాయనా! నాకు నీదయయు నక్కఱలేదు. ఆతనిదయయు నక్కఱ లేదు. ఎప్పుడువచ్చునాయని వేచియున్న శంకరదేవుని దయ యింతరాలేదు.

(నేపథ్యమున) శత్రుయోధులు దొడ్డిగుమ్మమున గొందఱు ప్రవేశించి పశువుల పాకలను దగులఁ బెట్టుచున్నారు. రండు. రండు.

దేవ—భైరవన్నా!

భైరవుఁడు—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు?

దేవ—(అప) చూడుభైరవా! చంద్రశేఖరస్వామిగుహలో సోమనాథవర్మ యున్నాఁడు. ఆతని నిప్పుడు చంపుటకు వీలులేకున్నది. నీవు గుహాకువెలుపలనే నీ జట్టులోని కొందఱతో గనిపెట్టుకొని యుండుము. వెలుపలికిరాగనే యాతనిని బట్టుకొనుము. గౌరవపూర్వకముగాఁ గాళికాలయమున నుంచుము. ఆతనిని మీరెవ్వరుచంపదగదు. దుర్భాషలైన నాడఁదగదు. తెలిసినదా!

భైర—(అప) చిత్తము.

దేవ—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి బుద్ధిపూర్వకముగా నీతనికి శరణమేలయొసగెనో! కాత్యాయనమ్మ నన్నడిగియుండి నాకభయమీయలేదే. ఆమెయిచ్చిన యభ

యమున సిరపఁజుచుట కీతఁ డెంత త్రొక్కులాటయోపడినాఁడు; వెనుకఁ గొంది దూర మున సోమనాథుని దలఁచుచునే యుంటిని. ఆతఁడీగుహ నెప్పుడు ప్రవేశించెనో, యెప్పుడు రక్షింపుమని కోరెనో, నెప్పుడాతఁ డంగీకరించెనో — ఏదీ — తెప్పపాటులోననే కదా నేనుగూడ గుహలోనికి వచ్చితిని. అప్పటికే శరణార్థిత్వము, నభయప్రదానము కూడ నైపోయినవి. నాకేమోగాని సందేహముగా నున్నది. అంత ద్రోహము చేసి నను బ్రాహ్మణప్రభుని యందే యభిమాన మీతని కెక్కువగా నున్నది. ఈతఁ డాతనిని వదలకుండిన నేనేమి చేయవలసినది. ఈతఁడు నాకు మహోపకార మొనర్చినాఁడు. పోయిన ప్రాణమును దిరుగ నిచ్చినాఁడు. అందులకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండవలయును. అట్టుంటిననియే నానమ్మకము. ఆతని, నాతనిభార్యను గోఁతినుండి తప్పించి వారి ప్రాణ ముల రక్షించితినిగాదా! అది నాభటులపని కాని నాపని కాదందురేమో! అట్టియాపద నుండి తొలఁగింపుఁడని నేను నాభటుల కాజ్ఞయిచ్చియుండలేను. నిజమే. తీసికొని రండని మాత్రమే చెప్పియుంటిని. ఈతఁడిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నాయెడల నభిమాన మున్నవాఁడువలెనే గనఁబడలేదు. కాశికో, శ్రీశైలమునకో పోవుదును సెలవిమ్మని యెన్నిమారులో కోరినాఁడు. నేను వల్లె లేక యంగీకరింపలేదను కోపము యీతనికున్నదేమో అంతేకాని నాపై శత్రుత్వమున్నదని నేను చెప్పలేను. పోనీ భార్య యందైన నభిమానముతోఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడేమో యనఁగ నదియు లేదని కాత్యాయ నమ్మవలన వినికొంబోలు నారాణి చెప్పుచున్నది. కాత్యాయనమ్మ మాత్రము నాయందు దల్లివలె నిశ్చలకరుణాన్వితయైయున్నది. నాప్రాణముల రక్షించినందుల కెఱిఁగియో యెఱుఁగకయో వారిప్రాణములు నేను రక్షించితిని. అంతటితో బదులు తీరిపోవదా? కాని, యీతఁడు నాకొఱ కస్వతంత్రమాడితినని మతభ్రష్టతనొందితినని చెప్పినాఁడు. వీనికేమి ప్రత్యుపకృతియున్నది! లేదని యూరకుండవలసినదేనా — శాశ్వతముగా నాతనిఋణమునఁ బడియుండవలసినదేనా — సోమనాథవర్మను గుహలోఁ బెట్టుకొని యట్టె యెన్నినాళ్లైన గూర్చుండినయెడల నోరుమూసికొని యుండవలసినదేనా — నాశత్రువునకుఁ దానా శరణ ప్రదాతయగుట! మంచిమాటలతోఁ జెప్పిన వినకుండనున్నాఁడు. ఈతనిని బట్టినయెడలఁ దనప్రాణము దక్కదని మామామ యిచ్చుటకుఁ జేరినాఁడు. ఇప్పుడేమి చేయవలయును? నాశపథము మాటయేమి ?

(నేపథ్యమున) దేవరాజా ! దేవరాజా ! పశువులపాక యంటుకొన్నది. ఎవ్వరు రాకుండనున్నారు.

దేవ — (తనలో) అంతకంటెఁ బెద్దపశువులపాక (హృదయముఁజూపి) యిచ్చటఁ దగులఁబడుచున్నది. (ప్రకాశముగా — అప) భైరవా ! జాగ్రత్త. (నిష్క్రమించును)

సోమ — బ్రాహ్మణోత్తమా ! నాప్రాణములు రక్షించితివి. మిక్కిలి సంతసించి తివి. నీవు నీభార్యతోఁ గుట్రచేసి యామెచేత నుత్తరము వ్రాయించి యామెను మాయూ రికిఁ బంపి నాకూఁతు నిచ్చుటికి మోసమునఁ దేకుండునెడల మఱియింత సంతసించి యుందును. నాపుత్రిక యిక్కడకు ఏతంత్రమున వచ్చుటచేతనే నేనిక్కడకు రావలసి వచ్చినది. ఈ సైన్యమునంతయుఁ జంపుకొనవలసివచ్చినది. నేనింత భ్రష్టత నొందవలసి

వచ్చినది. నిన్నిట్లు బాధింపవలసివచ్చినది. ఇప్పటికైనఁ బ్రాణమునుగూర్చి సందేహ పడవలసివచ్చినది. నీకుఁబోయిన దొక్క_కౌగిలము; నాకుఁ బోయినవి రెండు రాజ్యములు. మానము_కూఁతురు_సైన్యము_ధనము_ఇంకఁ బోవుచున్నది ప్రాణము_అగ్నిపర్వతము, భూకంపము, మహామారియుఁ జేయఁజాలని యపకృతిని మనుష్యమాత్రుఁడవు, బ్రాహ్మణ మాత్రుఁడవు. అందులో ఘటమాత్రుఁడవు ప్రభుని నెంతలఁ జేయఁజాలితివి. నీవుత్తకలోక మందుఁ దగినశిక్ష యుండవలయునేమోకాని మనుష్యబుద్ధిచేఁ గల్పింపఁబడినశిక్ష యేదియు నీకుఁ జాలియుండదు. నీ విందుల కేమి చెప్పెదవు? మాటలాడవేమి? మాట లాడవేమి ? ఆహా ! యోగసమాధియందున్నాఁడు. తన్నుఁదాఁ జూచుకొనుచున్నాఁడు శెబాస్ !

గీ. గొంతుకోఁత ప్రాణి ♦ కోటి కొసంగుచు
ముక్కు మూఁత చేత ♦ బొడలినావు
మనుజపతిని భ్రష్టు ♦ మానరాష్ట్రునిఁ జేసి
బ్రహ్మరాజ్యపదవిఁ ♦ బడసినావు.

సోమ—(లేచుచున్నాఁడు) అదియేమి ! ముడిబట్ట లారవైచుకొను నాలుత్రాడా! ఇది విప్పెదను. (విప్పును.) ఒకకొస యాస్తంభమునకుఁ గట్టెదను. (కట్టును.) నడుమ నుచ్చువేసెదను (వేయును.) ఈ యుచ్చు వీని మెడకుఁ దగిల్చెదను (తగుల్చును) ఇఁక లాగుటయే తరువాయి ఊఁ. ఊఁ. (లాగును.)

చంద్ర—ఊఁ. (అని గట్టిగమూల్గి గిజగిజఁ గొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—హా! హా!

గీ. రజ్జువందున సర్ప వి ♦ భ్రాంతి కలుగు
ప్రాకృతికునకు మోక్షసం ♦ పత్తి లేదు
నిశ్చలసమాధిఁ జేరిన ♦ నీదుమోక్ష
సంపదకు రజ్జువే సత్య ♦ సర్పమయ్యె
పాపబుద్ధిని రాజును ♦ బాడుసేయు
బ్రాహ్మణాధము నిట్లు చం ♦ పంగవలయు
దీనికంటెను సుందర ♦ మైనమార్గ
మేదొ భావిభూనాథు ♦ లీక్షింత్రుగాక.

ఇదమైనదికదా! ఇంక నే నిక్కడ నెందులకు! అంతిపురివైపునకుఁ బోవుదును. (తొంగిచూచి) ఎవ్వరులేరు. (పైకివచ్చును)

భైర—పట్టుకో పట్టుకో. ఆఁగు ఆఁగు. అదిగో పట్టుకో. దేవరాజా! దేవ రాజా! ఇటురా.

సోమ—(పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును)

భైర—(నిష్క్రమించును)

దేవ—(ప్రవేశించును) పశువులన్నియుఁ బరశురామ ప్రీతినొందినవి. చంద్రశేఖరస్వామియోచనతో సమయమునకుఁ బోలేకపోయితిని.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో! చంద్రశేఖరస్వామి చచ్చి పడియున్నాఁడు.

దేవ—హరహరా! హరహరా! ఎంత దుర్వార్త వింటిని. సోమనాథవర్మయే చంపి పాటిపోయియుండును. ఇట్లు జరుగునని సందేహలేశమైన మనస్సునకుఁ దగుల లేదుకద! అట్లే యైనయెడల గుహను గనిపెట్టుకొనియే యుందునే! హరహరా! చంద్రశేఖరస్వామిగారి నిశ్చలయోగ్యతను గూర్చి భ్రమపడితిని. (లెంపలు వైచుకొనును) ఆయనను జంపిన సోమనాథుని వెంటనే చంపుటకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యమేమియు లేదు. మాతండ్రిగారిని జంపించినాఁడు. ఇతనిని జంపుదునని యప్పుడే శపథ మొనర్చితిని. ఇప్పుడు గురువుగారిని జంపినాఁడు. ఆతని పాపమే హెచ్చినదికాని ఆతని కిందులకు నేను జేయఁబోవుశిక్ష హెచ్చుకాలేదే! రెండుపాపములకు రెండుపర్యాయములు జంపఁ గలిగినయెడల గురుఋణము దీర్చుకొనఁగలను గాని లేనియెడల నెట్లు? అందువలన నీ మహానుభావుని ఋణము నాకుఁ దీరునదికాదు.

(నేపథ్యమున) మహారాజా! సోమనాథవర్మ పట్టుపడినాఁడు.

దేవ—ఆతని కేమియు హానిఁజేయకుఁడ నిట్లు తీసికొనిరండు.

(భైరవన్న, భీమన్న పట్టుకొనఁగా సోమనాథుఁడు ప్రవేశించును)

దేవ—ఈతఁ డెక్కడ దొఱకినాఁడు?

భైర—అంతిపురి సమీపమున—

దేవ—అయ్యయ్యో! అక్కడనే? సోమనాథవర్మా! నీకూఁతును జంపుటకే యక్కడకుఁ బోయితివా?

సోమ—కాదు. దాని పిల్లలను జంపుటకు—

దేవ—హరహరా! ఎంతపాపాత్ముఁడవు? పిల్లలయెడల నంత క్రూరవృత్తియేల?

సోమ—నీకింకఁ దెలియదు. పిల్లలనే చంపవలయును. పిల్లలు పెద్దవారైన పిమ్మటఁ దల్లిదండ్రులను మోసపెట్టుదురు. పరాభవింతురు. వంశమర్యాదను వల్లకాడు చేయుదురు. నాకొక్కగానొక్క యాఁడుపిల్లది. దానిమూలముననే నేను మొఱఁడునై నా ప్రబలశత్రుఁడవైన నీయెదుట నిలువఁబెట్టబడితిని. దానినిఁ జిన్నతనములోనే మెత్తని బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున రవంత నొక్కిచంపినయెడల నింతదాకయుండును.

దేవ—చీ! చీ! ఇఁక నట్టి సంభాషణము వలదు. భైరవా! కత్తితేరా.

భైర—చిత్తము. ఇదిగో! (ఇచ్చును)

దేవ—(తీసికొని) భైరవా ॥ వానిని వదలివేయుము.

భైర—(వదలును)

సోమ—(అటునిటు పరుగెత్తఁబోవును)

దేవ—(సోమనాథునిఁ బట్టికొని) క్షత్రియుఁడవు. పాఱిపోయెదవేల ?

సోమ—నీవు మహాశూరుఁడవా ! ఏమి! సంఘమరణకల్యాణములో చచ్చుచున్న చంద్రినోట, రవంత నీరైనఁ బోయకుండ పాఱిపోయిన మహాశూరుఁడవు నీవేకావా ? సమయము వచ్చినప్పు డందఱు పాఱిపోవువారే ! వాఁడు భీరుఁడని వీఁడు శూరుఁడని యెంతమాత్రము భేదములేదు. ధైర్యము తెచ్చుకొన్న గుణము పాఱిపోవుటయే సహజగుణమా.

దేవ—ఛీ. ఛీ. తుచ్ఛప్రస్తావనఁ గట్టిపెట్టుము. ఇదివఱకు నీ వొనర్చిన పాపముల పరిహారమునకై భగవంతునిఁ బ్రార్థింపుము.

సోమ—నే నెవ్వరియెడలను బాపమాచరింపలేదు. పరులు నాయెడలఁజేసిన పాపములకుఁ బ్రతిహతి చేసితిని. అది పాపమని నీ వెట్లుచెప్పఁగలవు ?

దేవ—పోనీ. ఇదిగో ! నఱుకఁబోవుచున్నాను. హర హరా. (నఱుకఁబోవును)

సర్వమంగళ—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి, దేవరాజు చేయిఁబట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! రక్షించు. రక్షించు.

దేవ—ఏమి! ఏమి! పిల్లలుసుఖముగా నున్నారుగద?

సర్వ—ఉన్నారు—ఉన్నారు. కాని రక్షించు. రక్షించు.

సోమ—(గట్టిగా తొందరతో) దేవరాజా ! నన్ను శీఘ్రముగాఁజంపు. చంపు. అయ్యయ్యో ! అయ్యయ్యో ! నాపుత్రిక నాకన్నులఁ బడుచున్నది. నేను దానివంక జూడలేను. అయ్యయ్యో ! నాసమీపమున నిల్చినది. అవాయుస్పర్శమైన నాకువలదు. కన్నులు మూసికొన్నను దానికంఠరవము వినఁబడుచున్నది. నేను వినలేను—వినలేను—చంపు—చంపు—శీఘ్రముగాఁజంపు. నాయనా! చంపవా? (అని గట్టిగ నేడ్చును.)

దేవ—సర్వమంగళా! ఎవరిని రక్షింపుమంటివి !

సర్వ—నాతండ్రిని—నాతండ్రిని.

సోమ—వలదు—వలదు. నాయనా ! నీకాళ్లపైఁబడెదను. పుణ్యముగట్టుకొనుము. అయ్యయ్యో ! తిరుగ దానిమాట వినఁబడుచున్నది.

సర్వ—(అపవారించి) ప్రాణనాథా ! నేను నీతో మాటలాడవలసియున్నది. నాతండ్రినిప్పుడే యీభటులచే నెక్కడకైనఁ బంపుము.

దేవ—(అప) అంతతొందరయేల ?

సర్వ—ఉన్నది. రక్షింపుము.

దేవ—(అప) భైరవా ! వీనిని మీఱిద్దఱుఁ గొనిపోయి కారలో నుంపుఁడు.

(భైరవన్న, భీమన్న, సోమనాథునితో నిష్క్రమింతురు)

దేవ—ప్రాణకాంతా ! ఏమిసెలవు ?

సర్వ—నాతండ్రిని రక్షింపుమని ప్రార్థింతును.

దేవ—ఏల ?

సర్వ—ఎలయని యడిగెదవేమి ? సంధ్యావందనము చేయవలనని యెవ్వఁడైన జెప్పినయెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. అసత్య మాడవలయునని యెవ్వఁడైనబలికిన యెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. నాతండ్రిని జంపవలయునని నేను గోరినయెడల నట్లు పలికెదవేలయని నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. అంతేకాని వేదశాస్త్రసమ్మతమైనదియు మనుష్యవిధియైనదియు—

దేవ—అయ్యయ్యో! బ్రహ్మహత్య చేసినవానిని, స్త్రీహత్య చేసినవానిని—

సర్వ—అతని కపకృతిగావించినప్పు డాతఁ డూరకుండునా?

దేవ—అయ్యయ్యో మన పిల్లలను జంపవలయునని యంతఃపురములోనికిఁ బోయి తినని యిప్పుడే కంఠోక్తిగా నాతోఁ బలికిన మీతండ్రిని రక్షింపుమనుట న్యాయమా? నీకొడుకులను జంపఁదలఁచిన యాతని నీతండ్రియని యింక ననఁదగునా?

సర్వ—ఎట్టులైనను నాకాతఁడు పూజ్యుఁడు. ఆతనిని మీరేమియుఁ జేయఁ గూడదు. ప్రాణనాథా ! మిమ్ము గడ్డము బట్టుకొని బ్రతిమాలుకొనుచున్నాను. నాప్రార్థన నంగీకరింపుఁడు.

దేవ—ప్రాణప్రియా! నీమాటకడుగుదాఁటినవాఁడనుగాను. నిన్నుబ్రాణమునకంటె నెక్కువగాఁజూచుకొనుచున్నాను. నీవేనాగృహలక్ష్మివి. నాబ్రతుకునకంతనీసౌభాగ్యమే యాధారము. నిన్నుఁ జూచుకొనుచు మహానందమున నున్నాను. ప్రాణము లఱచేతిలోఁ బెట్టికొని బ్రాహ్మణి పాదములమీఁదఁబడి యడవులపాలై దొంగలకుఁ జిక్కి తుదకుఁ గాళికి వేఁటపోఁతుగాఁ జేయబడిన నావంటి పరమనిర్భాగ్యుని సర్వమంగళస్వరూపవు—సర్వమంగళగుణవు—నైన నీవు ప్రేమించి వరించి తండ్రిని గణింపక రాజ్యమును వదలి సర్వసౌఖ్యములవదలి అయ్యయ్యో! దొంగల కధిపతినై యధముఁడనైన నాయొద్దకు వచ్చి నన్ను సుఖపెట్టి చంద్రబింబములవంటి పిల్లలను నాకుఁ గటాక్షించి నావంశమును నిలువఁ బెట్టితివి. నీవు చేసిన మహోపకార మెన్నఁడైన మఱువఁగలనా! నన్నురక్షింపుము. రక్షింపుము—ఇవి చేతులుకావు. నీవడిగిన కోరికకు 'లేదు' అని పలుకవలసిన పాపము, కృతఘ్నతయు నాకు రానీయకుండ రక్షింపుము. సర్వమంగళా! నీకువిధేయుఁడను, నాకు మఱియేదైన నాజ్ఞాపింపుము.

సర్వ—ప్రాణనాథా! సంతోషము. మన పిల్లల నిక్కడకుఁ దెచ్చెదను. ఉండుము. (అని వెడలఁబోవును)

దేవ—ఇక్కడికిఁ బిల్ల లెందుకు?

సర్వ—నాథా! చంటిపిల్లల నొకసారి చూడవలయునను కోరిక మెండుగఁ గలిగినది. మఱియేదైనఁ గోరినయెడల నిచ్చెదనని యంటివి కావున నన్నుఁజంపుము.

దేవ—హరహరా! (చెవులు మూసికొనును.)

సర్వ—సందేహింపకు-సందేహింపకు. తండ్రిని భంగపఱచిన పరమ నీచురాలు భర్తను బహుమానించునా? నేను పరమ దుర్మార్గురాలను. వంశమర్యాదను విడిచితిని.

నేను బ్రతుకఁజగదు. నన్నుఁ జంపినతరువాత యీ దిక్కుమాలిన యడవి విడిచిపెట్టి పొమ్ము. ఇద్దఱుపిల్లలను భద్రముగఁ బెంచుకొనుము. అయ్యయ్యో! పిల్లలనుదేవలదని యంటివి ఒక్కసారి చూడవలయునని యున్నది. ప్రాణప్రియా! ఒక్కమాట-పిల్లలను నీచస్త్రీలచేమాత్రము బాలిప్పింపకుము. బీదవాండ్రైన క్షత్రియకాంతలచే నిప్పింపుము. నేను గుడిచికొనిన దాసీస్తన్యమే నా కీ వంకరబుద్ధి పుట్టించినదని నాసందేహము. లే! నాథా! లే! నమస్కారము. ఊఁ-కత్తియెత్తుము. (తీసి యతనిచేతఁ బెట్టును.) మామ గారు పైవాఁడు. నేను నీదానను. స్వంతవస్తువుండగాఁ బైవస్తువేల? ప్రాణప్రియా! కానీ!

దేవ—వలదు. అయ్యయ్యో! నాకంత మహాపాపమువలదు. నేనంత దుర్మార్గుఁడను గాను. నీతండ్రినైన నేల వధింపవలసివచ్చినదనఁగ నాతఁడు మామొద మహాపకారమొనర్చినాఁడు. మాకుఁ బ్రబలశత్రుఁడు. నీకళ్యాణచ్ఛలమున మాకోటను సమ్మాకర్షించి మాతండ్రిగారిని-హరహరా! ప్రాణప్రయాణకాలమున నాతనితో నేనట్టి శపథమును జేసియుంటిని. శపథమును దీర్చుకొనలేని క్షత్రియుని బ్రతుకెందులకు? నేను మాతండ్రిగారి కీ ఋణమును దీర్పకుండినయెడల నాకు త్తమలోకము లుండవు. నా ధర్మపత్నివైన నీవు నాయూర్ధ్వగతికై చూడనక్కఱలేదా!

సర్వ—ప్రాణప్రియా! మరణించి పైలోకమునకుఁబోయిన తండ్రిగారి యాత్మశాంతికై యింతగాఁ దహతహలాడుచున్నావే; నీవంటి ప్రాణమే నాదికాదఁగదా! నీతండ్రి నీకెట్టివాఁడో నాతండ్రి నాకట్టివాఁడుకాఁడా? అతని క్షేమమునకై నీ వెట్లు తొందరపడుచుంటివో యీతని క్షేమమునకై నేనట్లు తొందరపడుట తగదా? ఎటు వచ్చినను నాఁడుదాని నైపోయితినని లోకువ చేయవచ్చునా? ఆఁడుదాననై పుట్టుట నాలోపమా! నేను మగవాఁడనైనయెడల నిన్నిట్లు బ్రతిమాలుకొందునా! ఎందులకుఁ గాని యాఁడుబ్రతుకువచ్చినది. అస్వతంత్రురాలనుగదా! నాకోరికఁ జెల్లించువాఁడు నాభర్తకంటె మఱియెవ్వఁడు? తండ్రినిజంపిన దారుణస్వభావురాలు నీకు ధర్మపత్ని యెట్లగును? ధర్మపత్నియన్నమాట గౌరవముకూడ నగులఁబెట్టనేల? నాప్రార్థన మేమనఁగా నాఘటమునఁ బ్రాణములుండఁగామాత్రము నాతండ్రిని వధింపకుము. నీకాళులపైఁ బడుచున్నాను. రక్షించు. (కాళులపైఁ బడును.)

దేవ—అయ్యయ్యో! నాకాళ్ళువదలుము. వదలుము.

సర్వ—నాకభయమిచ్చినగాని నేను వదలను

దేవ—అట్లే చూచుకొనవచ్చునులే-ముందువదలుము.

సర్వ—ఇదిగో వదలితిని. ఏమిచూచుకొనవచ్చునో చెప్పుము.

దేవ—సర్వమంగళా! నావంకఁజూడు. నీవింత పట్టుపట్టకు. నీతండ్రి పెద్దవాఁడైనాఁడు. దౌహిత్రజననవార్తవినినాఁడు. సర్వసైన్యము చావఁగఁ జూచినాఁడు. కష్టములచే మిగులఁ గాసినొందియున్నాఁడు. అట్టి క్షత్రియవర్యున కింతట మరణము మంచిది కాని, బ్రదుకు మంచిదికాదు. ఆతనికేమి-సమస్తభోగముల ననుభవించినవాఁడు. ఆతని కొఱకు నీ వింత పట్టు పట్టవలదు. నామాట వినుము.

సర్వ—అటులైన నాథా ! నేను జెప్పెదను. మీతండ్రి మరణించినాడు. రాగద్వేషశూన్యమైనస్థితిలో నున్నాడు. బ్రతికియుండఁగా శత్రుత్వముగాని, మరణించిన తరువాత నేమిశత్రుత్వము? మా తండ్రిని జంపినయెడల మీతండ్రియాత్మ శాంతించునని నీవు చెప్పినమాట సమంజసముకాదు. అట్లు శాంతించునని నేను నమ్మను.

దేవ—శాంతింపకపోవచ్చునుగాని, నాశపథమో ! నాశపథమో !

సర్వ—మఱి మాతండ్రియో—మాతండ్రియో.

దేవ—మీతండ్రిని నేనుగావఁజాల నందులకు లజ్జపడుచున్నాను.

సర్వ—పోనిమ్ము ! సంతోషమే. (కత్తిని దీసికొనును)

దేవ—అయ్యయ్యో ! ప్రేయసీ ! కత్తినిదీసికొంటివేమి? ఆత్మహత్య జేసికొందువా ! వలదు. వలదు. (చేతులు పట్టుకొనును)

సర్వ—ఆత్మహత్య చేసికొనను. ప్రాణనాథా ! ఒక్కసారి నిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొందును. (గట్టిగా గౌఁగిలించుకొని) ఇఁకఁజాలు. నామనసు మిగుల సంతుష్టిజెందినది. ఈ జన్మమున కీపరిరంభము చాలు. కాని నాథా! పిల్లలను దేనిచ్చితివికాదుకదా. ప్రాణము పోఁవుచున్నది. పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. ఇఁక నీవు దూరముగాఁ బొమ్ము.

దేవ—ఏల ? కత్తినేలదీసికొంటివి ?

సర్వ—నీవు మాతండ్రిని గావలేనని పలికితివి. నేనే కాచుకొందును.

దేవ—అదెట్లు ! అదెట్లు !

సర్వ—నాతండ్రికి నేనొక్కతెనే బిడ్డను. ఆతని యిహపరగతులను జూడవలసినదానను నేనే. ఆఁడుదాననైననేమి ? మగవారందఱు మగటిమితో నున్నారా ! అంతరాత్మ కాఁడుతనమేమి? మగతనమేమి? దేవరాజా! ఇఁక నీవు నన్ను భావగా భావింపుము. భార్యగా నెంచకు ఇదిగో కత్తి—రా—రా—మాతండ్రి నెట్లు చంపెదవో చూచెదను. నడు కారాగృహమునొద్దకు. ఆతనిని వదలించెదను. చేతనైనయెడల నన్నడ్డుకొనుము.

దేవ—సెబాస్—సెబాస్—వీరకాంతా! ఏమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నావు! జేతమున కలంకారమైన నిన్ను భార్యగాఁ బడసిన నాకంటె మహాదృష్టశాలి ప్రపంచమున నెవ్వఁడు? నీకౌఁగిటికంటెఁ ద్రిలోకరాజ్యాధిపత్యమైన నాకెక్కువదికాదు. కత్తిచేతిలో నుండఁగానే యొక్కసారి కౌఁగిలించుకొననిమ్ము. (అట్లు కౌఁగిలించుకొనును) (గట్టిగ తన తలఁబట్టుకొని) అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో — బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ గొట్టినారు. (గడగడ వడఁకుచు గద్గదికతో) అదిగో! నాతండ్రి అదిగో! నాతండ్రి — నాతండ్రి — పెండ్లికొడుకు దుస్తులతోఁ బ్రత్యక్షమైనాడు. నోరు తెఱచుకొని యున్నాఁడు. దాహమగుచున్నది కాఁబోలు. ఇదిగో లెంపలు గొట్టుకొనుచున్నాను. ఆలస్యమైనది తండ్రీ! ఇదుగో పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

సర్వ—(కత్తిని బాఱవైచి) అయ్యయ్యో! అదిదేమి? అదిదేమి? మతిపోయినదాయేమి? (కూడఁ బరుగెత్తబోవును)

(నేపథ్యమున) అదేమి-ఆ-అదేమి-ఆ-మతి నాకో-నీకో-పోయినది.

కాత్యాయని—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి సర్వమంగళిను బట్టుకొనును)

కాత్యా—ఆఁగు ఆఁగు-నాభర్తనుజంపిన కిరాతుని పుణ్యాత్ముఁడైన దేవరాజు నలుకఁబోవుచుండఁగా నీవడ్డుపడి యాతనినిఁ కాచెదవా? నాభర్తనుజంపుట నీకభిమత మయ్యెనా? నాభర్త నీకేమి యపకార మొనర్చినాఁడు? నీభర్తకుఁ బ్రాణమిచ్చిన యాతఁడు నీకు మహోపకారి కాఁడా? ఇదియేనా నీవిశ్వాసము? నీభర్తతో నిన్నుఁ గూర్చితినే! ఇదియేనా నీవిశ్వాసము?

సర్వ— నాభర్త తొందరతో నపతలికిఁ బరుగెత్తినాఁడు. అతనిమీఁద నే ప్రాణము లున్నవి. నీతో నిప్పుడు నేను మాటలాడఁజాలను. నన్ను క్షమింపుము. నన్ను వదలుము. లే పొమ్ము.

కాత్యా—నిన్నిటనుండి కదలనిచ్చెదనా. నన్నుఁ ద్రోచికొనిపోవుటకు నాకు న్నంత బలము మూఁడుసెలల బాలింతరాలవు నీకేది? నాకున్న మనఃక్రౌర్యము సంతాన వతివైన నీకేది? కదలినయెడలఁ గన్నులు పీఁకివైచెదను. జాగ్రత్త.

కాత్యా—నీవారాజాధముని మరణమున కేల యడ్డువచ్చితివి? ఆతని చావును జూడవలయుననియే నేనిక్కడ చేరితిని. ఆతని చావుకొఱకే నిన్నిటకుఁ దెచ్చితిని. దాని కడ్డువచ్చెదవా?

సర్వ—నాతండ్రి పరుగెత్తుకొనుచు నీభర్తగుహాలోఁ బ్రవేశించినప్పుడు నీభర్తయే యాతని కభయమిచ్చి యాతనిమరణమున కడ్డువచ్చినాఁడుకదా. నీభర్తకే యిట్టియౌచిత్యముండఁగాఁ గన్నబిడ్డనైన నాకుండకపోవునా?

కాత్యా—నాభర్త నీతండ్రిమృతి కడ్డుపడినందులకు నాభర్త కేమిప్రాయశ్చిత్త మైనది? నీతండ్రి యాతని గొంతుక కురిబెట్టి చంపినాఁడు. అటులే నీవాతనిమృతి కడ్డుపడినందులకు నీకుఁగూడ నట్టిశిక్ష కావలసియున్నది. ఆశిక్ష నేనుజేసెదను. ఇక్కడ నేదియ్యుఁ ద్రాడులేదు. అందుచేత గొంతుపిసికి చంపెదను. రా.

(సర్వమంగళి గొంతుపట్టుకొనును)

సర్వ—(ఆమె చేతులను వదల్చుకొని) నీభర్తమృతివలన నీకుఁ తాత్కాలికోన్మాదమెత్తినట్లున్నది. రవంతశాంతిపడుము.

కాత్యా—మృతినొందిన నాభర్తదేహ మింక వేడిగ నుండఁగా నన్ను జల్లఁబడుమందువా? ఇద్దఱ మొక్కసారియే శాంతింతము రా.

(సర్వమంగళి గొంతుక పట్టుకొనబోవును.)

సర్వ—హా! దేవరాజా!

(ఒకరినొకరి గొంతుకలు పట్టుకొని లాఁగుకొనుచు నిష్క్రమింతురు)

దేవరాజు—(ప్రవేశించి, రక్తమునఁదడిసిన వస్త్రములతో రక్తపాత్రముతో) హా తండ్రీ!

గీ. "గయను నీవిచ్చు తర్పణ ♦ కమలధార
నాకుముట్టదంచును నీవు ♦ నమ్మవలయు
నితనివహ్నిరక్త తర్పణ ♦ మిచ్చినపుడె
సుతుఁడవీవని నా యాత్మ ♦ కుతుకమందు."

అనియంటివి. ఇదిగో ! అతని హృదయ రక్తము.

"అస్మత్ పితరం వాసిష్ఠగోత్రం విజయరాజేంద్రవర్మాణం
వసురూపం స్వధానమః తర్పయామి—తర్పయామి.
అస్మత్ పితామహం వాసిష్ఠగోత్రం దేవరాజేంద్రవర్మాణం
రుద్రరూపం స్వధానమః తర్పయామి—తర్పయామి.
అస్మత్ ప్రపితామహం వాసిష్ఠగోత్రంవిజయరాజేంద్రవర్మాణం
ఆదిత్యరూపం స్వధానమః తర్పయామి-తర్పయామి.

తండ్రీ! పూర్ణిమనాఁడే నీవు మరణించితివి. ఈదినముగూడఁ బూర్ణిమయే మా తల్లిగారు గూడ పూర్ణిమనాఁడే సహగమన మొనర్చినారు. పూర్ణిమకు మాకష్టములకు సంబంధమేమో? తండ్రీ! ఇఁక నీవు సంతుష్టినొందితివా? ఉత్తరక్షణమున నేను మరణించినను నాకు బాధలేదు.

(నేపథ్యమున) హా ! హా ! సర్వమంగళయుఁ గాత్యాయనియు నేలబారు పాతాళకూపములోఁబడి మునిఁగిపోయినారు.

దేవ—అయినదా ? ఇఁక జెప్పఁబోయిన నాఁగవలసిన పనిలేదు. కాలభైరవా ! ఇదిగో పెండ్లిబాకు. ఇదిగో చావు. (పొడుచుకొని క్రిందఁబడును.)

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) తన పుత్రులను మాతామహి కప్పఁజెప్పుమనియు నామె కనులు జబ్బుగనుండుటచేఁ గారలోనున్న శ్రీకంఠదాసుని విడిపించి పిల్లలకు సంరక్షకునిగా నియమింపవలయుననియు నేమియోజించియోగాని దేవరాజాజ్ఞయిచ్చినాఁడు! అందుచే దేవరాజు సెలవుదీసికొనిపోవలయును. (అటుచూచి) హా—హా! ఇదియేమి. దేవరాజే? దేవరాజా! అయ్యయ్యో ప్రాణములు విడిచితివా. (అతనికి ప్రదక్షిణముచేసి సాష్టాంగనమస్కార మొనరించును) ఆహా! పాత్రములన్నియుఁ జచ్చిన యీవిరుద్ధనాటకములోఁ గవిమాత్రమేలమిగిలెనో, నాకుఁ జావులేదు. కావున నేను మిగిలియుంటి.

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక ♦ తనరుగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ ♦ పాయుగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుగాక
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుగాక.

అనెడు భరతవాక్య మిప్పుడు తలపెట్ట దగదుగదా.

సప్తమాంకకము—సర్వము సంపూర్ణము.

సరస్వతీ బుక్ డిపోవారి స్టేజీ నాటకములు

పానుగంటి లక్ష్మీ నరసింహారావు గారివి

కోకిల	1-2
సరస్వతి	1-4
విరమణి	1-4
పూర్ణిమ	1-4
ముద్రిక	1-0
వృద్ధవివాహము	1-0
మాలతీమాల	1-0
బుద్ధబోధసుధ	1-8
పద్మిని	1-0
సరోజని	1-0
రాతిస్తంభము	0-12
విచిత్రవివాహము	0-12
చూడామణి	0-12

విశ్వకవి మల్లాది అచ్యుత రామ శాస్త్రి గారివి

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము	రు 1-4
భక్తచోకామేళ	1-2
కృష్ణలీల (కొత్తది)	1-0

సోమరాజు రామానుజరావు గారివి

రంగూన్ రౌడి (పతిభక్తి)	రు 1-4
సతీసక్కుబాయి	1-4
ధరణీకోట	1-4
గంగావతరణము	1-4
భీష్మబ్రహ్మచారి	1-2
సతీ అనసూయ	1-2
కాలకేతనము	1-2

ప్రతాపరుద్రీయము సో॥రా॥	1-4
మహాభక్తవిజయము	1-4
తాజ్ మహల్ (జహనారా)	1-4
భోజకాళిదాసు	1-2
సంగీత శశిరేఖ	1-0

చందాల కేశవదాసు గారివి

కనకతార	రు 1-4
బలిబంధనము	1-0
శ్రీకృష్ణ తులాభారం సాంగ్సు	0-12
రాధాకృష్ణ సాంగ్సు	0-12

జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రిగారివి

దుర్గాదాసు	రు 1-4
రాణా ప్రతాపసింహ	1-4

ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణ శాస్త్రిగారివి.

రసపుత్రవిజయము	రు 1 0
రాణాప్రతాప్‌సింగ్	1 0

ముత్తినేని వెంకట చెన్నకేశవులుగారివి

చండిక	రు 1 2
తులసీదేవి (సతీతులసి)	1 2
శివలీల	1 0
దక్షాధ్వరం (సతీదేవి)	1 2

శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారివి

సావిత్రి	1 4

నండూరి శివరావుగారివి

చంద్రగుప్త	1 2

వెలయువారు;— కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్సు,
ప్రొప్రయిటర్సు: సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

సరస్వతీ బుక్ డిపోవారి స్టేజీ నాటకములు

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారివి

బొబ్బిలియుద్ధము రు 1-0

అయినాపురపు సుందరరామయ్యగారివి

గులేబకావళి రు 1-0

ఊర్వశీశాపవిమోచనము 1-0

పస బకావళి 1-0

బంగారు బకావళి 1-0

ప్రతిజ్ఞా పాండవము 0-12

ప్రతిజ్ఞా యాదవము 0-12

వాసంతిక (చెంచులక్ష్మి) 0-12

గరుడగర్వభంగము 0-12

లాల్ గోహర్ 0-12

శ్రీకృష్ణవిలాసము 0-12

సూరి పార్థసారధి శర్మగారివి

రంగూన్ మెయిల్ రు 1-2

కిషోరి 1-0

కాళ్ళకూరి హనుమంతరావుగారివి

కాలేజీ గరల్ రు 0-12

లేడీడాక్టరు 0-8

కాళ్ళకూరి గోపాలరావుగారివి

వాల్మీకి రు 1-2

ఓరుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారివి

శ్రీరామాంజనేయము అను హనుమద్రామసంగ్రామము 1-0

ఊటుకూరు సత్యనారాయణగారివి

అనార్కలి రు 0-12

వేదాంతకవిగారివి

తెలుగుతల్లి రు 1-2

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారివి

ప్రసన్న యాదవము రు 0-8

పారిజాతాపహరణము 0-8

యర్రమిల్లి సూర్యప్రకాశరావుగారివి

మోడరన్ బి. ఏ. రు 1-0

సోమరాజు అమృతరావుగారివి

పత్నీప్రతాప్ (అనసూయ) రు 1-2

కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారివి

భక్తసురాంబాయి రు 1-2

శ్రీపాద కామేశ్వరరావుగారివి

వకిచ్ ప్యాలా (ఒక పెగ్) రు 1-0

పునర్వివాహము 1-0

భారతరమణి 1-0

చిత్రన్యాసి 1-0

కళాపహాడ్ 1-0

మాధవాచార్యవిద్యారణ్య 1-0

సంభాజీ నిర్యాణము 1-0

బిల్వమంగళ 1-0

శివాజీశీలము 1-0

లీలావతి సులోచనలు 1-0

వలయువారు :— కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్,

ప్రొప్రయిటర్సు : సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.